

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen
Rotel 060308

DOM
2018-03-13
Stockholm

Mål nr
M 6328-16

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Umeå tingsrätt, mark- och miljödomstolen, dom 2016-06-21 i mål nr M 1422-14,
se bilaga A

PARTER

Klagande och motpart

Hornmyran Vindkraft AB, 556818-0664
c/o NV Nordisk Vindkraft AB
Lilla Bommen 1
411 04 Göteborg

Ombud: M J

Klagande och motparter

1. K E R

2. T F

3. Föreningen Svenskt Landskapsskydd
c/o S R

Ombud: S R

4. A L H

5. J E H

Dok.Id 1372699

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 2290 103 17 Stockholm	Birger Jarls Torg 16	08-561 670 00 08-561 675 50	08-561 675 59	måndag – fredag 09:00–15:00
		E-post: svea.hovratt@dom.se www.svea.se		

6. E K

7. H L

8. J E L

9. K L

10. K I L

11. L E L

12. M L

13. R L

14. T L

15. L R

16. U R

17. S R

18. A S

19. P V

Motparter

1. Länsstyrelsen i Västerbottens län
901 86 Umeå

2. Vapstens Sameby, 895400-2948
Box 107
920 64 Tärnaby

SAKEN

Tillstånd till vindkraftspark vid Hornmyran i Lycksele kommun

---

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSLUT

1. Mark- och miljööverdomstolen ändrar mark- och miljödomstolens dom på så sätt att villkor 13 samt vad som har angetts under rubriken Delegation ska ha följande lydelse:

13. Hornmyran Vindkraft AB ska i samråd med Vapstens sameby vidta lämpliga skyddsåtgärder för att minska konsekvenserna för rennäringen.

Bolaget ska därför inför och under anläggningsfasen

- samråda med samebyn om tidsplanen för anläggningsarbetena, både i god tid inför arbetena och vid förändringar under byggskedet, för att eventuell störning för rennäringen ska bli så liten som möjligt,
- samråda med samebyn i samband med utformningen av anläggningen och under byggskedet för att markskador och eventuell störning för rennäringen ska bli så liten som möjligt t.ex. vid utformningen av vägar, ledningsdragningar och hantering av markskikt, och
- bereda tillsynsmyndigheten tillfälle att delta i samråden och inom två veckor

från avslutat samråd till tillsynsmyndigheten inge ett av båda parter underskrivet protokoll från genomfört samråd.

För att underlätta för renskötelsen under anläggningsfasen, får inga anläggningsarbeten av omfattande karaktär – såsom anläggande av vägar, sprängning eller transport och uppförande av vindkraftstorn och turbiner – genomföras under perioden 15 december – 30 april, om inte bolaget och berörd sameby kommer överens om annat.

Hornmyran Vindkraft AB ska vidare under driftfasen årligen, inför tid på året då renar får vistas i området, bjuda in samebyn till samråd för ömsesidig information som kan vara av vikt för att undvika störningar för renskötelsen i området.

Om Vapstens sameby under tillståndstiden bedömer att behov av kompensationsåtgärder föreligger, ska Hornmyran Vindkraft AB på begäran av samebyn bekosta kompensationsåtgärder för samebyns renskötelse till en sammanlagd kostnad om högst 1 350 000 kronor. Detta kan avse stödutfodring av renar, fördelat på ett eller flera tillfällen vid tidpunkt som samebyn bestämmer, inklusive kostnader för de anläggningar och det merarbete som behövs för att utfodringen ska följa gällande krav avseende djurhälsa, eller avse alternativa lämpliga skydds- eller kompensationsåtgärder som tillsynsmyndigheten får besluta om ifall samebyn och bolaget inte kan komma överens om detta.

Delegation

Tillsynsmyndigheten bemyndigas med stöd av 22 kap. 25 § tredje stycket miljöbalken att besluta om alternativa lämpliga skydds- eller kompensationsåtgärder på det sätt och inom de ramar som anges i villkor 13 samt även att meddela föreskrifter för genomförande av åtgärderna enligt det villkoret.

2. Mark- och miljööverdomstolen ändrar mark- och miljödomstolens dom på så sätt att vad som har angetts under rubriken Ekonomisk säkerhet i miljöprövningsdelegationens beslut ska ha följande lydelse:

Ekonomisk säkerhet

För att tillståndet ska vara giltigt ska bolaget ställa en ekonomisk säkerhet på 500 000 kronor per vindkraftverk som omfattas av tillståndet, för kostnader som kan uppstå för efterbehandling och andra återställningsåtgärder som verksamheten kan föranleda.

Tillståndet får inte tas i anspråk förrän ekonomisk säkerhet har ställts och godkänts av tillståndsmyndigheten. Om utbyggnaden sker etappvis får dock säkerheten ställas successivt inför varje etapp.

3. Mark- och miljööverdomstolen avvisar yrkandena från klagande nr 1–19 om
    - skadestånd,
    - ogiltigförklaring av avtal mellan Lycksele Flygplats AB och Vargträsk Vindkraft AB,
    - ändring av Lycksele kommuns beslut att tillstyrka vindkraftsetableringen,
    - att ett nytt system för miljöprövning av tillståndsprövade vindkraftverk ska utföras,
    - laglighetsprövning av och förbud mot elcertifikatsskatteanvändning till vindkraft samt därutöver
    - samtliga yrkanden som avser andra anläggningar för vindkraft än den vid Hornmyran som behandlas i denna dom.
  4. Övriga yrkanden från klagande nr 1–19, däribland S R och L R yrkande om ersättning för kostnader, avslås.
-

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Hornmyran Vindkraft AB (bolaget) har yrkat följande:

1. Att villkor 13 ska ändras på så sätt att femte strecksatsen under rubriken anläggningsfasen och andra strecksatsen under rubriken driftfasen upphävs.
2. Att följande två villkorsformuleringar, som ska gälla för hela tillståndets giltighetstid, ska läggas till i villkor 13:
  - A. *”Om samebyn bedömer att behov av kompensationsåtgärder föreligger på grund av låst bete i närliggande dalgångar eller av annan anledning ska Bolaget bekosta kompensationsåtgärder i en omfattning som motsvarar stödutfodring av 1 500 renar under högst 28 dagar, fördelat på ett eller flera tillfällen vid tidpunkt som samebyn bestämmer, inklusive kostnader för de anläggningar och det merarbete som behövs för att utfodringen ska följa gällande krav avseende djurhälsa, till en sammanlagd kostnad om högst 1 350 000 kronor. Alternativa lämpliga skydds- eller kompensationsåtgärder, till motsvarande kostnad, får vidtas istället för stödutfodring efter tillsynsmyndighetens godkännande.”*
  - B. *”Med som lägst en veckas varsel från Vapsten sameby, ska Bolaget under vinterbetesperiod 1 oktober -30 april tillfälligt stoppa pågående anläggningsarbeten för att underlätta samling av renar, flytt etc. De tillfälliga stoppen får under en och samma vinterbetesperiod som mest omfatta två tillfällen om 24 timmar vardera, alternativt ett tillfälle om 48 timmar. Samebyn ska i samband med varslet uppge om allt anläggningsarbete ska stoppas inom projektområdet eller om vissa arbeten kan upprätthållas.”*
3. Att bemyndigandet för tillsynsmyndigheten ska ändras till följande lydelse:
”Tillsynsmyndigheten bemyndigas med stöd av 22 kap. 25 § tredje stycket miljöbalken att istället för stödutfodring medge alternativa skydds- eller kompensationsåtgärder till motsvarande eller lägre kostnad, samt att meddela

eventuella detaljerade föreskrifter vid genomförande av åtgärderna enligt villkor 13.”

S R, L R, K E R, T F, A L H, J E H, E K, H L, J E L, K L, K I L, L E L, M L, R L, T L, U R, A S och **P V** (S R m.fl.) samt **Föreningen Svenskt Landskapsskydd** (föreningen) har i första hand yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska undanröja mark- och miljödomstolens avgörande och avslå tillståndsansökan och i andra hand, som Mark- och miljööverdomstolen uppfattat dem, yrkat följande:

- Att den ekonomiska säkerheten ska bestämmas till 11 439 560 kr per verk, totalt ca 102 000 000 kr.
- Att avtalet mellan Lycksele Flygplats AB och Vargträsk Vindkraft AB år 2010 ska ogiltighetsförklaras samt att Lycksele kommuns beslut att tillstyrka vindkraftsetableringen ändras till att kommunen avstyrker planerna för Vargträsk, Vinliden, Fjällberg och Hornmyran.
- Att följande text ska utgöra ett nytt villkor:
”Naturvårdsverket redovisar att ett tillstånd enligt 9 kap. miljöbalken inte utgör en rättighet att bedriva verksamhet i konflikt med andra enligt 2 kap. 15 § regeringsformen egendomsskyddade rättigheter. Miljöbalken 24 kap. 1§ redovisar i princip samma sak. Tillståndet får inte användas när civilrättsliga frågor inte ingår i prövningen av vindkraftverk i Sverige. Berörda sakägare har sagt nej till projektet genom att överklaga tillståndet. Avser bolaget att använda tillståndet krävs det att bolaget först kallar alla berörda sakägare till prövning i behörig domstol för att kontrollera om tillståndet överhuvudtaget får användas”.
- Att villkoret ovan ska tillföras även tillstånden för verk i Vargträsk, på Blakliden, på Fäbodberget och i Vinliden.
- Att bullervillkoren kompletteras med ett villkor för lågfrekvent buller och att det anges att lågfrekvent amplitudmodulation inte får förekomma.

- Platser där bullret inte kan beräknas får inte bebyggas med vindkraftverk.
- Ett nytt system för miljöprövning av tillståndsprövade vindkraftverk ska utföras.
- Elcertifikatsskatteanvändning till vindkraft ska laglighetsprövas och förbjudas.
- Att bolaget åläggs att utföra en civilrättslig prövning för att få använda tillståndet.
- En opartisk utredning ska tillsättas för att granska Mark- och miljööverdomstolens handläggning av Stor-Rotliden.
- Domstolen ska fastställa att teknikvalet vindkraft är för dålig teknik i kallt klimat.
- Markägare och närboende ska få avgöra om parken får vara i drift.
- Bolagets försäkringsbolag ska underrättas och kallas in i detta mål.

S R och **L R** har yrkat ersättning för kostnader med 215 250 kr, alternativt skadestånd med samma belopp.

L R och **K E R** har för egen del yrkat att tillståndet för vindkraftverk T5 återkallas och att samrådsmötet ogiltighetsförklaras. Vidare har de yrkat att, om avgörandet inte undanröjs, ska domstolen överlämna ärendet till regeringen enligt 21 kap. 7 § miljöbalken. De har även yrkat att villkor åtta ska innehålla krav för vindkraftsetableringen på arrenden med väl tilltagna säkerhetszoner.

Länsstyrelsen i Västerbottens län har motsatt sig yrkandena om att tillståndet ska undanröjas helt eller delvis.

Vapstens Sameby (samebyn) har motsatt sig yrkade ändringar av villkoren.

Bolaget har medgett att säkerheten höjs till 500 000 kr per vindkraftverk men motsatt sig motparternas yrkanden i övrigt.

UTVECKLING AV TALAN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Bolaget har i huvudsak anfört följande till stöd för sin talan: Villkor 13 innebär i praktiken att inga anläggningsarbeten kan genomföras under vinterperioden utan samebyns godkännande, oavsett om verksamhetsområdet och dess omgivning används för vinterbete eller inte. Den period under vilken byggarbeten kan genomföras begränsas därmed i praktiken till fyra till fem månader beroende på när tjällossningen inträffar. Följden av villkoret, som i praktiken ger samebyn vetorätt, är att anläggningsfasen kommer att sträcka sig över en period av upp till tre år istället för en sammanhängande period om cirka ett år. Detta leder till oacceptabelt höga kostnader och störningar för närboende, naturmiljö och rennäring. Det skulle innebära avsevärt ökande byggkostnader i form av ökade kostnader för material och personal. Varje dygn arbetet står still innebär mycket stora kostnader. Leveranstiden på ett vindkraftverk är ca ett år och det är inte möjligt att lagra vindkraftverket någon längre period. Dessutom måste personal och maskiner beställas lång tid i förväg. Det är uppenbart mycket svårt för samebyn att så tidigt förutse om de kommer ha användning för området under kommande vinterbetessäsong.

Bolaget ifrågasätter vilka förtjänster som villkoret skulle medföra för samebyns renskötsel med hänsyn till den påverkan på rennäringen som förutses. Områdets betydelse för vinterbete är begränsat i jämförelse med andra områden i närheten. Hornmyran saknar betydande marklavstillgång och området har liten mängd äldre skog samt ligger inte heller i anslutning till några större driv- eller flyttleder. Området har dessutom använts sparsamt de senaste åren och i huvudsak under kortare perioder då övriga områden har varit nerisade. Bolaget har redan i mark- och miljödomstolen erbjudit sig att tillhandahålla stödutfodring i en omfattning som bedömts väl motsvara det bete som samebyn eventuellt skulle kunna tillgodogöra sig i området under en vinterbetessäsong. Bolaget har nu även erbjudit sig att stå för tillkommande kostnader för de anläggningar som behövs för stödutfodringen. Även tillvänjningstiden för renarna ska ses om en del av kompensationsåtgärden, således 28 dagars betesbortfall och inte endast 7–17 som samebyn och länsstyrelsen anför. Det synsätt samebyn framför bygger på att samtliga 1 500 renar måste utfodras samtidigt under fyra veckor. Såsom det föreslagna villkoret är utformat är det dock fullt möjligt att utfodra ett

mindre antal renar under en längre period eller att kombinera naturligt bete med stödutfodring för att underlätta tillvänjning. Bolaget är av uppfattningen att det i praktiken endast är berörd sameby som har möjligheten att bedöma om behovet av åtgärder föreligger på grund av exempelvis låst bete i närliggande dalgångar eller av andra anledningar. Villkorsförslaget har därför förtydligats på så sätt att åtgärderna ska vidtas vid en tidpunkt som samebyn bestämmer. Bolaget föreslår att den maximala kostnaden enligt kostnadsberäkningen, som baseras på samebyns uppgifter, uttryckligen anges i villkoret. Alternativa åtgärder inom de givna ramarna är lämpliga att delegera till tillsynsmyndigheten. Avsikten är att kompensationen ska täcka kostnader för stödutfodring motsvarande 28 dagars betesbortfall samt de engångskostnader som tillkommer i form av utrustning för stödutfodringen. Att tillhandahålla utrustning vid ett eller på sin höjd ett par tillfällen då den aktuella utfodringen sker är inte jämförbart med att tillhandahålla utrustning under hela tillståndstiden.

Vindkraftsanläggningen borde inte ge upphov till någon faktisk skada av betydelse under driftfasen. Den konsekvens som kan komma ifråga är endast att graden av betesutnyttjande i någon mån minskar, vilket måste beaktas vid bedömningen av det intrång och skada som verksamheten eventuellt orsakar under drifttiden. Bolaget är dock villigt att gå med på kompensation även under driftfasen. Den sammanlagda kostnaden motsvarar vad bolaget bedömer att projektet maximalt kan bära utan att ett investeringsbeslut allvarligt äventyras. Området kan inte heller betas med samma intensitet under flera återkommande säsonger eftersom vegetationen måste ges tid till återväxt. Villkorsförslaget ger en väl tilltagen kompensation för den sammanlagda skadan under tillståndstiden.

Den meddelade delegationen innebär att tillsynsmyndigheten ges mycket långtgående befogenheter att införa ytterligare begränsningar under driftfasen. Endast villkor av mindre betydelse kan delegeras till tillsynsmyndigheten. Av mark- och miljödomstolens domskäl framgår att delegationen kan innefatta skyddsåtgärder som kan innebära en inskränkning i verksamheten till fördel för rennäringen, exempelvis att verken stängs av under ett antal dagar. Detta kan leda till att etableringen blir en förlustverksamhet. Detta kan omöjligen ankomma på tillsynsmyndigheten att avgöra.

Delegationen innebär att frågan om vilka begränsningar som verksamhetsutövaren ska behöva tåla inte slutligt har avgjorts av mark- och miljödomstolen utan istället överlåtits på tillsynsmyndigheten. Hornmyran är ett riksintresse för vindbruk men inte för rennäringen. Det är inte förenligt med miljöbalken att föreskriva villkor eller andra bestämmelser i ett tillstånd som innebär att ett påtagligt försvårande av tillkomsten eller utnyttjandet av en vindkraftsanläggning. Både villkor 13 och delegationen utgör var för sig ett påtagligt försvårande.

Bolaget har vid uträkningen av säkerheten utgått från Energimyndighetens riktlinjer. Bolaget anser att delar av fundamenten, som består av cement och grus, kan användas vid efterbehandlingen som utfyllnad och behöver därför inte avlägsnas i sin helhet. Vid en uppdaterad kostnadsberäkning till följd av teknikutvecklingen medger bolaget att en säkerhet ställs om 500 000 kr per verk. Bolaget anser att mark- och miljödomstolen har gjort en korrekt bedömning av bullret från verksamheten och att bolaget visat att det har förutsättningar att efterleva de föreskrivna bullervillkoren.

S R m.fl. samt **föreningen** har, utöver vad som tidigare framförts, anfört bl.a. följande till stöd för sin talan: Den ansökta verksamheten skadar värdet på deras egendomar, markerna de äger blir värdelösa för jakt och bostäderna förstörs av buller och ljuseffekter. De går inte att sälja när köpare informeras om de skador som vindkraften skapar. Ny forskning visar att källjuden blir betydligt högre på grund av isbildning. Styrkan på källjudet växer till ca 122 db (A) baserat på erfarenheter från Stor-Rotliden och stiger under nedisningsperioden upp till 15 db (A) högre värde än det som tillverkaren har redovisat. Vindkraftteknik är inte utvecklad för att användas i högt belägen kuperad terräng i kallt klimat 700 meter över havsnivån, platsvalet är fel. Tillverkarnas garantivärden stämmer därför inte i kallt klimat. Uppgifter om utbredning av lågfrekvent amplitudmodulerande buller saknas liksom TEWI-beräkning. Lycksele kommun har redovisat att bostäder inte får placeras inom 2 km från vindkraftverk men i Hornmyran ligger åtta fastigheter närmare än det avståndet. De godtar ingen störning framkallad av vindkraft på sin mark. Samebyn är inte informerad om staket som medför utestängning i strid med Nordmalingsmålet. Vindkraftverken är inte CE-märkta. Det har redovisats ett förslag för dragning av kraftledningarna från verken över de klagandes marker och för nära bostäder.

Samrådet för Hornmyran är för gammalt eftersom det hölls före kontrollprogrammet var färdigställt. Kommunen säljer mark som den inte äger. Säkerheten för projektet är satt för lågt. Området ligger i produktiv skogsmark som skyddas enligt 3 kap miljöbalken. Fladdermusinventering saknas. Elcertifikatskatt till vindkraft bryter mot EU:s konkurrensregler. Tillstyrkan från kommunen saknas eftersom den tillstyrkan som kommunen gett vilar på olaga grund genom det avtal som upprättades. Ärendet har omgärdats av systematisk korruption och jävsförhållanden inom kommunen.

L R och **K E R** har för egen del anfört bl.a. följande: Det planerade vindkraftverket T5 ligger ca 100 meter från deras fastighet. Vindfångsområdet beräknas normalt till 400–500 meter i en radie runt vindkraftverk av denna storlek. Detta innebär att de inte kommer att kunna nyttja högsta punkten på sitt skifte till egen verksamhet eller någon byggnad överhuvudtaget vilket de inte kan acceptera. Arrende med markägare måste finnas inom hela vindfångsområdet. Villkor 8 har ändrats av mark- och miljödomstolen så att det inte tillräckligt säkerställer säkerheten för tredje part. De godtar inte placering av skyltar på deras mark. Samtliga enskilda rättighetshavare fick inte inbjudan till samrådet, varför det inte kan anses vara giltigt. Endast hälften av de planerade verken finns inom ett riksintresseområde för vindbruk. De har tidigare yrkat på ljudmätningar i närliggande park där det råder liknande förhållanden vilket de inte fått gehör för. Ett tillstånd enligt 9 kap. miljöbalken utgör inte en rättighet att bedriva miljöfarlig verksamhet i konflikt med fastighetsägaren enligt 2 kap. 15 § regeringsformen.

Länsstyrelsen har till stöd för sin inställning i huvudsak anfört följande:

Länsstyrelsen anser att det fortfarande finns ett behov av ytterligare försiktighetsåtgärder under anläggningsfasen. Det tillägg som bolaget föreslagit innebär att finns ett mindre behov från samebyn att stoppa anläggningsarbetena under vinterbetet då de får ersättning till viss del. Länsstyrelsen föreslår att femte strecksatsen står kvar, eventuellt med en maxtid som berörda samebyar kan stoppa verksamheten, samtidigt som bolagets förslag på villkor som ska gälla under hela tillståndets giltighetstid tillförs. Länsstyrelsen har förståelse för bolagets syn att anläggningskostnaderna blir mer omfattande om en stoppmöjlighet läggs in under vinterbetesperioden. Samtidigt har erfarenheter från andra vindkraftsparker visat att det finns en tydlig påverkan på hur

renarna betar sig och rör sig i området under anläggningsfasen och att det innebär ett betydligt merarbete för de renägare som påverkas av verksamheten. Det bolaget nu föreslår är att strecksats fem under anläggningsfasen (alltså stoppvillkoret under vinterbetesperioden) upphävs och ersätts med bolagets förslag på kompensation under 28 dagar för max 1500 renar (där ca två veckor är omställningsperiod till utfodringen). Bolaget kompenserar egentligen bara 14 dagars intrång under anläggningsfasen på det sätt som villkoret är skrivet idag. Länsstyrelsen ställer sig tveksam till om det är en tillräcklig kompensation under anläggningsfasen men ser att det är en bra skrivning för den påverkan som kan uppkomma under driftfasen eftersom det finns behov av skadelindrande åtgärder även under driftfasen. Det har i forskningen framkommit att renar uppvisar ett undvikande beteende i anslutning till driftsatta vindkraftsparker. Bolagets förslag till delegation kan accepteras. Bolaget har nu medgett en höjning av säkerheten till 500 000 kr per verk och länsstyrelsen förutsätter att Mark- och miljööverdomstolen beslutar om detta.

Samebyn har till i huvudsak anfört följande: Vindkraft är en nytillkommande och konkurrerande markanvändning som inskränker samebyns rätt och förutsättningar att nyttja samma område för renbete. Det är mot denna bakgrund som parken enligt samebyn i första hand inte ska tillåtas och i andra hand ska villkor fogas till beslutet så att rennäringens pågående markanvändning kan fortgå med samma förutsättningar som tidigare. Området kring Hornmyran fyller en viktig funktion genom betydelsefulla betestillgångar i ett sammanhängande betesområde. Det används även som uppsamlingsområde. Snöförhållandena är oftast bättre på höjder på grund av ett stabilare klimat och de är mindre känsliga för nedisning, vilket är viktigt med det ökade antalet mildvintrar. Varje intrång innebär en begränsning av en samebys möjlighet att bedriva rationell renskötsel eftersom varje område som samebyn nyttjar har olika funktioner och är avgörande för samebyns rennäring. Samebyn är beroende av tillgången till samtliga betesmarker inom samebyns fastställda betesområde. Den senaste forskningen visar ett tydligt undvikande beteende hos renarna vid vindkraftsetableringar. De direkta konsekvenserna för renskötseln är minskade betesområden, försämrade betesförhållanden, minskade slaktvikter, minskad förmåga till reproduktion samt att renhjordarna splittras på grund av att områdena som bebyggs med vindkraftverk förändrar renarnas beteenden. En vindkraftsetablering kan ensam

inom ett område som nu är i fråga få ödesdigra och långtgående konsekvenser. Eftersom samebyn idag nyttjar alla sina befintliga betesmarker innebär en vindkrafts-etablering i vinterbetesområdet att samebyns samlade betesresurser krymper vilket på sikt sannolikt innebär att samebyn går miste om sina ursprungliga förutsättningar att hålla det antal renar som samebyn har rätt till och som också utgör försörjningsunderlag för samebyns medlemmar. Utifrån försiktighetsprincipen ska Skarins m.fl. slutsatser i rapporten Renar och vindkraft II läggas till grund för bedömningen av skada på rennäringen.

För samebyn handlar det ytterst om att finna renbete motsvarande det bortfall som bedöms uppstå med anledningen av vindkraftsparken. Det finns skäl att besluta om att anläggningsarbetena, på grund av de stora maskinerna och mänsklig aktivitet, ska ske under barmarkstid för att undvika konsekvenser för rennäringen. Villkoret är därför skäligt och proportionerligt.

Samebyn har svårt att bedöma skäligheten av den av bolaget föreslagna ersättningen om totalt 1 350 000 kr. Bolaget bör dock räkna med att exempelvis en mobil hage, silo och foderkrubbor inte är funktionsdugliga under hela verksamhetens tillståndsgivna tid. Dessa ska bytas ut när djurskyddet kräver det. Inköp av mobila hagar är dessutom betydligt dyrare än inköp av stationära hagar. Om stationära hagar åsyftas måste bolaget i stället räkna med underhållskostnader. Det måste fastställas var utrustningen ska förvaras. Samebyn anser att bolaget ska vara förpliktigad att utge foder för förlorat renbete oavsett om intilliggande dalgång är låst för renbete eller inte. Verksamheten som sådan påverkar och inverkar på rennäringens möjlighet att nyttja ifrågavarande område oavsett om renbetet i närliggande dalgång är låst eller inte.

Det är inte bara under anläggningsfasen som kännbara konsekvenser uppstår. Det krävs något villkor som reglerar inverkan på rennäringen i driftfasen eftersom forskningen visar på ett undvikande beteende även under driftfasen och att det är svårt att hålla renhjorden samlad. Det är samebyns bestämda uppfattning att det måste regleras på vilket sätt dessa skador på rennäringen ska hanteras. Mark- och miljödomstolens dom ger samebyn de förutsättningar som krävs.

Samebyn anser att det är mycket lämpligt att delegera till tillsynsmyndigheten att meddela ytterligare villkor rörande åtgärder för att minska konsekvenserna för rennäringen under såväl anläggnings- som drifttid. Det kommer exempelvis vara svårare att köra skoter och helikopter i området för att samla renarna. Det är i dagsläget svårt att förutse vilka frågor som kan uppkomma. Delegeringen kan leda till samexistens mellan två olika markanvändare där rennäringen har sedvanerättslig rätt till marken medan bolaget har rätt till marken via avtal. Det är en vidsynt och ödmjuk lösning på en situation som blivit alltmer spänd och svårlöst inom renskötselområdet.

Villkoren rörande rennäringen ska vara så tydliga att det sett över tid garanterar uppföljning av dessa och med så få möjligheter som möjligt till missförstånd mellan samtliga parter; bolaget, myndigheter och samebyn. Mark- och miljödomstolens dom ger bra förutsättningar för samebyn att samexistera med vindkraften.

REMISYTTRANDEN

Naturvårdsverket har i sitt remissytttrande anfört i huvudsak följande: Avseende villkor 13 anser Naturvårdsverket att ett villkor där samebyns medgivande krävs får anses skäligt och ändamålsenligt. Vad avser Hornmyran är området inte utpekad som riksintresse för rennäringen. Av 3 kap. 5 § första stycket miljöbalken följer dock att markområden som har betydelse för rennäringen så långt som möjligt ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan försvåra rennäringens bedrivande. Erfarenheter från andra vindkraftsetableringar visar att anläggningsarbeten vid vindkraftparksbyggen påtagligt försvårar rennäringens bedrivande i och kring verksamhetsområdet. Mot bakgrund av att villkoret så långt som möjligt ska skydda det allmänna intresset av att det även fortsatt ska gå att bedriva renskötsel i och kring verksamhetsområdet anser Naturvårdsverket att villkoret är skäligt och ändamålsenligt.

När det gäller rättsliga förutsättningar för villkor till skydd för rennäringen är en tillståndsmyndighet begränsad till rätten att föreskriva villkor enligt 16 kap. 2 § miljöbalken i förhållande till det allmänna rennäringsintresset som avses i 3 kap. 5 § miljöbalken. Tillståndsmyndigheten har vidare möjlighet att föreskriva kompensationsåtgärder enligt 16 kap. 9 § miljöbalken, även i detta fall endast i förhållande till det

allmänna rennäringssintresset. Det är således här inte fråga om att förskriva sådana villkor till skydd för människors hälsa eller miljön som avses i 2 kap. miljöbalken. Det allmänna rennäringssintresset är rättsligt skilt från det enskilda rennäringssintresset som medlemmarna i en sameby innehar med stöd av rennäringsslagens bestämmelser. Även om det enskilda rennäringssintresset i princip sammanfaller med och utgör en förutsättning för det allmänna rennäringssintresset måste dessa hanteras separat ur rättslig synvinkel. Den enskilda renskötselrätten omfattas av egendomsskyddet i 2 kap. 15 § regeringsformen. En inskränkning av sådan rätt att nyttja fast egendom får göras endast efter godkännande från den enskilde rättighetsinnehavaren eller genom ett expropriationsliknande förfarande där kompensation för intrånget utgår. Lagstiftaren har inte knutit något ersättnings- eller inlösenförfarande till prövningen av miljöfarlig verksamhet enligt 9 kap. miljöbalken utan tillståndshavare får lösa rådighetsfrågan i annan ordning. Ett tillstånd enligt 9 kap. miljöbalken utgör inte en rättighet att bedriva verksamheten i konflikt med andra enligt 2 kap. 15 § regeringsformens egendomsskyddade rättigheter. Vill en exploatör skaffa sig rådighet över en fastighet som är belastad med renskötselrätt kan det ske genom civilrättsliga överenskommelser med rättighetsinnehavarna. Villkor till skydd för det allmänna rennäringssintresset kan inte användas för att lösa en rådighetsproblematik. Enligt Naturvårdsverkets mening får villkor för att minimera påverkan på det allmänna rennäringssintresset endast ske genom ett åläggande riktat till tillståndshavaren. Ett sådant åläggande får inte ha en sådan innebörd att det direkt eller indirekt ställer krav på att samebyarna (tredje man) utan medgivande, måste bedriva sin enskilda renskötsel på visst sätt.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSKÄL

S R m.fl. och föreningen har yrkat i första hand att det meddelade tillståndet ska undanröjas. Som skäl har de anfört bl.a. att det buller och andra störningar som vindkraftparken kommer att medföra på deras fastigheter och omgivningen är så omfattande att tillstånd inte ska ges. Vad de har anfört till stöd för sin talan ger inte skäl för Mark- och miljööverdomstolen att göra någon annan bedömning än den som underinstanserna har gjort att den sökta verksamheten bör tillåtas. Förstahandsyrkandet ska därför avslås.

S R m.fl. har i andra hand framställt ett antal yrkanden som avser andra vindkraftsanläggningar m.m. I detta mål kan endast prövas den ansökan som bolaget har gjort och som underinstanserna har prövat. Samtliga yrkanden som rör andra anläggningar ska därför avvisas. Mark- och miljööverdomstolen kan inte heller inom ramen för detta mål pröva frågan om ogiltigförklaring av avtal mellan Lycksele Flygplats AB och Vargträsk Vindkraft AB. Inte heller kan allmänna frågor om miljöprövning av tillståndsprövade vindkraftverk eller förbud mot elcertifikatsskatt prövas i detta mål. Simon Rudins m.fl. yrkanden i dessa delar ska därför avvisas.

S R m.fl. har vidare bl.a. yrkat att den ekonomiska säkerhet som bolaget ska ställa ska höjas från 338 072 kr per vindkraftverk till 11 439 560 kr per vindkraftverk. Bolaget har medgett att säkerheten höjs till 500 000 kr per vindkraftverk. Länsstyrelsen har som det får uppfattas godtagit detta belopp. Det har inte framkommit skäl för att höja säkerheten utöver detta belopp varför yrkandet ska bifallas på så sätt att beloppet som ska ställas som ekonomisk säkerhet ska bestämmas till 500 000 kr per vindkraftverk. Övriga yrkanden gäller bl.a. att ytterligare bullervillkor och vissa andra villkor ska införas. Det har inte framkommit skäl för att bifalla något av dessa yrkanden som därmed samtliga ska avslås.

L R och K E R har dessutom yrkat att tillstånd inte ska ges för vindkraftverk T5. Några skäl för att detta vindkraftverk inte ska ges tillstånd har inte framkommit. Förutsättningar finns inte heller för att bifalla deras övriga yrkanden, bl.a. att ärendet ska överlämnas till regeringen enligt 21 kap. 7 § miljöbalken. Samtliga deras yrkanden ska därmed avslås.

Mark- och miljödomstolen har i villkor 13 föreskrivit att Hornmyran Vindkraft AB i samråd med Vapstens sameby ska vidta och bekosta lämpliga skyddsåtgärder för att minska konsekvenserna för rennäringsen samt därutöver, i första strecksatsen under rubriken anläggningsfasen respektive andra strecksatsen under rubriken driftfasen, att bolaget under respektive fas ska vidta och bekosta skäliga åtgärder för att verksamheten inte påtagligt ska försvåra bedrivandet av rennäringsen under period då vinterbete pågår. Vidare har mark- och miljödomstolen delegerat till tillsynsmyndigheten att meddela ytterligare villkor rörande åtgärder för att minska

konsekvenserna för rennäringsen, såväl under anläggningstiden som under drifttiden (villkor 13).

Bolaget har, såvitt gäller skyldigheten att bekosta skyddsåtgärder, överklagat domen endast beträffande andra strecksatsen under rubriken driftfasen med yrkande att denna strecksats ska upphävas och ersättas av ett villkor att bolaget ska vidta kompensationsåtgärder upp till ett visst belopp, högst 1 350 000 kr, som skulle kunna utges under anläggningsperioden eller driftperioden utifrån samebyns önskemål. Bolaget har också yrkat att delegationsbestämmelsen ska ändras och begränsas.

Det innebär att de villkor om att bolaget ska vidta och bekosta lämpliga/skäligen åtgärder till skydd för rennäringsen som mark- och miljödomstolen har beslutat i inledningen av villkor 13 och i första strecksatsen under rubriken anläggningsfasen skulle stå fast. Med denna utgångspunkt konstaterar Mark- och miljööverdomstolen att ett upphävande av enbart andra strecksatsen under rubriken driftfasen inte skulle leda till det som bolaget vill uppnå, att råda bot på de oklarheter beträffande villkorets närmare räckvidd och innebörd som villkorstexten i aktuella delar i och för sig får anses ge upphov till. Tvärtom skulle ett upphävande av endast nämnd strecksats i förening med ett tillägg om skyldighet för bolaget att, upp till en viss nivå, bekosta kompensationsåtgärder under hela tillståndets giltighetstid i enlighet med vad som yrkats i Mark- och miljööverdomstolen leda till ytterligare osäkerhet. I en sådan situation skulle nämligen kvarvarande villkor om skyddsåtgärder i mark- och miljödomstolens dom (vilka inte är beloppsbegränsade) gälla parallellt med det nya, mer preciserade och beloppsbegränsade villkoret som bolaget föreslagit. Med hänsyn till vad bolaget har anfört om att man vill få en bestämd reglering av vilka kostnader som kan uppkomma samt bolagets yrkande om begränsning av delegationen till tillsynsmyndigheten får bolagets yrkande därför tolkas så att man även, trots att det inte uttryckligen angetts, vill att de likalydande villkor om att bolaget ska vidta och bekosta lämpliga/skäligen åtgärder till skydd för rennäringsen som mark- och miljödomstolen har beslutat ska upphävas eller ändras. Dessa villkor har dessutom ett så nära sakligt samband med den av mark- och miljödomstolen beslutade delegationsbestämmelsen – som uttryckligen har överklagats – att det även av den anledningen

måste finnas utrymme för Mark- och miljööverdomstolen att pröva dem i den kontexten (jfr. NJA 2010 s. 690).

Bolaget har vidare yrkat att femte strecksatsen under rubriken anläggningsfasen i villkor 13, ska ändras. I villkoret föreskrivs att bolaget i samband med att tidsplanen fastställs för anläggningsarbeten av omfattande karaktär – såsom anläggande av vägar, sprängning eller transport och uppförande av vindkraftstorn och turbiner – ska inhämta medgivande från samebyn om dessa åtgärder planeras att genomföras under perioden 1 oktober till den 30 april. Bolaget har anfört att inga anläggningsarbeten därmed kan genomföras under vinterperioden och att perioden under vilken byggarbeten kan genomföras i praktiken begränsas till fyra-fem månader beroende på när tjällossningen inträffar. Följden är enligt bolaget att anläggningsfasen kommer att sträcka sig över en period av upp till tre år istället för en sammanhängande period om cirka ett år vilket leder till oacceptabelt höga kostnader för bolaget och störningar för närboende, naturmiljö och rennäring. Bolaget har yrkat att villkorets femte strecksats i stället ska utformas så att samebyn under den angivna tiden tillfälligt ska få stoppa pågående anläggningsarbeten, under två tillfällen om 24 timmar eller ett tillfälle om 48 timmar.

Samebyn har motsatt sig att villkor 13 ändras. Länsstyrelsen har föreslagit att femte strecksatsen står kvar, eventuellt med en maxtid som berörd sameby kan stoppa verksamheten, samtidigt som bolagets förslag på villkor som ska gälla under hela tillståndets giltighetstid tillförs.

Bolaget och samebyn har olika uppfattning om hur det aktuella området används idag för rennäringen och vilken betydelse det har för rennäringen. Bolaget har påstått att områdets betydelse för vinterbete är begränsat i jämförelse med andra områden i närheten och att området har använts sparsamt de senaste åren och i huvudsak under kortare perioder då övriga områden har varit nerisade. Samebyn har angett att området kring Hornmyran fyller en viktig funktion genom betydelsefulla betestillgångar i ett sammanhängande betesområde och att området rymmer i huvudsak s.k. trädlavar samt att det även används som uppsamlingsområde för renarna. Vidare har samebyn angett att dessa trädlavar fyller en synnerligen viktig funktion när snöförhållandena är sådana att renarna inte kan nå marklavarna och att området på vårvintern när snön börjar bli

lite hårdare, utgör ett viktigt betesområde som förhindrar att renhjorden betar sig in till angränsande sameby.

Som framgår av mark- och miljödomstolens dom ligger stora delar av det område som upptas av den planerade vindkraftparken inom ett område som har pekats ut som riksintresseområde för vindbruk men att verksamheten inte kommer att bedrivas i ett område som är utpekad som riksintresse för rennäringen. Vidare framgår att en del av den flyttled som sträcker sig öster om den planerade parken, ca 3 km från verksamhetsområdet, är utpekad som riksintresse för rennäringen. Mark- och miljööverdomstolen delar den bedömning som underinstanserna har gjort att vid en avvägning mellan de två intressena i och kring den planerade parken har vindkraften, som är ett utpekad riksintresse, i detta fall företräde.

Mark- och miljööverdomstolen delar vidare bolagets uppfattning att den utformning som villkor 13 har fått i mark- och miljödomstolens dom tillsammans med delegationsbestämmelsen innebär svårigheter att kunna bedöma vad villkoret innebär och medför, framför allt för bolaget men även för samebyn, tillsynsmyndigheten och övriga intressenter. Som bolaget har anfört bestäms tidsplanen för anläggningsarbeten lång tid före vinterbetessäsongen och då kan samebyn inte veta hur betessituationen kommer att vara kommande vinter och därmed inte heller vilket behov av att använda anläggningsområdet som kommer att finnas. Dessutom är delegationen opreciserad och omfattande. Det finns därför skäl att ändra villkor 13 och delegationsbestämmelsen för att skapa bättre förutsebarhet och förutsättningar för en samexistens för vindkraften, som utgör en viktig förnyelsebar energikälla, och rennäringen.

Det saknas anledning att ifrågasätta samebyns beskrivning av området som ett område med en viktig funktion för rennäringens bedrivande på grund av dess betestillgångar samt dess användning som uppsamlingsområde. Vad samebyn anfört om att anläggningsarbetena innebär stora störningar för rennäringen får också stöd av vad Naturvårdsverket beskrivit i sitt remissvar när det gäller annan vindkraftsverksamhet. Det bolaget har föreslagit att villkoret ska utformas så att samebyn under den angivna tiden tillfälligt ska få stoppa pågående anläggningsarbeten endast under två tillfällen om 24 timmar eller ett tillfälle om 48 timmar är helt otillräckligt och kan förutsättas

innebära att renskötsel i området skulle allvarligt försvåras. Samtidigt innebär den reglering som mark- och miljödomstolen föreskrivit att den period under året som anläggningsarbeten säkert kan bedrivas blir relativt kort. För att anläggningsfasen inte ska sträcka sig över flera år bör, med hänsyn till att samebyn har anfört att området är särskilt viktigt som samlingsplats och vinterbetesmark under vårvintern, perioden under vilken anläggningsarbetena inte får utföras utan samebyns medgivande förkortas och bestämmas till perioden 15 december – 30 april. En sådan utformning av villkoret tillgodoser samebyns behov under den period då området har en särskilt viktig funktion för rennäringen samtidigt som bolaget får en längre period under vilken anläggningsarbeten kan utföras. Både bolaget och samebyn ges därmed möjligheter att planera sina respektive verksamheter med godtagbar framförhållning.

När det gäller de av mark- och miljödomstolen beslutade åliggandena i inledningen av villkor 13 och i andra strecksatsen under rubriken driftfasen respektive första strecksatsen under rubriken anläggningsfasen att bolaget ska vidta och bekosta skäliga åtgärder för att verksamheten inte påtagligt ska försvåra bedrivandet av rennäringen under period då vinterbete pågår kan konstateras att dessa i förening med delegationsbestämmelsen är mycket oprecisa. Eftersom det inte framgår vad villkoren närmare innebär i dessa delar bör också dessa ändras.

Bolaget har åtagit sig att på begäran av samebyn utge ersättning för kompensationsåtgärder på grund av låst bete i närliggande dalgångar eller av annan anledning. Detta kan enligt bolaget avse stödutfodring, eller andra skydds- eller kompensationsåtgärder efter tillsynsmyndighetens godkännande, upp till ett visst belopp – 1 350 000 kr – och kan avse såväl driftfasen som anläggningsfasen.

Samebyn har i anledning av detta angett att det svårt att bedöma skäligheten av den av bolaget föreslagna ersättningen.

Mark- och miljööverdomstolen konstaterar att eftersom bolaget har åtagit sig att bekosta kompensationsåtgärder till samebyn bör det i villkoret föreskrivas vad bolaget har åtagit sig med de språkliga ändringar som framgår av domslutet. Med hänsyn till

vad som framkommit om området i fråga samt att tillståndet endast omfattar nio vindkraftverk finns det inte skäl att föreskriva något ytterligare.

Mot ovan angiven bakgrund och då det enligt 22 kap. 25 § miljöbalken endast är villkor av mindre betydelse som får överlåtas till tillsynsmyndigheten bör delegationsbestämmelsen preciseras och, utifrån de ändringar som Mark- och miljööverdomstolen gör i övrigt, utformas på sätt som framgår av domslutet.

S R och L R har yrkat ersättning för kostnader med 215 250 kr som framför allt avser ersättning för eget arbete. I mål som har överklagats till mark- och miljödomstol ska lagen (1996:242) om domstolsärenden tillämpas men då ska bestämmelsen i 32 § den lagen om rättegångskostnadsansvar inte tillämpas. Därför finns det inte lagliga förutsättningar att ålägga någon att betala rättegångskostnader i denna typ av mål. Deras yrkande ska därför avslås. I den mån yrkandet ska uppfattas som en begäran om skadestånd konstaterar Mark- och miljööverdomstolen att det inte lagligen kan prövas inom ramen för detta mål och att det därför ska avvisas.

Domen får enligt 5 kap. 5 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar inte överklagas.

I avgörandet har deltagit hovrättsråden Henrik Löv och Roger Wikström, referent, tekniska rådet Mikael Schultz samt hovrättsrådet Ralf Järtelius.

UMEÅ TINGSRÄTT
Mark- och
miljödomstolen

DOM
2016-06-21
meddelad i
Umeå

Mål nr M 1422-14

KLAGANDE

1. K E R,
2. Föreningen svenskt landskapsskydd, 832000-5427
Ombud: S R,
3. A L H,
4. J E H,
5. E K,
6. H L,
7. K L,
8. K I L,
9. L E L,
10. M L,
11. L R,
12. U R,
13. A S,
14. Vapstens Sameby, 895400-2948, Box 107, 920 64 Tärnaby
Ställföreträdare: I A O
15. P V,

KLAGANDE OCH MOTPART

Hornmyran Vindkraft AB, 556818-0664
Ombud: M J och B H

MOTPART

Länsstyrelsen i Västerbottens län, 901 86 Umeå

ÖVERKLAGAT BESLUT

Beslut av miljöprövningsdelegationen vid Länsstyrelsen i Västerbottens län den 25 april 2014 i ärende nr 551-7132-2011, se bilaga 1

SAKEN

Överklagande av tillstånd till vindkraftpark vid Hornmyran, Lycksele kommun

---

Dok.Id 250994

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 138 901 04 Umeå	Nygatan 45	090-17 21 00 E-post: mmd.umea@dom.se www.domstol.se	090-77 18 30	måndag – fredag 09:00-12:00 13:00-15:00

DOMSLUT

Mark- och miljödomstolen – som avslår yrkandet från L R och K E R om att tillståndet inte ska omfatta verken T4, T5 och T10 och om att ljudprov ska tas på ett ställe där det är samma klimat och samma förutsättningar som vid Hornmyran, t.ex. i Stor-Rotliden – ändrar miljöprövningsdelegationens beslut endast på följande sätt.

Villkor*Villkor nr 8 ändras till följande lydelse*

För att begränsa risken för iskast ska verken vara försedda med utrustning som minimerar förekomsten av is på rotorbladen eller stänger verken vid förekomst av is på rotorbladen, tills risken för iskast är försumbar. Kontroll av utrustningen ska ske årligen genom att funktionen hos programvaran och systemet i övrigt verifieras. Genomförd kontroll ska redovisas i den årliga miljörapporten.

Varningsskyltar med information om risk för iskast och nedfallande föremål ska sättas upp innan vindkraftanläggningen tas i drift. Utformningen och placeringen ska ske i samråd med tillsynsmyndigheten.

Villkor nr 13 ändras till följande lydelse

Hornmyran Vindkraft AB ska i samråd med Vapsten sameby vidta och bekosta lämpliga skyddsåtgärder för att minska konsekvenserna för rennäringen.

Bolaget ska därför inför och under anläggningsfasen

- vidta och bekosta skäligen åtgärder för att verksamheten inte påtagligt ska försvåra bedrivandet av rennäringen under period då vinterbete pågår,

- samråda med samebyn om tidsplanen för anläggningsarbetena, både i god tid inför arbetena och vid förändringar under byggskedet, för att eventuell störning för rennäringen ska bli så liten som möjligt,
- samråda med samebyn i samband med utformningen av anläggningen och under byggskedet för att markskador och eventuell störning för rennäringen ska bli så liten som möjligt t.ex. vid utformningen av vägar, ledningsdragningar och hantering av markskikt,
- bereda tillsynsmyndigheten tillfälle att delta i samråden, inom två veckor från avslutat samråd till tillsynsmyndigheten inge ett av båda parter underskrivet protokoll från genomfört samråd och
- i samband med att tidsplanen fastställs för anläggningsarbeten av omfattande karaktär – såsom anläggande av vägar, sprängning eller transport och uppförande av vindkraftstorn och turbiner – ska, för det fall dessa åtgärder planeras att genomföras under perioden 1 oktober till den 30 april, medgivande inhämtas från berörd sameby för denna period.

Hornmyran Vindkraft AB ska vidare under driftfasen

- årligen, inför tid på året då renar får vistas i området, bjuda in samebyn till samråd för ömsesidig information som kan vara av vikt för att undvika störningar för renskötseln i området samt
- vidta och bekosta skäligen åtgärder för att verksamheten inte påtagligt ska försvåra bedrivandet av rennäringen under period då vinterbete pågår.

Delegation

Tillsynsmyndigheten bemyndigas med stöd av 22 kap. 25 § tredje stycket miljöbalken att meddela ytterligare villkor rörande åtgärder för att minska konsekvenserna för rennäringsen, såväl under anläggningstiden som under drifttiden (villkor 13).

Avvisade yrkanden

Mark- och miljödomstolen avvisar yrkandena att ärendet beträffande vindkraftparcken Hornmyr ska överlämnas till polis och nationella korruptionsgruppen, att tillstånden för Vargträsk och Vinliden ska ogiltigförklaras, att länsstyrelsen ska under rättas om att inte handlägga Fjällberg och att sistnämnda ärende ska överlämnas till polis.

Mark- och miljödomstolen avvisar vidare i målet framställda yrkanden om ersättning för rättegångskostnader.

Övrigt

Yrkanden som inte behandlats i det föregående avslås.

Dok.Id 250994

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 138 901 04 Umeå	Nygatan 45	090-17 21 00 E-post: mmd.umea@dom.se www.domstol.se	090-77 18 30	måndag – fredag 09:00-12:00 13:00-15:00

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

BAKGRUND	6
YRKANDEN	6
Privatpersonerna, Fsl och samebyn.....	6
Länsstyrelsen i Västerbottens län (länsstyrelsen).....	7
Bolaget	7
VAD PARTERNA HAR ANFÖRT	7
Privatpersonerna och Fsl har gemensamt anfört i huvudsak följande.....	8
Fsl har för egen del tillagt i huvudsak följande.	20
L R och K E R har gemensamt tillagt i huvudsak följande.	21
J E och A L H har gemensamt tillagt i huvudsak följande.	22
P V och E K har gemensamt tillagt i huvudsak följande.....	23
H L har för egen del tillagt i huvudsak följande.	24
M och K L har gemensamt tillagt i huvudsak följande.	24
K I L har för egen del tillagt i huvudsak följande.	25
L E L har för egen del tillagt i huvudsak följande.	25
U R har för egen del tillagt i huvudsak följande.	26
A S har för egen del tillagt i huvudsak följande.	26
Samebyn har anfört i huvudsak följande.	27
Länsstyrelsen har anfört i huvudsak följande.	35
Bolaget har anfört i huvudsak följande.	38
DOMSKÄL	46
Verksamhetens tillåtlighet.....	46
Miljöpåverkan	49
Säkerhetsfrågor.....	59
Övrigt	61

BAKGRUND

Miljöprövningsdelegationen vid Länsstyrelsen i Västerbottens län (MPD) beslutade den 25 april 2015 att lämna Hornmyran Vindkraft AB (bolaget) tillstånd att uppföra och driva av en gruppstation för vindkraft inom ett i en bilaga till det överklagade beslutet angivet område på fastigheterna A, B, C, D, E, F, G, H, I och J i Lycksele kommun. Tillståndet omfattar uppförande och drift av maximalt nio vindkraftverk med en maximal totalhöjd om 175 meter och tillhörande anläggningar.

Beslutet har överklagats av enskilda (privatpersonerna), Föreningen svenskt landskapsskydd (Fsl), Vapstens Sameby (samebyn) och bolaget.

Mark- och miljödomstolen har den 27-28 februari 2016 hållit sammanträde i målet i Lycksele.

YRKANDEN**Privatpersonerna, Fsl och samebyn**

Privatpersonerna, Fsl och samebyn har i första hand yrkat att mark- och miljödomstolen ska upphäva det beviljade tillståndet.

Privatpersonerna och Fsl har vidare yrkat att ärendet beträffande vindkraftsparken Hornmyr ska överlämnas till polis och nationella korruptionsgruppen.

Fsl har även yrkat att tillstånden för Vargträsk och Vinliden ska ogiltigförklaras, att länsstyrelsen ska underrättas om att inte handlägga Fjällberg och att detta ärende ska överlämnas till polis.

Samebyn har föreslagit en delegation med följande lydelse. ”Mark- och miljödomstolen överlåter med stöd av 22 kap. 25 § tredje stycket miljöbalken till Länsstyrelsen i Västerbottens län att, tills annat bestäms, fastställa de närmare föreskrifter som behövs med hänsyn till rennäringens markanvändning vad avser bl.a. anläggande av hägn, kompensation för merkostnader vid stödutfordring, formerna och omfattningen av stödutfordring med anledning av den aktuella vindkraftsparken”.

Privatpersonerna och Fsl har yrkat ersättning för rättegångskostnader.

L R och K E R har i andra hand yrkat att tillståndet ska upphävas vad gäller verk T4, T5 och T10. De har också yrkat att, innan mark- och miljödomstolen fattar beslut, ska ljudprov tas på ett ställe där det är samma klimat och samma förutsättningar som vid Hornmyran t.ex. i Stor-Rotliden.

Länsstyrelsen i Västerbottens län (länsstyrelsen)

Länsstyrelsen har yrkat att tillståndet ska stå fast, men har gett förslag på en annan formulering av villkor 8 som lyder ”Verken ska, för att begränsa risken för iskast, vara försedda med utrustning som vid förekomst av is på rotorbladen stänger verken tills risken för iskast är försumbar eller minimerar förekomsten av is på dessa. Kontroll av avisningssystemet ska ske genom att programvarans och systemets funktioner i övrigt verifieras årligen. Anteckning av genomförd kontroll ska redovisas i den årliga miljörapporten. Innan vindkraftanläggningen tas i drift ska varningsskyltar sättas upp med information om risk för iskast och andra nedfallande föremål. Utformningen och placeringen ska ske i samråd med tillsynsmyndigheten.” Länsstyrelsen föreslår även ett ytterligare villkor gällande rennäringsarbeten som lyder ”Anläggningsarbeten får inte förekomma när renbete pågår om inte berörd sameby medger det.”. Som alternativ skrivning föreslår länsstyrelsen lydelsen ”Anläggningsarbeten av omfattande karaktär såsom anläggande av väg, sprängning eller transport och uppförande av vindkraftstorn och turbiner får inte förekomma inom en zon om 2 km från vindkraftsparken när renbete pågår i området om inte berörd sameby medger det.”.

Bolaget

Bolaget har, som det slutligen bestämt sin talan, yrkat att mark- och miljödomstolen upphäver villkor 8 och att villkoret ska ha följande lydelse. ”Innan vindkraftanläggningen tas i drift ska varningsskyltar sättas upp med information om risk för iskast och andra nedfallande föremål. Utformningen och placeringen ska ske i samråd med tillsynsmyndigheten. Bolaget ska även i samråd med tillsynsmyndigheten vidta andra försiktighetsåtgärder för att minska risken för personskada till följd av iskast.”. Bolaget har i andra hand yrkat att villkorsformuleringen föreskrivs i likhet med vad som gjordes gällande vindkraftsparken i Täfteå (mark- och miljödomstolens dom i mål M 2534-14).

Bolaget har lämnat ett nytt förslag till villkor med följande lydelse.

”Om det uppstår snöförhållanden som omöjliggör bete inom andra delar av samebyns vinterbetesområden, samtidigt som området vid Hornmyran inte kan användas för reservbete på grund av pågående anläggningsarbeten, ska bolaget erbjuda samebyn stödutfodring. Stödutfodringen ska motsvara utfodring av 1 500 renar under det antal dagar som området inte kan utnyttjas för renbete, dock som högst 14 dagar. Stödutfodringen ska erbjudas på lämplig plats som bestäms i samråd med samebyn. Bolaget ska stå för kostnaden för de anläggningar som krävs för att stödutfodringen ska följa gällande krav avseende djurhälsa.”

VAD PARTERNA HAR ANFÖRT

Nedan redovisas vad parterna i huvudsak har anfört under skriftväxlingen i målet och vid sammanträdet den 27 och 28 januari 2016.

Privatpersonerna och Fsl har gemensamt anfört i huvudsak följande.*Formella brister*

Länsstyrelsen och MPD bryter mot 1, 3 och 7 §§ förvaltningslagen (1986:223) eftersom säkerheten eftersätts när gällande bestämmelser inte följs i tillståndet. Villkor som kräver att säkerheten ska säkerställas inom verkens ras- och utkastområden saknas i tillståndet. Tillståndet bryter mot miljöbalken när ljudutbredningen inte kan beräknas i kallt klimat och kuperad terräng. Tillståndet bryter mot MKB-direktivet när tillstånd baseras på miljökonsekvensbeskrivning (MKB) som inte beskriver kända skadliga konsekvenser.

Det är inte lättbegripligt att tillståndet föreskriver att metod för att fastställa ljudnivån ska vara möjlig att ändra i efterhand. Villkor för tillståndsprövade verk har rättskraft och därför ska villkor fastställa metod. När det idag inte finns någon metod som kan användas i vår miljö kan tillstånd inte beviljas.

Laglighetsprövningen av Lycksele kommuns tillstyrkan har avgörande betydelse för denna prövning. Högsta förvaltningsdomstolen har meddelat att rätten inte får pröva den upplevda systematiska korruption, bestickning och tubbning som Nordisk vindkraft har använt inom Lycksele kommun. Överträdelserna ska prövas av annan rätt redovisar Högsta förvaltningsdomstolen. Nordisk vindkrafts agerande är anmält till Nationella korruptionsgruppen. Det har visat sig att Lycksele kommun har villkorat ersättning till kommunen för tillstyrkan av vindkraft på mark som kommunen inte äger. Det är ett brott mot regeringsformen som är en grundlag eftersom det strider mot krav på saklighet och opartiskhet. Villkor och löften om pengar till kommunen har försatt kommunen i en beroendeställning som inte är tillåten. Kommunens prövning visar stora brister.

MPD gör fel när tillstånd utfärdas utan att slutgiltig MKB tillsänts sakägare. Svar på frågor om maskinrelaterade hälso- och säkerhetsrisker saknas i MKB:n. Sakägare i Lycksele kommun är inte kallade till samråd och tillstånd får inte utfärdas när samråd saknas i kommunen. Under samrådet i Hornmyr vägrade exploatörerna svara på frågor om maskinrelaterade hälso- och säkerhetsrisker. Samrådet redovisade inte de skadliga konsekvenserna som nu är kända. Det medför att samrådet är för gammalt och inte uppfyller miljöbalkens krav.

Samråd har inte heller genomförts enligt miljöbalkens krav när skadliga konsekvenser som är kända inte har redovisats. Bolaget har inte heller redovisat verklig bullerutbredning och bristerna i IEC 61 400-11 för berörda sakägare. Svar på frågor om maskinrelaterade hälso- och säkerhetsrisker saknas. Bolaget har inte för markägare inne i parken redovisat skadliga konsekvenser och fusk med källstyrkor. Skogsföretagarna är inte informerade om att de blir skyldiga till brott när de inte har kontrollerat skadliga konsekvenser innan avtal tecknades med bolaget. Bolaget är skyldigt att berätta hur det blir innan avtal tecknas, men det har inte gjorts.

MKB:n har inte upprättats enligt bestämmelserna när skadliga konsekvenser som har stor miljöpåverkan inte har redovisats. Lågfrekvent bullerutbredning som har avgörande betydelse för var verk kan placeras är inte redovisat. Skador som redovi-

sas i kontrollprogram för fågel och rennäring på Stor-Rotliden är inte redovisade i MKB:n trots att skadorna är kända. Staket har utelämnats. MKB:n är för gammal.

Tillståndets förhållande till jordabalken och äganderätten

Av 3 kap. 1 § jordabalken följer att var och en ska ta skälig hänsyn till omgivningen vid nyttjande av sin eller annans fastighet.

Tänk er in i en situation där er rågranne sätter upp nio stycket 10 000 kvadratmeter stora ljudkällor med ständigt amplitudvarierande ljud med en ljudstyrka på 107 dB(A) som når 117 dB(A) under vinterperioden. Ljudkällorna placeras 150 meter ovanför marken fördelade över en yta på 400 hektar och riktas rakt mot er bostad. Ljudnivån varierar men den övervakas inte. Själv saknar du möjlighet att påverka ljudnivån. De malande skorrande ljuden från de nio växellådorna stiger under vinterperioden liksom de raspande ljuden som bladen bildar vid kyla. Ljuden stör hörande varelser dygnet runt.

De tillståndsgivna verken är 175 meter höga. Fem verk har högintensivt vitt roterande varselljus med 100 000 candela som under årets mörka tid bildar roterande ljuspelare som slår i lufthavet och som dominerar ljus- och ljudmiljön samt skadar fastighetsvärden, sociala värden och jaktliga värden på upp till nio kilometer från etableringsområdet. Ett sådant agerande kan inte betraktas som skälig hänsyn.

Vindkraftområdet innehåller cirka åtta kilometer samfällt ägda vägar som har ett högt historiskt värde. En stor andel av ägarna av de samfälliga vägarna vill försvara det historiska arvet. Tre av verken ligger för nära Leif Renmans ägor och resten av verken ligger för nära samfällt ägda vägar och naturreservat. Tillståndet medför att Leif inte får vara på sin mark, i strid med äganderätten. Leif tvingas montera staket på sina marker, vilket kommer att medföra stämning från samebyn eftersom deras renbetesrätt skyddas av FN-konvention. Tillståndet försätter Leif och de andra markägarna i vindkraftområdet i en mardrömsliknande situation och tillståndet ska därför undanröjas.

Kontrollprogram för Stor-Rotliden redovisar skador inom 9 km. Markerna som skadas var före etableringen värderade till ca 1 miljard kr. Parken kan inte vara kvar och den är polisanmäld eftersom bolaget har fuskat med källstyrkorna och CE-märkning. Akustiker bedömer att parken är ca 15 ggr för stor när källstyrkan är 15 dB(A) högre än förväntad nivå på grund av klimatet. Kontrollprogram har dramatiskt utvidgat markrådighetskravet för vindkraft i kallt klimat när jordabalken 3 kap. 1 § redovisar att grannen ska visas skälig hänsyn. Överklagan visar att bolaget inte kan skapa den markrådighet som krävs inom 9 km. De, som markägare, saknar intresse för att förstöra miljön och är bundna att följa jordabalken och miljöbalken. Bolaget redovisar att bolaget saknar den markrådighet som krävs, vilket medför att tillståndet ska undanröjas.

Holmen skog är markägare i vindkraftområdet och har sina representationsmarker för naturupplevelser och jakt i Dakota/Rönnås, som ligger i verkens omedelbara närhet. Holmen skog är certifierad enligt PEFC och FSC skogsbruksstandard.

Etableringen bryter mot jordabalken och mot samtliga punkter i FSC skogsbruksstandard bilaga 12.

Platsvalet

Enligt Energimyndigheten ska område för riksintresse vindbruk vara större än fem kvadratkilometer och medelvinden högre än 7,2 meter per sekund på 100 meters höjd. Arean är betydligt mindre än fem kvadratkilometer och mätmasten bara 80 meter hög. Följer mätmasten IEC-standard? Är mätningarna skönmålade för att underlätta försäljningen av verken? Vid vilka tidpunkter är vindmätarna inlämnade för kalibrering?

Översiktsplanen är antagen den 28 september 2009. När planen antogs baserades den på erfarenheter av verk som fanns, 60 meter höga placerade i platt landskap i varmt klimat. Nu är förutsättningarna helt förändrade. I Hornmyr ansöks det om tre gånger så höga verk med högintensivt vitt roterande varselljus. Om verken var 200 meter höga skulle verken placeras utifrån erfarenheter av 60 meter höga verk placerade i varmt klimat med små svepytor? Ett högt placerat verk i kallt klimat bildar högre ljudnivå än det som tillverkaren redovisar. Enligt Vattenfall är ljudnivån i medeltal 10,6 dB(A) högre vid isbildning. Inversionsförstärkningen höjer ljudnivån med upp till 20 dB(A) över det värde som kallas för ett beräknat värde.

Regeringens vindkraftsamordnare S L har meddelat att det är kommunens skyldighet att ta bort områden som ligger för nära bostäder. Energimyndigheten har inte kontrollerat var bostäder ligger när de har pekat ut områden. Bolagets intresse för området tydliggör att bolaget inte uppfyller kunskapskravet enligt miljöbalken. Kommunen har signalerat till länsstyrelsen att skyddsavståndet till bostäder ska utökas i Lycksele kommun. Bybor som bor tre kilometer till nio kilometer från Stor-Rotliden och tre kilometer från Havsnäs vindkraftpark klagar på buller.

Vindkraftområdet ligger i produktiv skogsmark och det betyder att platsvalet är fel enligt miljöbalken. Energimyndigheten har meddelat landets kommuner att begreppet riksintresse vindbruk inte är förenligt med miljöbalkens tolkning för vad som är ett riksintresse. Landets kommuner har anvisat platser för 94 terawattimmar vindel. Det saknas skäl för att bygga verk en kilometer från bostäder i produktiv skog som ligger i länsstyrelsens områdesindelning för höga naturvärden i Hornmyr. Naturservatet Dakota-Rönnås ligger för nära verken.

Arbetsmiljöverket har meddelat att ingen får vara i verkens ras- och utkastområden om säkerheten inte kan säkerställas. Enligt Vattenfall är utkastområdet inom en radie av 650 meter runt ett verk. MPD gör fel som inte prövar arbetsrättsliga frågor i samband med tillståndsprövningen. Det är olämpligt att lägga det ansvaret på verksamhetsutövaren på grund av att staket är en avgörande faktor som medför att tillstånd inte får beviljas för detta projekt.

Kontrollrapporterna för ren och fågel på Stor-Rotliden visar att högvärdigt vilt som orre och tjäder har lämnat området. Rapporter redovisar att renen visar oro och flyktbeteende nio kilometer från verken. Verken kommer ständigt att påminna dem om att de skadar miljö och viltvårdsområdets biologiska mångfald. När buller och

Ljuseffekter tillförs miljön medför det att boendemiljön blir försämrad. De som bor i Hornmyr kan inte bo kvar om etablering sker. De är flera som har hundar och de kan inte utsätta dem för det amplitudvarierande bullret som innehåller entoniga ljud och höga lågfrekventa nivåer som utlöser flyktbeteende hos djur. Enligt kontrollrapporterna för ren och fågel för Stor-Rotlidens vindkraftspark blir Hornmyrs viltvårdsområde förstört om etablering sker. Viltvårdsområdets nuvarande kvalitet utgör ett starkt skäl för att bo i Hornmyr. Ny forskning visar att fåglar är mycket känsliga för förändringar i ljudmiljön. Fåglar navigerar genom att använda flera system och ett system är att fåglarna hör infraljuden som bildas av vågor slår mot kustlinjen på andra sidan om horisonten. Fladdermusinventering saknas i ansökan för Hornmyran och att det i MKB:n redovisats att risken för att fladdermöss ska skadas av vindkraft är försumbar är felaktigt.

Vindkraftsparken medför hinder för jakt inom 4 500 meter från parken på grund av kulans räckvidd vid bland annat toppfågeljakt. Det medför att grannarnas marker skadas på en yta av 7 800 hektar. Jakt är beroende av en god ljudmiljö. Trädskällarjakt betraktas som meningslös inom 5-6 kilometer från Stor-Rotlidens vindkraftspark bland annat på grund av buller och att antalet skogshöns har minskat.

Buller

Vindmätningar tio meter över mark vid bostad och tio meter över mark vid verk krävs för att fastställa kravnivån för begränsningsvärdet. Vindmätningar vid bostad saknas. Gruppställda verk bildar entoniga ljud, vilket medför att kravnivån 30 dB(A) inte ska överstigas vid bostad enligt Naturvårdsverkets riktlinjer. Vindkraftsområdet utgör byns fritidsområde, vilket medför att 35 dB(A) inte får överstigas i vindkraftsområdet. Ansökan om tillstånd enligt miljöbalken redovisar att ansökan avser 43 dB(A) ekvivalent dygnsmedelvärde vid fasad på bostad. Begreppet ekvivalent dygnsmedelvärde innebär att ansökan avser ljudnivåer på cirka 60 dB(A) vid fasad under halva dygnet om verken varvas ner resterande del av dygnet. De närboende saknar möjlighet att påverka verkens inställningsvärden. Eftersom ljudutbredningen i kallt klimat och kuperad terräng inte kan beräknas får tillstånd inte lämnas. De beräkningsmodeller som finns kan inte medräkna ljudnivåhöjande effekter av sidovindar, regn, moln, hagel, snöfall, isbildning och inversionsförstärkning. Bris-terna medför att 20-30 dB(A) för låga ljudnivåer redovisas som ett beräknat värde.

Naturvårdsverket redovisar att särskild hänsyn bör tas när bostäder ligger i vindskyddade lägen på grund av att ljudet från verken blir mer framträdande. Hornmyr by ligger i vindskyddat läge och situationen förvärras av att byn ligger på läsidan om förhärskande vindriktning.

Ansökan saknar vindmätningar som fastställer skillnader i vindhastighet tio meter över mark vid bostäder och tio meter över mark på vindkraftsområdets högsta punkt. Är skillnaden i vindhastighet större än 50 % ska kravnivån sänkas till 35 dB(A). Eftersom gruppställda verk bildar entoniga ljud ska kravnivån skärpas ytterligare -5 dB(A) till max 30 dB(A) enligt Naturvårdsverkets riktlinjer.

K M, forskare vid Uppsala Universitet säger följande. ”Vi har inte kunskaper för att göra ljudberäkningar för denna typ av bullerstörning. Det är så

komplexa samband mellan typ av aggregat, antal aggregat, naturens utseende och förhållanden i luftlagren att ingen ännu lyckats utföra dylika beräkningar. De beräkningsmetoder som används är egentligen inte avsedda för vindkraftsanläggningar och de ger mycket osäkra resultat. De mätmetoder som används mäter inte heller upp amplitudmodulerat ljud som verkligen är störande.”

Bolaget kan i dagsläget inte redovisa en kumulativ ljudberäkning när verken är nedisade och full inversionsförstärkning föreligger. Eftersom det är den verklighet klagande kommer att utsättas för så ska beräkning med riskanalys redovisas för kommun och MPD i samband med ansökan. Beräkningen ska rimligtvis redovisa ljudutbredning ner till för området normal bakgrundsnivå 16 dB(A) för att tydliggöra vilka som är berörda.

Kommunens samråd för Hornmyran redovisade att verken inte kunde höras bortom en kilometer, men i verkligheten störs man av bullret från verken på Stor-Rotliden på upp till nio kilometers avstånd.

Tillståndsmyndigheten och mark- och miljödomstolen (MMD) har en absolut skyldighet att följa regelverket för externt industribuller och riktlinjer för vindkraftsbuller för att undvika bullerrelaterad ohälsa och för höga störningsgrader. Regelverket redovisar att 35dB(A) inte ska överstigas i särskilt störningskänsliga miljöer i områden med lågt eller obefintligt bakgrundsbuller. Kravnivån skärps med ytterligare -5dB(A) om industribullret innehåller toner, pulserande ljud eller slagljud.

Mätningar visar att stora vindkraftverk som placeras i grupp i högt belägen kuperad terräng i kallt klimat bildar elektromekaniska ljud, entoniga ljud, lågfrekvent raspande pulserande ljud, ångbåtsliknade signalljud och puffande ljud som påminner om betongpålning. Det medför att kravnivån är 30dB(A) vid fasad.

Världshälsoorganisationen WHO redovisar att 30 dB(A) inte ska överstigas. Tillståndsmyndigheten och MMD saknar stöd för att överstiga Naturvårdsverket och WHO:s riktlinjer.

Enligt tidigare beslut i Mark- och miljööverdomstolen klassades miljön i Fanbyviken som tyst miljö och där villkorades begränsningsvärde 35 dB(A). Fanbyviken ligger i havsnivå bara 2 100 meter från tät trafikerad Europaväg E4 och bara 3 300 meter från Husumfabrikens industribuller vilket medför att trafikbuller och industribuller som maskerar vindkraftsbuller hela tiden hörs i Fanbyviken. Dom meddelades innan att det var känt att verk i kallt klimat både bildar pulserande ljud och lågfrekvent buller.

Efter klagomål på lågfrekvent buller vid bostäder som ligger 5 000 meter från Mörtjärnsbergets vindkraftspark i Bräcke kommun har ÅF utfört ljudmätningar i band 63 och 80 Hz. Resultatet är en chock för domstol, myndigheter och vindkraftsindustri. Mätningen förklarar varför verk inte kan placeras i högt belägen kuperad terräng som ligger i kallt klimat.

Smalbandsanalysen redovisar pulserande ljud vilket verkligen är störande. Variationen pendlar från 38-58 dB på 5 000 meters avstånd. Folkhälsomyndighetens kravnivå för lågfrekvent buller i bostad överstigs 5 000 meter från verken. Fastigheter med ventilationssystem uppbyggda med vädringsfönster och äldre byggnader är inte konstruerade för att utestänga lågfrekvent buller.

Standarden IEC 61 400-11 är utvecklad för att användas i platt landskap i varmt klimat där ljudnivåhöjande effekter är så ovanliga att de bedöms vara oväsentliga. I vår miljö är däremot förutsättningarna helt annorlunda. Effekterna är så vanliga att det får katastrofala följder om effekterna inte kan medräknas. Det saknas kunskap för att utveckla ljudberäkningsprogram som kan medräkna ljudnivåhöjande effekter som bildas i högt belägen kuperad terräng som ligger i kallt klimat.

Den standard för ljudredovisning som villkoras i tillstånd IEC 61 400-11 medför att det lågfrekventa ljudet som bildas i högt belägen kuperad terräng som ligger i kallt klimat inte redovisas. De lågfrekventa raspande pulserande ljuden som bildas av ljudnivåhöjande effekter främst under vinterhalvåret döljs med hjälp av vägd ljudnivå och mätetalet dB(A). När ljudnivå redovisas i vägd ljudnivå dB(A) räknas det lågfrekventa ljudeffektsnivåerna ner.

I band 63 Hz dras -26 dB bort från verklig ljudnivå. Föreningen anser att den standard som villkoras i tillstånd inte kan användas i vår miljö eftersom det lågfrekventa buller som bildas döljs av standarden i strid med direktivet för miljöbedömningar. Det lågfrekventa ljudet har avgörande betydelse för var verk inte kan vara placerade. Det lågfrekventa ljudet som bildas i högt belägen terräng i kallt klimat dämpas marginellt av luft, för band 63Hz är dämpningen bara -1 dB/10km.

Ny forskning på Stor-Rotliden visar att verkens källstyrkor stiger med 15 dB(A) på grund av isbildning. I medeltal 10,6 dB(A) under vinterperioden. Forskaren Conny Larsson mäter avvikelser med 5 dB(A) vid Dragaliden. S R mäter avvikelser med 8 dB(A) vid Stor-Rotliden. Det är extrema avvikelser.

När källstyrkan stiger med 15 dB(A) stiger ljudnivån med 15 dB(A) i alla mätpunkter, även 1 500 m från verken. Standarden IEC 61 400-11 är inte utvecklad för att användas i vår miljö. Standarden undanhåller dimensionerande källstyrka vid märkeffekt. Standarden medför att tillverkarnas garantivärden för källstyrka bestäms under ideala sommarförhållanden när ljudnivån är som lägst och ansökta verk går på ca 1/3 av märkeffekt. Standarden används för att uppfylla villkor i tillstånd.

Helt andra ljudeffekter bildas vid kyla. Inversionsförstärkning höjer på avstånd ljudnivån med upp till 20 dB(A). Ljudnivåhöjande effekter av isbildning, densitetsökning vid kyla, refraktion, inversionsförstärkning, snö, hagel, rimfrost, regn, moln och interferens ingår inte till någon del i standarden som föreskrivs. Bolaget har inte redovisat lågfrekvent bullerutredning. NAM och OAM som verkligen är störande redovisas inte till någon del.

De beräkningsmetoder som vi haft sen många år tillbaka ger en god prognos beträffande de ljudnivåer som i efterhand kan mätas upp i bebyggelsen i närheten av

vindkraftsaggregaten. Störningsgraden är också rimlig: ca 20% av de boende är störda/starkt störda i den zon beräkningarna anger som godtagbara – 40 dB(A). Detta gäller i det sydliga, platta landskapet. Hittills har vi tillämpat kravskrivningar gällande maximalt tillåten ljudnivå. I det platta landskapet, Sydsverige, fungerar detta tämligen väl. Hos oss, främst i det starkt kuperade inlandet, har det däremot fungerat mycket dåligt. Verksamhetsutövarna har försökt bättra situationen via utdelning av pengar, främst till markägarna, men också till närboende i form av s.k. bygdemedel. Detta har heller inte fungerat bra. Metoden ger tillfredsställelse hos en del och motsatsen hos andra. Att vi skall värdera förekommande störningar är nog de flesta överens om. Att totalt ignorera störningar är inte förenligt med lagstiftningen, närmare bestämt miljöbalken.

Det finns två vägar att gå när det gäller en kravskärpning – den ena är att skärpa bullervillkoren, dvs sänka den tillåtna nivån från exempelvis 40 dB(A) till 35 dB(A). Metoden ger ett vilseledande intryck av att man favoriserar de boende – vilket ju inte alls är fallet. Den andra metoden är att addera störningsmättet till den beräknade nivån i samhället. På så sätt flyttas de godkända positionerna längre bort från aggregaten. Resultatet blir detsamma oavsett vilken metod man väljer (ljudkurvorna på en karta hamnar på samma ställe).

Bakgrundsnivåns styrka i förhållande till signalen är en faktor som i hög grad bestämmer uppfattbarheten hos signalen (störande ljudet). I ”tyst miljö”, som det här är frågan om (inga industrier, intensiv vägtrafik, tågbuller, flygbuller etc) blir alltså signalstyrkan synnerligen påträngande och det är av detta skäl som vi i såväl regelverket för industribuller, som vindkraftbuller, har en regel innebärande att kravnivån skall skärpas med 5 dB(A) om bakgrundsnivån är speciellt låg om det är s.k. ”tyst miljö”. Landskapets topografi – med aggregat högt uppe på berg – medför också att bakgrundsbrus, orsakat av vindbrus, blir kraftigt undertryckt. Då vinden blåser mot bebyggelsen är den kraftig uppe vid aggregaten, men låg nere vid bostäderna, vilket medför att lövprassel och likartat bakgrundsljud blir väldigt lågt och därför inte fungerar som maskerande element. De nämnda omständigheterna finns inte i de platta, och tämligen tätbebyggda områdena i Sydsverige, men är en bister realitet uppe hos oss. Det finns således synnerligen välgrundade skäl att tillämpa en kravskärpning som rimligen borde uppgå till 5 dB(A).

Normalt sprids ljudet likformigt i alla riktningar från ljudkällan – detta gäller om källan är av s.k. rundstrålande typ, vilket är fallet med vindkraftverk. Under vissa omständigheter kan den del av ljudet som skulle sänds snett uppåt istället böjas av nedåt med följderna att styrkan förstärks nedåt. Det är väsentligen två omständigheter som kan åstadkomma denna sorts avböjning. Den ena uppkommer om vindhastigheten är högre i de övre luftlagren än i de nedre; den andra blir följderna om temperaturen är högre i de övre skikten. Båda dessa faktorer är verksamma i det starkt kuperade landskapet där aggregaten står uppe på bergen och bebyggelsen nere i dalgångarna. Förstärkningen kan bli mycket starkt, tidvis av storleksordningen 20 dB(A). Även i det platta landskapet uppträder fenomenet men är där av en mycket blygsam nivå. Även för omständigheten att ljudet böjs nedåt finns det goda skäl att addera en störningsfaktor till aggregatets källstyrka. Att underlåta en korrektion är felaktigt.

Vissa typer av ljud är speciellt störande, exempelvis rena toner och/eller pulserande ljud. Vi är helt enkelt biologiskt byggda för att reagera på ljudbilder som inte förekommer i naturen. Av detta skäl har vi korrigeringsvärden i NV:s regelverk som kan tillämpas såväl vad gäller industribuller som vindkraftbuller – korrektionen är 5 dB(A). Det har under senare år visat sig att moderna vindkraftverk, av den typ som är aktuella i Hornmyrans vindkraftpark, ger kraftigt pulserande lågfrekvent ljud. Genom sin låga tonhöjd är det inte störande enbart utomhus utan även inomhus, vilket beror på att bostäder har låg isolering mot lågfrekvent ljud, och att det dessutom uppkommer kraftiga förstärkningar beroende på reflexer. I fritt fält, utomhus, är det inte ovanligt att pulsljudet hörs på 9 km avstånd. Karaktären på ljudet är synnerligen störande.

I den norra delen av landet förekommer isbildning på vingarna vilket inte är fallet i landets södra delar. Dels beror det på skillnader i vintertemperatur men också på det faktum att aggregaten står på mycket höga berg, så höga att rotorerna inte sällan rör sig i molnen, där fukthalten är hög. Vid isbildning ökar ljudalstringen kraftigt, invid kraftverken med ca 15 dB(A) och i bebyggelsen med ca 10 dB(A). Diskantkomponenterna dämpas av ljudutbredningen genom lufthavet, därav avståndsdämpningen. Förutom den förhöjda nivån uppkommer en fara då isen, helt oberäknligt, lossnar från vingarna – iskasten kan bli uppemot 300 m. Fabrikanterna har försökt hitta system för avisning av vingarna. Detta utan framgång. Nackdelarna består i dels den förhöjda ljudalstringen men också i att tillträdet till markområdena begränsas högst avsevärt.

Vid mätningar av skiftande slag uppkommer alltid en osäkerhet beträffande kvaliteten på de uppmätta värdena. Osäkerheten beror i hög grad på antalet mätvärden som får spegla vissa data, exempelvis källstyrkan hos aggregaten. Naturvårdsverket anger i sina regelverk att en korrektionsfaktor på minst 3,8 dB(A) ska adderas till uppmätt värde om mätvärdet som redovisas, avseende källstyrkan, endast kommer från 1 aggregat. Det anges också att korrektionen avser dels källstyrkan men också osäkerheter vid uppföljning av färdig anläggning. Vestas anger att deras källdata är s.k. ”garantivärden” vilket rimligtvis innebär att de inte skall överskridas vid uppföljning i fält. Om detta gäller under aggregatens hela livslängd är oklart. Klart är dock att osäkerheter vid uppföljning av färdig anläggning inte ingår. Det finns ingen anledning att misstro Vestas vad gäller ”garantivärdena” och utifrån detta kan det vara rimligt att värdera osäkerheten så lågt som 1,8 dB(A), alltså halva NVs krav-siffra.

Kravskärpning – buller

Det finns två vägar att gå när det gäller en kravskärpning – den ena är att skärpa bullervillkoren, dvs. sänka den tillåtna nivån från exempelvis 40 dB(A) till 35 dB(A). Metoden ger ett vilseledande intryck av att man favoriserar de boende, vilket ju inte alls är fallet. Den andra metoden är att addera störningsmättet till den beräknade nivån i samhället. På så sätt flyttas de godkända positionerna längre bort från aggregaten. Resultatet blir detsamma oavsett vilken metod man väljer (ljudkurvorna på en karta hamnar på samma ställe). Pedagogiskt tror Fsl och privatpersonerna att den sistnämnda metoden är att föredra och därför tillämpas den i redovisat dokument (aktbilaga 108) genom att alla störningar värderas i en och samma valuta,

nämligen ljudstörning uttryckt i dB(A). För varje faktor ges ett förslag till värdenivå för problemet ifråga. Det kan tilläggas att det är enkelt att skifta redovisningssätt.

Bostäder i vindskyddade lägen

Bolagets utredning följer inte Naturvårdsverkets riktlinjer. Riktlinjerna redovisar att för att bestämma om bostäderna ligger i vindskyddat läge ska långtidsmätningar av vindstyrkan 10 meter över marken vid fasad jämföras med vindmätningar 10 meter över marken vid aggregat. Bolaget har inte utfört de mätningar som krävs.

Ljuden i tabell 2 och 3 i bolagets utredning baseras på tillverkarnas mätningar i varmt klimat, platt landskap med jämn lufthastighetsprofil i vertikalled. Vid 8 m/s går aggregatet på tomgångseffekt. I Hornmyr är förhållandet helt annorlunda, lufthastighetsprofilen är inte jämn i vertikalled när aggregat placeras 700 meter över havsnivån. När det blåser 8 m/s på 10 meters höjd kan det blåsa 15 m/s vid nav och gå går aggregatet på märkeffekt, vilket medför högre ljudeffektsnivåer.

Enligt Naturvårdsverket ska en säkerhetsmarginal med +3,8 dB(A) tillföras tillverkarens data på grund av två orsaker 1. På grund av att det råder osäkerhet vid framtida uppföljning på plats och 2. På grund av att det råder osäkerhet vid tillverkning, aggregat av samma typ kan ha olika ljudeffektsnivåer.

Ljudberäkningen redovisar att beräkningen baseras på aggregat som kan vara akustiskt likvärdigt med de aggregat som kommer att användas. Bolaget vet inte vilka aggregat som ska användas och det betyder att bolaget inte vet om tillverkarens mätningar är utförda på fler än ett aggregat.

Tillförs aggregaten $5+3,8 \text{ dB(A)} = 8,8 \text{ dB(A)}$ förflyttas 40 dB(A)-kurvan nästan tre gånger så långt bort. Intensiteten av det lågfrekventa amplitudmodulerande bullret blir enormt när störsändarna omfattar 90 000 m².

Djur- och naturliv

Området är kungsörnens hemvist. Lavskrikan bor i området. Tjäder- och orrspelsplats ligger i vindkraftområdet. Flera tjäderspelplatser ligger i berört område. Det är sakförhållanden som medför att etablering bryter mot artskyddsförordningen och mot EU:s art- och habitatdirektiv.

I Havsnäs har halva jaktlaget slutat jaga när miljön är helt förändrad. Vildmarks-känslan för viltvårdsområdet är förstörd och hundarna enligt jaktledaren springer bara längs vägarna. När störningskänsliga arter påverkas negativt får inte ansökan om tillstånd lämnas in utan markrådighet. Sabotage av hela viltvårdsområdet med hjälp av en oriktig MKB är ett brott mot äganderätten och mot direktivet för miljöbedömningar. Skottlossning med klass 1-vapen inom 4 500 m mot parken är förbjudet, vilket medför att jakt inte kan bedrivas inom kulans räckvidd. Vilttomma marker kan inte användas för jakt. Att släppa en jakthund som tvingas höra verkens buller betraktas som grovt djurplågeri.

Källstyrkan stiger till ca 122 dB(A) vid kyla och bulleravgivande yta är ca 10 000 m²/verk. När markerna inte kan användas för jakt är markerna värdelösa för de som

äger markerna. Markerna är inte till salu och då påverkas tillåtligheten för verksamheten i så hög grad att tillståndet inte kan användas.

Efterbehandling

Nordisk vindkrafts arrendeavtal tillskriver markägaren saneringskostnaden för fundament. Det är inte rimligt med hänsyn till lag att markägaren ska belastas med kostnaden. Lag kräver sanering och bortforsling. Det kostar ca 8 miljoner att riva och bortforsla ett 2000 ton tungt järnarmerat betongfundament. Säkerhet med 72 miljoner kr + index saknas i tillståndet.

Skuggbildning

Bolaget begär 30 timmar faktisk skuggtid per år på fasader. Beräkningen redovisar att tre verk medför skuggtider på 14,5-23,4 timmar på tre bostadshus och två fritidsbostäder. Enligt villkor 11 får åtta timmar skuggtid inte överstigas. Det saknas skäl att bygga verk för nära bostäder när det medför att verken inte kan användas.

Säkerhet

Tillståndet saknar villkor som tydliggör att säkerheten ska säkerställas enligt skyddsklausuler i artikel 11 i direktiv MD 2006/42/EG. Tillverkaren Vestas skyddsmanual redovisar att hela verksamhetsområdet ska hägnas in. Staket ska redovisas i tillstånd och i MKB. Etableringen avser placering i kallt klimat där snö och is rasar från turbintak med dödlig kraft rakt ner i fritidsområdet som även är arbetsplats för skogsbruk och rennäring. Tidningen Ny teknik redovisar att verkens vingar spricker om de placeras i kallt klimat. Is och delar kastas upp till 650 meter från verket enligt Vattenfalls arrendeavtal.

Maskindirektiv är fullständigt implementerade i nationell rätt och därmed bindande för bolaget. Arbetsmiljöverket som är tillsynsmyndighet för maskindirektiv redovisar att tillverkarens säkerhetsföreskrifter ska tillämpas för risker som tillverkaren inte kan konstruera bort (RET 2010/100578 s. 2). Arbetsmiljöverkets marknads kontroll redovisar att det inte finns verk som har fungerande avisningssystem (RET 2011/100839). Vestas appendix angående säkerhet redovisar att staket ska monteras runt verkens ras- och utkastområden för att säkerställa säkerheten. Riskområdet är enligt Vattenfall inom en radie på 650 m för 150 m höga verk. Staket får inte monteras i nu aktuellt område. Markrådighet saknas. Platsvalet är fel enligt miljöbalken.

Arbetsmiljöverket har redovisat att verket är förhindrat från att utföra marknadskontroller för maskindirektiv och för CE-märkning av uppförda parker. Det kan vara ett sakförhållande som vilseleder bolaget till ansökan på fel plats.

Tillståndet och ansökan är civilrättsligt ogiltigt när dessa strider mot jordabalken och äganderätten. Maskindirektivets skyddsklausul artikel 11 föreskriver att säkerheten för människa och tamdjur ska vara säkerställd. Direktivet är överställt den svenska modellen för prövning av vindkraftverk enligt miljöbalken. Tolkning av maskindirektiv är inte en rättslig fråga för svensk domstol. Om bolaget vill ändra på maskindirektiv kan bolaget inkomma med prejudikat lämnat av instans som har beslutsrätt för att ändra direktivet. Bolaget saknar rätt att försöka vilseleda domstolen in i ett beslut som domstolen inte får avgöra. Prejudikat i MÖD visar att

maskindirektiv är bindande och inte utgör tolkningsfråga i svensk domstol, vilket bolaget borde känna till.

Bolaget avser att skada deras marker och bostäder med teknik som inte uppfyller miljöbalkens krav på bästa teknik. Teknikval som bryter mot miljöbalken och som förstör privatägd egendom är olagligt. När tillståndet inte undantar civilrättsliga frågor föreslår de att bolaget omedelbart återkallar ansökan om tillstånd för att undvika prövning av bolagets bedrägeri, sabotage, intrång och ofredande i annan rätt.

Skyddsklausul artikel 11 i maskindirektivet är bindande och utgör inte en tolkningsfråga i målet. Personskador ska inte minimeras, personskador ska förhindras. Ingen ska behöva dö på sitt arbete eller på sin fritid för att bolaget saknar den utbildning som krävs.

Hälsoeffekter

Vi får inte upprepa tidigare misstag när sömnlöshet och vanmakt över den förstörda miljön leder till bullerrelaterade hälsoproblem.

Enligt G H, professor och överläkare vid Sahlgrenska Universitets-sjukhuset, orsakar buller symptom såsom sömnstörningar, huvudvärk, tinnitus, yrsel och hjärtpåverkan. Samma symptombild finns beskriven i vindkraftsstudier från ett flertal länder. Vid långvarig stress och en känsla av maktlöshet (som är likartade den stress som kan upplevas av störningar från vindkraftverk) ses en ökad aktivitet i HPA-axeln med framförallt ökad insöndring av kortisol. I de longitudinella populationsstudierna vid Sahlgrenska noterades att långvarig stress leder till försämrad glukosomsättning med stegrade insulinnivåer, blodtrycksstegring, förhöjda blodfetter och immunologiska rubbningar. Dessa förändringar innebär på sikt en ökad risk för utveckling av diabetes och för tidig död i hjärt- och kärlsjukdom. Av den anledningen förordar G H ett lagstadgat skyddsavstånd på minst två kilometer runt vindkraftverk.

De menar dock att två kilometer är för kort skyddsavstånd i kallt klimat och kupe-rad terräng där inversionsförstärkning av buller är vanligt, som i Hornmyr.

Otillbörlig affärsteknik

Bolaget skuldskriver markägaren genom att arrendeavtalet tillskriver markägaren kostnaden för att riva elkablar och järnarmerade betongfundament. Lagen kräver sanering av kablar och fundament. Det kostar cirka åtta miljoner kronor att sanera ett två ton tungt fundament. Enligt miljöåklagare kommer de saneringskostnader som markägaren inte klarar av att vältras över på kommunens skattebetalare.

Bolaget använder sig av nyttjandegrader på 43 % i produktionskalkyler för att vilseleda investerare. Statens energimyndighet redovisar att verk i Sverige bara når 20 %. Produktionsberäkningarna är därför felaktiga.

Eftersom bolaget bryter mot villkor i tidigare tillstånd i Ytterberg får inte nya tillstånd utfärdas.

Regeringens beslut

Sveriges regerings nuvarande beslut om att främja utbyggnaden av vindkraftverk grundas i två av Riksdagen antagna propositioner, prop. 2008/09:162 och prop. 2008/09:163. Propositionerna har fyra avgörande brister som inte kan försvaras.

1. Inte ett ord nämns om skadliga konsekvenser för människa och för naturen,
2. Inte ett ord nämns som förklarar att ljudutbredningen inte kan beräknas i kuperad terräng som ligger i kallt klimat.
3. Inte ett ord nämns om att grunden för beslutet vilar på att elcertifikatskattebidrag ska tilldelas miljökraft i strid med miljöbalkens krav som redovisar att verksamhetsutövare ska använda sig av bästa möjliga teknik enligt miljöbalken och
4. Befolkningen är inte informerade om vindkraftens skadliga konsekvenser och efter det tillfrågade om de vill att vindkraft ska byggas.

När EU-kommissionen anser att det svenska elcertifikatbidragssystemet strider mot EU:s konkurrensregler manar det till försiktighet. Det är små elkunder som belastas med det tvingande bidraget som medför att landets natur förstörs helt i onödan.

Staket

Bolaget redovisar att staket runt hela verksamhetsområdet är enda metod för att säkerställa säkerheten i verkens ras- och utkastområden i Vinliden. MKB:n för Hornmyran redovisar inget staket. Staket medför stor miljöpåverkan och olaga intrång i renbetesrätten. Staket får inte monteras i naturreservatet Dakota-Rönnås. Markägarna är inte informerade om konsekvenser av staketen. Vattenfall redovisar att riskavståndet är inom en radie av 650 meter från ett verk och bolaget saknar rådighet över mark som skulle beröras av staket. Bolaget och markägarna saknar rättsliga befogenheter att montera staket i renbeteslandet.

Rennäring

Dom angående rennäring (Jinjevare sameby) visar att vindkraft och rennäring inte kan samverka inom 5 km, undvikelseeffekterna blir för stora. Kontrollprogram för Stor-Rotliden visar stark störning för ren inom 9 km och kontrollprogram för fågel visar att högvärdigt vilt som tjäder och orre har lämnat Stor-Rotliden. Lokalbefolkningen runt Stor-Rotliden visar att tre orrspelsplatser inom 3 km från verken har upphört. Jägare på Storliden som ligger 6 km från verken redovisar att skogshönsen inte finns kvar och orrflockarna längs Vargån syns inte längre i området. En rennäringanalys på ett papper som påstår något annat än verkligheten förändrar inte verkligheten.

Övrigt

Besparingsteknik som termoteknik (jordvärmepump) frigör den andel förnyelsebar el som efterfrågas till cirka en tredjedel av kostnaden per kilowattimme när tekniken jämförs med vindkraft i det svenska elproduktionssystemet. Det sker genom att vattenkraft inte slösas bort i onödan. Det kan inte betraktas som ett riksintresse att betala tre gånger mer än nödvändigt för förnybar el. Etableringen är inte bättre än nollalternativet och därför ska tillståndet undanröjas. Holmen skog äger mark i vindkraftsområdet. Bolaget är certifierat enligt FSC och tillståndet bryter mot FSC:s policy på samtliga punkter.

Fsl har för egen del tillagt i huvudsak följande.*Formella brister*

Maskindirektivet inte är en tolkningsfråga för mark- och miljödomstolen. Det ligger utanför svensk beslutsrätt. För att kunna göra ett undantag måste det komma till ett prejudikat som styrker att prövningen kan göras.

Vad gäller översiktsplanen fick kommunen i uppdrag att undanta områden från vindkarteringsmodellen. Lycksele kommun har inte undantagit det här området eftersom vindkraftsbolag har erbjudit kommunen pengar. Enligt Energimyndigheten är det det mest förbjudna man kan ägna sig åt. Kommunen har villkorat sin tillstyrkan och bolaget har skickat in papper som säger att avtal kan ingås. De som bor där ifrågasätter när deras marker blev en handelsvara för Lycksele kommun. Vindkraftsparken drabbar de som bor där som och de får leva med den resten av sina liv. När kunskapen om störningarna är kända måste det redovisas av bolaget.

Buller

Riksdagen har uttalat att man ska arbeta ner ljudnivåer. Nu är det rätt så höga ljudnivåer i våra bostäder. Störningsgrad om 20 % praktiseras i praktiken, trots att intervallet är 10-20 %. Det pris vi får betala för att bo i det moderna samhället är att många är störda. Om det finns grupper av individer som inte har nytta av de sakerna, kan det ifrågasätter om det är rimligt att de ska bära en börda när de inte har någon nytta av de saker som behövs i tätorterna.

Frågan är hur man bestämmer vad som är en rimlig bullernivå med beaktande av att det inte går att mäta. Eja Pedersen har genomfört en studie. Metoden har varit att intervjua boende i närheten av vindkraftverk, men att inte styra in frågorna på vindkraftbuller. Antalet störda har sedan jämförts med Naturvårdsverkets beräkningsmodeller. Resultatet var att ungefär 20 % var störda och ljudnivån var något lägre än 40 dB(A). Det var dock i en miljö som inte var tyst och aggregaten på den tiden medförde inga pulser och tonala ljud.

Faktorer väsentliga för störningsgraden och vad som gör att vi störs avgörs av förhållandet mellan signal och brus. Det är hur stark nivån är i förhållande till bakgrundsljudet. Andra faktorer är varaktigheten och ljudets karaktär. Människor reagerar starkt på pulser, toner och slagljud.

Målet är att andelen störda ska hållas inom rimliga värden. En rimlig åtgärd är att inhämta information om störningsgraden. Det är ett krav enligt 2 kap. 2 § miljöbalken att inhämta kunskap.

Det är självklart i det korta perspektivet att inte fortsätta bygga. Sedan borde man, som vid Eje Pedersens studie, utreda genom att man intervjuar boende kring befintliga parker. Sedan ser man var man hamnar vad gäller nivåer och hur kopplingen ser ut till 20 % störda. Med de enklare beräkningsmodellerna borde man kanske sätta gränsen på 30 dB(A). Det är oklart varför ingen sådan undersökning gjorts med tanke på att det är enkelt. Kalibrering ska ske mot störningsgraden. Det finns

en hel rad med faktorer som var och en pekar på att ljudupplevelsen är mycket sämre än i det platta landskapet.

Om det är kallt nere och varmt uppe uppkommer tippningseffekt om ljudet är på den högre höjden. Det lågfrekventa pulserande ljudet fanns inte förr. Fsl menar att riktvärden ska sänkas till 35 dB(A) om det är särskilt störningskänslig miljö, vilket inte har med Naturvårdsverkets riktlinjer att göra. Det ankommer på bolaget att göra mätningar. Det handlar om vindskyddat läge som även det pressar ner till 35 dB(A). Riktvärden för industribuller innebär att det sänks till 30 dB(A). Länsstyrelsen får inte hitta på egna villkor.

Iskast

Arbetsmiljöverkets marknadskontroll avseende avisningssystem (RET 2011/100839) redovisar att det inte finns avisningssystem för vindkraftverk som fungerar. Vattenfall redovisar att det inte finns isdetektorer som klarar av klimatet på Stor-Rotliden. Det betyder att Länsstyrelsens förslag till villkor inte kan uppfyllas.

Vindskyddade lägen

Bolagets utredning följer inte Naturvårdsverkets riktlinjer. Riktlinjerna redovisar att för att bestämma om bostäderna ligger i vindskyddat läge ska långtidsmätningar av vindstyrkan 10 m över marken vid fasad jämföras med vindmätningar 10 m över marken vid aggregat. Bolaget har inte utfört de mätningar som krävs.

L R och K E R har gemensamt tillagt i huvudsak följande.

Deras bostad ligger cirka 2,5 kilometer från den tilltänkta vindkraftsparken i Hornmyran. När det blev känt att det skulle byggas en vindkraftspark vid Hornmyran beslöt de sig för att göra ett besök på vindkraftsparken i Stor-Rotliden. De stannade cirka 2,5 kilometer från ett av vindkraftverken och blev chockade över vilket sus och slammer de möttes av. Det känns helt överkligt att behöva leva med dessa ljud varje dag och natt under resten av deras liv. Även skuggor från vingbladen kommer att beröra och störa dem kvällstid och särskilt under soliga och annars fina sommarkvällar. Den otrevliga ljudbilden som skapades av vindkraftverken kommer även att störa djurlivet och jakten i området. Det leder till ett mindre attraktivt och intressant friluftsområde att göra utflykter till samt att det blir svårare att erbjuda ett orört viltvårdsområde till alla jägare som vill komma och jaga på Hornmyrs viltvårdsområde.

Skiftet K avdelning 3 ligger i direkt anslutning till den planerade vindkraftsparkens gräns. Vindkraftverket T5 är planerat att placeras endast cirka 120 meter från deras rågång. När man placerar miljöfarlig verksamhet så nära privat mark kommer det att innebära svåra problem för dem att nyttja marken som de vill och de kan inte ställa upp byggnad.

G R vid FOI har gjort rapporten ”Elforsk 04:13” som behandlar ”svensk erfarenhet av vindkraft i kallt klimat – nedisning, iskast och avisning”. Enligt rapporten går det att räkna ut riskområde för olika storlekar av vindkraftverk. Enligt

de rekommendationerna hamnar delar av deras skifte inom riskområdet. Vindkraftverket kommer att stå 515 meter över havet och 500 meter därifrån, ner på deras skifte, är nivåskillnaden 80 meter. De rådande vindarna vintertid kommer från väst, nordväst eller nord vilket medför ännu större risk för iskast. Eftersom risken för iskast är stor inom området kommer de att bli helt utestängda från att sköta skogen där. Om de i framtiden vill sälja sätter rimligtvis riskerna för iskast ner värdet på marken. På Stor-Rotliden kunde man se tydliga iskast långt från verket och även isklumpar på propellerbladen.

Till överklagandet bifogas en kopia på en artikel som beskriver ett havererat vindkraftverk utanför Hörnefors. Det skulle gå att ta fram hur många incidenter som helst för att visa att man inte ska tillåta etablering av vindkraftverk för nära bostäder, samhällen, vägar, järnvägar och andras egendomar. Det måste vara ordentliga säkerhetszoner.

För att uppföra nio vindkraftverk i Hornmyr kommer väldigt många mil ledningsgator behöva avverkas för att koppla ihop med en elleverantör. De ifrågasätter om det är försvarbart. De ifrågasätter även vem som betalar ersättning för eventuell skada på anställd arbetskraft och skog samt inkomstbortfall som berör på denna miljöfarliga och riskfyllda verksamhet.

Om verksamheten tillåts, trots risk för otillåtna ljudnivåer i byn, yrkar de på att vindkraftverken T4, T5 och T10 inte ska ges tillstånd på grund av intrång på annans mark utan att bolaget har ett giltigt avtal med berörda fastighetsägare. De kommer att drabbas mycket av verket T5, men även T4 och T10 har säkert stor inverkan på deras skogsskifte. Frågor om skada på skogen måste också utredas innan beslut kan tas.

Vindrosorna som bolaget redovisat visar på nord- och nordvästliga vindar vintertid. Deras skifte får all is på sig om det blir iskast och dessutom är marken sluttande mot hans håll vid nordliga och nordvästliga vindar.

Regeringens ensamutredare när dagens elcertifikatsystem för förnyelsebar elproduktion plockades fram anför att det inte finns något behov av ny vindkraft.

Jon-Evan och A L H har gemensamt tillagt i huvudsak följande.

De äger ett bostadshus med tillhörande skogsfastighet i byn Hornmyr. Bostaden ligger cirka en kilometer från den tänkta vindkraftparken. Boendemiljön, hälsan och fastigheten skulle drabbas av vindkraftverkens buller, slagskuggor och ljuseffekter. De har aldrig tillfrågats om de vill ha en vindkraftpark så nära fastigheten och har aldrig blivit informerad om det farliga lågfrekventa bullret som skulle spridas över deras marker och bostad. När MPD beviljar 40 dB(A) vid bostad innebär det att med ljudnivåhöjande effekter, som är mycket vanliga i området, kan de tvingas leva med ljudnivåer upp till 60-70 dB(A). När man inte kan sova blir man sjuk.

Skogsfastigheten förlorar mycket stora värden i både pengar och i upplevelse. Om vindkraftsparken etableras vill ingen köpa fastigheten till normalt pris när den förorenas med buller, slagskuggor och blinkande ljus. Skogsfastigheten ingår i Horn-

myrs Viltvårdsområde inom vilken vindkraftparken ska byggas. Inom viltvårdsområdet finns inget avtal om att det får byggas en park. Om parken byggs kommer hela viltvårdsområdet raseras. Arrendatorer i Hornmyrs viltvårdsområde får inte beträda marken i verkens ras- och utkastområden som är 650 meter runt verk. Arrendelagstiftningen medför att parten som har arrenderat marken längst tid har företräde vid konflikt och de saknar juridiska möjligheter att förbise lag. De måste följa arrendeavtal och upprätthålla jakträtten för arrendatorerna i Hornmyrs viltvårdsområde. Samfällda vägar i verksamhetsområdet har högt värde för dem.

Ingen pratar om det visuella. De bor 960 meter från närmsta verk och kommer att se snurrorna genom vardagsrumsfönstret och se dem så fort de går ut. Ingen pratar om den frågan. De har överhuvudtaget inte blivit tillfrågade.

Bolagets utredning om vindskyddade lägen ska vara baserad på meteorologiska data, terränghöjdsdata och flödesmodellering och samt bygga på "konservativa antaganden". Att utredningen bygger på antaganden, fastän konservativa, kan ifrågasättas då den bör bygga på verklig fakta, verklig data samt verklig kunskapsinhämtning från lokalinnevånare. Utredningen beskriver inte hur det blir för de närmast liggande taxerade lantbruksenheterna, utan beskriver i text de två obebodda. De ifrågasätter hur gård H38 kan ligga i vindskyddat läge då den endast ligger 960 meter från närmaste vindkraftverk samt att det inte finns någon skog eller berg etc. mellan gård och vindkraftverk.

De ifrågasätter att bolaget har anfört att bolaget inte förutser att några markägare kommer att drabbas av ekonomiska skador av någon betydelse. Självklart finns vetskapen om överenskommet underskrivet avtal mellan markägare och bolaget där ekonomiska ersättningar klargjorts för de som har mark där vindkraftsparken avser att uppföras. De vill framhäva att de som markägare kommer att få ekonomiska förluster speciellt vid taxerade lantbruksenheter som idag är bebodda bestodshus i närområde till den tänkta vindkraftsparken. En sådan ekonomisk förlust är bland annat värdeminskning vid en framtida fastighetsförsäljning.

De vill också påpeka att de som lokalbefolkning har både sett och hört, berguv, kungsörn och flera ugglearter bl.a. pärluggla.

P V och E K har gemensamt tillagt i huvudsak följande.

De äger en skogsfastighet och ett bostadshus samt bor i byn Hornmyr. Bostaden ligger cirka 3,2 km från den tilltänkta vindkraftparken och den ena skogsfastigheten ligger ca 1,2 km från parken. Boendemiljön, hälsan och fastigheten skulle drabbas av vindkraftverkens buller, slagskuggor och ljuseffekter. De har aldrig tillfrågats om de vill ha en vindkraftpark så nära fastigheten och har aldrig blivit informerad om det farliga lågfrekventa bullret som skulle spridas över deras marker och bostad. När MPD beviljar 40 dB(A) vid bostad innebär det att med ljudnivåhöjande effekter, som är mycket vanliga i området, kan de tvingas leva med ljudnivåer upp till 60-70 dB(A). När man inte kan sova blir man sjuk. De bedriver uppfödning av hundvalpar sedan 1997 och har registrerad kennel.

Skogsfastigheten förlorar mycket stora värden i både pengar och i upplevelse. Om vindkraftsparken etableras vill ingen köpa fastigheterna till normalt pris när den förorenas med buller, slagskuggor och blinkande ljus. Skogsfastigheterna ingår i Hornmyrs viltvårdsområde inom vilken vindkraftsparken ska byggas. Inom viltvårdsområdet finns inget avtal om att det får byggas en park. Om parken byggs kommer hela viltvårdsområdet raseras. Arrendatorer i Hornmyrs Viltvårdsområde får inte beträda marken i verkens ras- och utkastområden som är 650 meter runt verk. Arrendelagstiftningen medför att parten som har arrenderat marken längst tid har företräde vid konflikt och de saknar juridiska möjligheter att förbise lag. De måste följa arrendeavtal och upprätthålla jakträtten för arrendatorerna i Hornmyrs viltvårdsområde. Samfällda vägar i verksamhetsområdet har högt värde för dem.

H L har för egen del tillagt i huvudsak följande.

Hon äger ett bostadshus med tillhörande skogsfastighet i byn Hornmyr. Bostaden ligger cirka en kilometer från den tänkta vindkraftsparken. Boendemiljön, hälsan och fastigheten skulle drabbas av vindkraftverkens buller, slagskuggor och ljuseffekter. Hon har aldrig tillfrågats om hon vill ha en vindkraftspark så nära fastigheten och har aldrig blivit informerad om det farliga lågfrekventa bullret som skulle spridas över hennes marker och bostad. När MPD beviljar 40 dB(A) vid bostad innebär det att med ljudnivåhöjande effekter, som är mycket vanliga i området, kan de tvingas leva med ljudnivåer upp till 60-70 dB(A). När man inte kan sova blir man sjuk.

Skogsfastigheten förlorar mycket stora värden i både pengar och i upplevelse. Om vindkraftsparken etableras vill ingen köpa fastigheten till normalt pris när den förorenas med buller, slagskuggor och blinkande ljus. Skogsfastigheten ingår i Hornmyrs Viltvårdsområde inom vilken vindkraftsparken ska byggas. Inom viltvårdsområdet finns inget avtal om att det får byggas en park. Om parken byggs kommer hela viltvårdsområdet raseras. Arrendatorer i Hornmyrs viltvårdsområde får inte beträda marken i verkens ras- och utkastområden som är 650 meter runt verk. Arrendelagstiftningen medför att parten som har arrenderat marken längst tid har företräde vid konflikt och de saknar juridiska möjligheter att förbise lag. De måste följa arrendeavtal och upprätthålla jakträtten för arrendatorerna i Hornmyrs viltvårdsområde. Samfällda vägar i verksamhetsområdet har högt värde för dem.

Mattias och K L har gemensamt tillagt i huvudsak följande.

De äger ett fritidshus i Hornmyr som ligger ca 1,8 km från den tilltänkta vindkraftsparken. Deras fritidsboende med rekreativvärde skulle skadas av vindkraftverkens buller, slagskuggor och ljuseffekter. De har aldrig tillfrågats om de vill ha en vindkraftspark så nära fastigheten och har aldrig blivit informerad om det farliga lågfrekventa bullret som skulle spridas över deras fritidshus. Fastigheten förlorar mycket stora värden i både pengar och i upplevelse. Om vindkraftsparken etableras vill ingen köpa fastigheten till normalt pris när den förorenas med buller, slagskuggor och blinkande ljus.

Arrendatorer i Hornmyrs Viltvårdsområde får inte beträda marken i verkens ras- och utkastområden som är 650 meter runt verk. Arrendelagstiftningen medför att

parten som har arrenderat marken längst tid har företräde vid konflikt och de saknar juridiska möjligheter att förbise lag. De måste följa arrendeavtal och upprätthålla jakträtten för arrendatorerna i Hornmyrs viltvårdsområde. Samfällda vägar i verksamhetsområdet har högt värde för dem.

K I L har för egen del tillagt i huvudsak följande.

Han äger ett bostadshus och bor i byn Hornmyr. Bostaden ligger ca 2 km från den tilltänkta vindkraftsparken. Han äger även en skogsfastighet som ligger ca 2 km från den tilltänkta vindkraftsparken. Boendemiljön, hälsan och fastigheten skulle drabbas av vindkraftverkens buller, slagskuggor och ljuseffekter. Han har aldrig tillfrågats om han vill ha en vindkraftpark så nära fastigheten och har aldrig blivit informerad om det farliga lågfrekventa bullret som skulle spridas över hans marker och bostad. När MPD beviljar 40 dB(A) vid bostad innebär det att med ljudnivåhöjande effekter, som är mycket vanliga i området, kan de tvingas leva med ljudnivåer upp till 60-70 dB(A). När man inte kan sova blir man sjuk.

Skogsfastigheten förlorar mycket stora värden i både pengar och i upplevelse. Om vindkraftsparken etableras vill ingen köpa fastigheten till normalt pris när den förorenas med buller, slagskuggor och blinkande ljus. Skogsfastigheten ingår i Hornmyrs viltvårdsområde inom vilken vindkraftsparken ska byggas. Inom viltvårdsområdet finns inget avtal om att det får byggas en park. Om parken byggs kommer hela viltvårdsområdet raseras. Arrendatorer i Hornmyrs viltvårdsområde får inte beträda marken i verkens ras- och utkastområden som är 650 meter runt verk. Arrendelagstiftningen medför att parten som har arrenderat marken längst tid har företräde vid konflikt och de saknar juridiska möjligheter att förbise lag. De måste följa arrendeavtal och upprätthålla jakträtten för arrendatorerna i Hornmyrs viltvårdsområde. Samfällda vägar i verksamhetsområdet har högt värde för dem.

L E L har för egen del tillagt i huvudsak följande.

Han äger ett bostadshus och bor i byn Hornmyr. Bostadshuset ligger cirka 1,5 km från den tilltänkta vindkraftsparken och han äger en skogsfastighet med samma avstånd till parken. Boendemiljön, hälsan och fastigheten skulle drabbas av vindkraftverkens buller, slagskuggor och ljuseffekter. Han har aldrig tillfrågats om han vill ha en vindkraftpark så nära fastigheten och har aldrig blivit informerad om det farliga lågfrekventa bullret som skulle spridas över hans marker och bostad. När MPD beviljar 40 dB(A) vid bostad innebär det att med ljudnivåhöjande effekter, som är mycket vanliga i området, kan de tvingas leva med ljudnivåer upp till 60-70 dB(A). När man inte kan sova blir man sjuk. Han bedriver uppfödning av hundvalpar sedan 1994 och har registrerad kennel.

Skogsfastigheten förlorar mycket stora värden i både pengar och i upplevelse. Om vindkraftsparken etableras vill ingen köpa fastigheten till normalt pris när den förorenas med buller, slagskuggor och blinkande ljus. Skogsfastigheten ingår i Hornmyrs Viltvårdsområde inom vilken vindkraftsparken ska byggas. Inom viltvårdsområdet finns inget avtal om att det får byggas en park. Om parken byggs kommer hela viltvårdsområdet raseras. Arrendatorer i Hornmyrs viltvårdsområde får inte

beträda marken i verkens ras- och utkastområden som är 650 meter runt verk. Arrendelagstiftningen medför att parten som har arrenderat marken längst tid har företräde vid konflikt och de saknar juridiska möjligheter att förbise lag. De måste följa arrendeavtal och upprätthålla jakträtten för arrendatorerna i Hornmyrs viltvårdsområde. Samfällda vägar i verksamhetsområdet har högt värde för dem.

U R har för egen del tillagt i huvudsak följande.

Han äger en skogsfastighet med fritidshus som ligger cirka 2,5 km från den tilltänkta vindkraftsparken. Hans största fritidsintresse påverkas mycket negativt av en etablering av vindkraftsindustri på de marker han jagat och verkat på i ca 45 år. Han arrenderade jakträtten fram till 2007 då han köpte egen mark, 469 ha, där han även har ett fritidshus ca 4 km från tänkt vindkraftspark. Fastigheten ligger ca 2,5 km från den tilltänkta vindkraftsparken. Om parken kommer till stånd förlorar fastigheten stora värden i både pengar och upplevelse. Etablering av vindkraft påverkar jaktutövningen och friluftslivet på ett mycket negativt sätt så till vida att det är ett starkt oljud och vintertid är det farligt och kanske till och med förbjudet att vistas i området på grund av iskast. Även djurlivet påverkas negativt av oljudet. Man måste ju också ta hänsyn till de boende, vilket han anser att man totalt glömmet bort. Skogsfastigheten ingår i Hornmyrs viltvårdsområde inom vilken vindkraftsparken ska byggas. Inom viltvårdsområdet finns inget avtal om att det får byggas en park. Om parken byggs kommer hela viltvårdsområdet raseras. Arrendatorer i Hornmyrs Viltvårdsområde får inte beträda marken i verkens ras- och utkastområden som är 650 meter runt verk. Arrendelagstiftningen medför att parten som har arrenderat marken längst tid har företräde vid konflikt och de saknar juridiska möjligheter att förbise lag. De måste följa arrendeavtal och upprätthålla jakträtten för arrendatorerna i Hornmyrs viltvårdsområde. Samfällda vägar i verksamhetsområdet har högt värde för dem.

A S har för egen del tillagt i huvudsak följande.

Han bor ca 2,2 km från den tilltänkta vindkraftsparken. Han är uppvuxen och boende i Hornmyr samt står som arvtagare av en skogsfastighet i Hornmyr. Hans framtidsplan är att bo på och bruka fastigheten. Några av anledningarna till att han vill bosätta sig i Hornmyr är naturen, tystnaden och friheten. Han vill att hans eventuella barn ska få uppleva en lika fin och oexploaterad natur som han själv.

Boendemiljön, hälsan och fastigheten skulle drabbas av vindkraftverkens buller, slagskuggor och ljuseffekter. Han har aldrig tillfrågats om han vill ha en vindkraftspark så nära fastigheten och har aldrig blivit informerad om det farliga lågfrekventa bullret som skulle spridas över hans boende. Om parken skulle etableras skulle fastighetsvärdet sjunka.

Arrendatorer i Hornmyrs viltvårdsområde får inte beträda marken i verkens ras- och utkastområden som är 650 meter runt verk. Arrendelagstiftningen medför att parten som har arrenderat marken längst tid har företräde vid konflikt och de saknar juridiska möjligheter att förbise lag. De måste följa arrendeavtal och upprätthålla jakt-

rätten för arrendatorerna i Hornmyrs viltvårdsområde. Samfällda vägar i verksamhetsområdet har högt värde för honom.

Samebyn har anfört i huvudsak följande.

Egendomsskyddet/tålt intrång

Samebyn har renskötselrätt på fastigheter som berörs av det nu ifrågavarande tillståndet. Tillståndet utgör en inskränkning av samebyns renskötselrätt. Renskötselrätten är en civil rättighet som omfattas av eigendomsskyddet i 2 kapitlet 15 § regeringsformen och Europakonventionen.

För att renskötseln i samebyn ska kunna klara sig över tid krävs att de grundläggande förutsättningarna för renskötsel i samebyn ges skydd i förhållande till andra konkurrerande intressen. Renskötseln har av staten ansetts vara en förutsättning för den samiska kulturen och riksdagen har i olika sammanhang uttalat att den samiska kulturens fortlevnad måste garanteras.

Detta innebär att det måste finnas grundläggande förutsättningar för rennäringen inom respektive sameby i form av säker tillgång till betesområden inom både året-runtmarkerna och vinterbetesmarkerna. Enligt samebyn har MPD:s antagande om att renskötsel framdeles kommer att vara möjlig i och med att skyddsåtgärder vidtas inget stöd. Inte heller är det så att samebyn enligt bestämmelser i regeringsformen eller speciallagstiftning som rennäringenslagen är ålagd att tåla någon form av intrång i sin nyttjanderätt med mindre än att rennäringen i samebyn garanteras att renskötseln inte försätts i en försämrad situation än den som råder före den planerade verksamheten.

Vidare anses tillgång till vinterbete utgöra grunden för att kunna hålla det högsta fastställda renantalet inom varje sameby. Samebyarnas marker minskar i samma utsträckning som konkurrerande näringar ges företräde vid bland annat tillstånds- och tillåtlighetsprövningar på samma område som rennäringen har rätt att nyttja för renbete.

Villkoren fogade till tillståndet innebär vidare att sökanden på eget initiativ ska vidta så kallade lämpliga försiktighetsåtgärder och skyddsåtgärder så att pågående markanvändning ska hållas skadeslös. Sökanden bemyndigas således att i samråd med samebyn vidta lämpliga åtgärder för att minska konsekvenserna för rennäringen. Enligt samebyns erfarenhet är förutsättningarna för parterna att i samråd kunna komma överens om vilka dessa skadelindrande åtgärder kan vara mycket begränsade. Mestadels för att parterna ofta har mycket olika uppfattningar om vilka konsekvenserna av verksamheten är på rennäringen. Samebyn anser att denna ordning med att den skadelidande tillsammans med den som åsamkar skada ska komma fram till vilka åtgärder som krävs för att försätta den skadelidande i dess ursprungliga sits dels saknar stöd i miljöbalken men också får anses som rättstridig sett mot bakgrund av överordnad lagstiftning och allmänna rättsprinciper.

Renskötseln

Renskötselrätten innebär att samebyn har vinterbetesrätt dels på de nu aktuella fastigheterna, dels inom området ända ner till Bottenviken enligt NJA 2011 s. 209 och 3 § 2 p. rennäringslagen (1971:437).

Renskötseln är en nyttjanderätt som enligt bestämmelserna i rennäringslagen får utövas inom de nu aktuella områdena under tiden 1 oktober-30 april.

Rennäringen är ett allmänt intresse som det allmänna, staten genom dess myndigheter, ska värna om. Det allmänna ska således kräva att konkurrerande verksamheter ska vidta sådana åtgärder så att rennäringen, som är ett allmänt intresse, inte skadas. Genom att underlåta att uppställa sådana krav bidrar det allmänna till att rennäringsens grundläggande förutsättningar successivt urholkas. De förslag till villkor som MPD föreslår binder så att säga samebyns enskilda medlemmar att ikläda sig rollen som representanter för det allmänna. Därtill är renskötselrätten också en civil rättighet som utövas av samebyns enskilda medlemmar, vilket innebär att varje tillstånd som ensamt eller tillsammans med andra konkurrerande, tillståndsgivna verksamheter begränsar utövandet av renskötselrätten innebär en kränkning av varje enskild näringsutövarns nyttjanderätt som skyddas av egendomsskyddet. Det allmännas underlåtenhet att uppställa villkor och krav för att skydda rennäringen dels som ett allmänt intresse och som grundval för den samiska kulturen, dels för att skydda de enskilda näringsutövarna innebär att det allmänna brister i sitt ansvar för rennäringen i stort och bidrar till att kränka enskilda egendomsskyddad rätt.

Enligt samebyns uppfattning påverkar den nu tillståndsgivna verksamheten renskötselns förutsättningar till vinterbete och nyttjandet av intilliggande betesområden på ett sådant sätt att verksamheten inte ska tillåtas.

Renskötselrätten utgör en bruksrätt till fast egendom. Däremot, i motsats till andra bruksrätter, bygger renskötselrätten inte på avtal, utan dess innehåll bestäms väsentligen av rennäringslagen och grundas på sedvana och är således en självständig rätt oberoende av lagstiftning.

Renskötselrätten är därtill en civil rättighet, som tillkommer vissa bestämda personer (medlemmar i samebyn) och avser specifika markområden, som samebyns medlemmar har brukat under sådan tidslängd och intensitet att bruksrätten uppstått. Renskötselrätten är således inte bara en näringsrätt av offentlighetslig karaktär. Renskötselrätten gäller, i motsats till andra bruksrätter, i princip under obegränsad tid och kan inte sägas upp. På detta vis liknar renskötselrätten äganderätten. Renskötselrätten omfattas av grundlagens och Europakonventionens egendomsskydd, något som Högsta domstolen fastslagit i det s.k. Skattefjällsmålet NJA 1981 s. 1. Detta får bl.a. konsekvenser för påföljderna vid överträdelse av markägarens skyldigheter. Vid andra nyttjanderätter kan avtalet mellan parterna hävas eller åtminstone sägas upp i för tid, för renskötseln och berörd sameby finns inga sådana sanktionsmöjligheter. Det återstår bara skadestånd eller talan om fullgörande av motpartens skyldigheter.

Renskötselrätten visar speciella kollektiva drag utan motsvarigheter hos andra jämförbara rättigheter. I Sverige kommer detta till uttryck genom att det bara är medlemmar i en sameby. Samebyarna står under länsstyrelsernas i respektive läns kontroll i fråga om indelning i s.k. byaområden osv.

Med bristen på reglerande avtal sammanhänger även att förvaltningsmyndigheter i viss mån ingriper i rättsförhållandet mellan parterna. Även om ingreppen i första hand sker för att tillgodose närmast offentliga intressen, såsom vindkraft i den nu förevarande målet kommer dessa myndigheter samtidigt att reglera civilrättsliga förhållanden. Något som i nu förevarande typ av mål delvis hanteras genom uppställande av villkor i syfte att lindra den skada som uppstår. Ofta är det svårt att hålla isär renskötselrättens delvis offentlighetsrättsliga och civilrättsliga delar och samtidigt iaktta hänsyn till statsmaktens önskemål om ex. förnyelsebar energiutvinning samtidigt som staten också gett uttryck för att särskilt skydda och främja samernas kultur och näringar.

Samebyn anser att det meddelade tillståndet innebär en för rennärings förändrad markanvändning och försämrade förutsättningar att bruka samma markområde och finna bete för samebyns renar. På så sätt försvåras och skadas renskötseln i området och en kränkning av samebyns bruksrätt uppstår om tillståndet vinner laga kraft i dess nuvarande utformning.

Länsstyrelsen har anfört att eftersom området är utpekad som riksintresse för vindbruk men inte omfattas av något riksintresse för rennärings så finns det inte skäl att på grund av rennärings neka bolaget tillstånd till den sökta verksamheten. Samebyn anser att det tydligt framgår av myndighetens yttrande att någon beaktning av samebyns civila rättigheter till de aktuella fastigheterna inte har gjorts av myndigheten. Samebyn anser att tillståndet innebär att samebyn får sin rätt att bruka marken för renbete påtagligt förändrad och försämrade genom att en konkurrerande markanvändare tillåts bedriva verksamhet på samma område, alldeles oaktat om det är fråga om områden som är av riksintresse eller inte för rennärings.

Det är samebyns bestämda uppfattning att länsstyrelsen i sin prövning inte har beaktat den förändrade markanvändningen som den ansökta verksamheten för med sig för rennärings. Dessa förändringar innebär att rennärings i sin bruksrätt att "bruka land och vatten för sig och sina renar" lider skada såväl offentlighetsrättsligt som civilrättsligt. Offentlighetsrättsligt i den meningen att rennärings förutsättningar inom samebyn blir försämrade eftersom mark tas i anspråk för annan markanvändning, oavsett om områden av utpekad riksintresse för rennärings påverkas av den ansökta verksamheten eller inte. Det leder i sin tur till att statens åtagande och politiska ställningstagande om att säkerställa att det inom varje sameby finns förutsättningar till en ekologiskt, ekonomiskt och kulturellt försvarbar renskötsel. Civilrättsligt påverkas samebyn och dess medlemmar genom att bruksrätten att nyttja det i målet aktuella områdena för renbete försämrade dels genom betesbortfall, dels också genom att markanvändningen påverkas. Detta innebär att prövande myndighet och domstol ofta får hantera frågor av såväl enskild och civilrättslig karaktär som övergripande och allmänna anmärkningar från rennärings sida om att rennärings grundläggande förutsättningar stadigt förändras och försämrade, vilka i första

rummet ska hanteras och prövas i enlighet med bestämmelserna i miljöbalken. De civilrättsliga frågorna hanteras regelmässigt mellan verksamhetsutövarna och berörda markägare genom upprättande av s.k. nyttjanderättsavtal. Såvitt samebyn känner till reglerar inga markarrendeavtal med markägare i det nu aktuella målet frågan om hur befintlig bruksrätt för bl.a. renbete på den aktuella fastigheten ska hanteras eller ersättas. Det är samebyns uppfattning att branschen inte kräver sådana avtal trots att det numera får förutsättas vara allmänt känt att renskötselrätten utgör en bruksrätt och en civilrättsligt skyddad rätt. Detta innebär att prövande myndighet och domstolar ofta, liksom i det nu aktuella målet, ställs inför frågor som rör civilrättsliga förhållanden såsom skada på bruks- och nyttjanderätt till fastigheter, vilket förlust av renbete och förändrad markanvändning utgör.

Mot bakgrund av att vare sig prövande myndighet eller domstol inom ramen för tillåtighetsprövningen kontrollerar att rådighetsfrågan med befintliga nyttjanderättshavare såsom rennäringen är löst så kommer frågor av såväl offentlighetsrättslig och civilrättslig karaktär rörande rennäringen fortsättningsvis att framföras i dessa processer.

Samebyn är vid det här laget mycket väl införstådd med tillståndsprocessen för vindkraft. Samebyn är också väl medveten om att samebyns möjligheter att få sin sak prövad åtminstone hittills varit begränsade, då myndigheter och domstolar endast ansett sig behöriga att pröva tillstånden enligt miljöbalkens bestämmelser. En sådan, enligt samebyn, begränsad tillämpning av gällande rätt innebär att samebyn ständigt får sina civila rättigheter inskränkta på ett sätt som enligt samebyn strider mot egendomsskyddet enligt 2 kap. 15 § regeringsformen och Europakonventionen.

Enligt samebyn innebär förfaringssättet också att samebyns rätt att få sina civila rättigheter prövad av domstol hittills varit så begränsade att det enligt samebyn inte motsvarar den rätt som en enskild har till domstolsprövning när dennes civila rättigheter m.m. är i fråga.

Förväntad effekt på samebyns renskötsel

Enligt samebyn är de villkor som MPD ställt för verksamheten inte tillräckliga för att möjliggöra en samexistens mellan de två näringarna.

Samebyn vill i detta sammanhang poängtera att Sverige är skyldigt att säkerställa möjligheten till fortsatt bedrivande av renskötsel i varje sameby. Exploateringar som riskerar att omintetgöra möjligheten att bedriva renskötsel ska i enlighet med nationell lagstiftning och med Sveriges folkrättsliga åtaganden inte tillåtas. Bevisbördan för att en exploatering kan genomföras utan att påverka rennäringen i otillåten omfattning ska rimligen inte ligga på berörd sameby utan i första hand på sökanden och därefter den beslutsfattande myndigheten.

Samebyn vill också göra domstolen uppmärksam på att det föreligger internationell (Danmark, Kanada med flera) kritik mot vindkraftsparkers påverkan på däggdjur.

Intill den tillståndsgivna verksamheten ligger en riksintresseklassificerad flyttled. Renar som störs ut från flyttleder/strövningsstråk riskerar att hamna utanför samebyns fastställda betesområden, vilket leder till förfång för samebyns renägare men också intilliggande sameby. Samebyn har också erfarenhet av att konflikterna mellan bofasta och rennäringen ökar när renar inte kan ströva fritt mellan dels betesområden inom olika årstidsland (vinter-, höst-, sommarland och så vidare) men att det också kan få långtgående konsekvenser i fråga om renarnas möjlighet att själva ta sig upp till samebyns åretruntmarker. Enligt rennäringens bestämmelser kan sameby åläggas sanktioner om renar befinner sig nedanför odlingsgränsen efter den första maj. Detta eftersom renar på åkermark med mera särskilt under barmarkstid ofta leder till spänningar och konflikter mellan bofasta och rennäringens utövare.

Miljöbalken

Länsstyrelsen har anfört att det kan finnas skäl att i mark- och miljödomstolen formulera ytterligare ett villkor gällande rennäringen. Villkoret åsyftar, som samebyn uppfattar det, att minska den skada som under anläggningsarbetet uppstår på samebyns och rennäringens markanvändning under tid då renskötsel bedrivs och är tillåten i området.

Samebyn anser att den genom tillståndet tvingas till en förändrad markanvändning. Tillståndet innebär en försämring av samebyns grundläggande förutsättningar att bedriva renskötsel inom det aktuella området och inom samebyn. Tillståndet innebär en rådighetsinskränkning som avsevärt försvårar pågående markanvändning (renskötsel) och som enligt samebyns uppfattning i första hand inte bör tillåtas och i andra hand ska förenas med villkor som innebär att samebyn hålls skadeslös enligt såväl 2 kap. 15 § regeringsformen (rådighetsinskränkning m.m.) och 2 kap. miljöbalken (rennäringen i fråga om ett allmänt intresse och att den omfattas av de allmänna hänsynsreglerna enligt miljöbalken, Mark- och miljööverdomstolens mål M 847-11).

Samebyn anser att man med villkor om ex. årliga avstämningar (samråd) osv. inte avhjälper den skada eller rådighetsinskränkning som en konkurrerande markanvändare medför på samebyns möjligheter att bedriva rennäring på de aktuella fastigheterna.

Samebyn anser däremot att länsstyrelsens förslag om att komplettera ett framtida och eventuellt tillstånd med ytterligare villkor som reglerar tiden för bolagets anläggningsarbeten till perioder då renskötsel inte bedrivs i området är påkallat. Särskilt mot bakgrund av att myndigheten i tidigare beslut särskilt har pekat på anläggningsarbetenas negativa påverkan på renskötsel.

Området kring Hornmyr

Området kring Hornmyran präglas av höjder och är snörikt. Det skulle kunna tänkas att det är till nackdel för rennäringen att det är snörikt om det vore låglänta områden. I detta fall rör det sig om höglänta områden med snö och trädlavar. Är det mycket snö i ett område kommer renarna lättare åt lavarna. Området utgör ett viktigt betesområde, till skillnad från vad bolaget menat. Att området är kuperat

medför att även om det genom isbildning skulle bli ”låsta” betesområden tenderar renarna att hitta bete inom samma område. Samebyn har aldrig påstått att området rymmer några större marklavstillgångar. Stöttingfjället erbjuder mer kuperad terräng, höglänta områden och beten som följer en sådan typ av terräng. Det är inte den typ av marklavar som finns. Stöttingfjället är det vinterbetesområden som ligger närmast åretruntmarkerna, dvs. de vinterbetesområden man kommer till först. Vinterbetesområden finns för samebyn mer kustnära, vilket är en ganska stor skillnad gentemot andra samebyar i länet.

Bolaget har menat att det är ett sparsamt använt område de senaste åren och samebyn ifrågasätter hur bolaget kommit till den slutsatsen. De senaste 5-10 åren har området utnyttjats. Hornmyran har, om man tittar ännu längre tillbaka i tiden, nyttjats med den intensitet som bör beskrivas som ett vinterbetesområde och inte ett reservbetesområde. Området är sällan nedisat på det sätt som gör att marklavsbetet blir ”låst”. Det beror på den kuperade terrängen, belägenheten och snödjupet. Det finns inte mycket marklavar, men annat som renarna också äter. När man tittar på kartorna ligger Hornmyran utanför riksintresse, men enligt samebyn är det bara 3 km från en riksintresseklassificerad flyttled och därför kan det ske en viss påverkan på de områdena.

Det är ett kärnområde som rymmer särskilt viktiga betesresurser. Det stora breda området används inte bara för flytt utan för sedvanligt vinterbete. Det är mycket möjligt att samebyn redan är vid ett ökat nyttjande av marken. Renskötare som nyttjar området menar att ”låsta” beten nästan aldrig sker i det här området och renarna överlever en vinter utan stödutfodring. Renskötselansläggningen i Vänjaurbäck används årligen.

Angående att området skulle förminska p.g.a. skogsbruk samråder samebyn årligen med skogsbolagen och alla bolag är certifierade. Samebyn har ganska stort inflytande över vilka marker som avverkas. Det är inte så att markerna inte kan skyddas vid ett framtida skogsbruk.

Samebyn anser att det är rätt bra att i sammanhanget lyfta att länsstyrelsen tillstår att samebyn är en av de samebyar som i länet och landet utstår mest tryck från konkurrerande markanvändning. Samebyns inställning till projekten blir kanske därför lättare att förstå. Samebyn erfar idag en väldigt svår situation där markerna ständigt krymper. Samebyn har svårt att använda markerna traditionellt. Hornmyrans vindkraftspark är ett av många framtida ingrepp och därför har samebyn överklagat tillståndet. Skogsbruket är det största ianspråktagandet av renbetesmarker, men man glömmer bort FSC-certifieringen som tvingar bolagen att samråda. Klimatförändringen talar snarare för att användningen av Hornmyran och inlandsområdena kommer att öka. Nedisningsproblematiken sker mest i kustnära områden som inte är kuperade. Samebyn har jämförelse med andra samebyar lite tallhedsmarker.

Att Hornmyran påstås vara en liten vindkraftspark är en subjektiv bedömning. Kanske är den det i jämförelse med andra parker. Området är nära angränsande till andra samebyar, används till vinterbete och har kommit att ha stor betydelse det senaste decenniet för samebyns vinterbete. Risken för sammanblandning med andra

samebyars renar är överhängande och det sker redan i nuläget till viss del. När problematiken kan antas orsakas av den här typen av verksamhet blir den mer svårbegriplig och det blir svårare att bedöma hur det kommer att te sig. Vid en ökad sammanblandning mellan två sidor borde det kanske ställas krav på anläggningar som möjliggör renskiljningar, men då kommer man in på diskussion om sådana lösningar som samebyn inte vill ha. Det är också bakgrunden till samebyns yrkande om att tillståndet ska upphävas.

Villkor till skydd för rennäringen

Länsstyrelsens förslag om att föreskriva ett ytterligare villkor som reglerar tiden för bolagets anläggningsarbeten till perioder då renskötsel inte bedrivs i området är påkallat, särskilt mot bakgrund av att myndigheten i tidigare beslut särskilt har pekat på anläggningsarbetenas negativa påverkan på renskötsel.

Samebyn har i skrift lyft frågor om potentiella problem och samebyn anser inte att det besvarats på ett bra sätt hur skadeverkningar ska begränsas. Villkor 13 har ställts upp i MPD:s beslut, men det är i praktiken är svårt att tillämpa. Att en skadelidande part tillsammans med en verksamhetsutövare i samråd ska komma fram till hur man ska läka en skadeverkning låter sig inte göras särskilt enkelt. Den processvanan besitter sällan bolaget eller samebyarna. Det är inte reglerat vad som händer om man inte kommer överens. Rennäringen är i behov av snabba beslut. Det kan inte lösas i ett samråd, utan det behövs ett snabbt beslut om åtgärden kan vidtas eller inte. Frågan har lyfts hos prövningsmyndigheten och i domstolssammanhang, men det har inte nått särskilt långt. Samebyn ställer sig frågande till om det här innebär att de potentiella problemen avhjälpas. Det har funnits exempel där det inte kunnat nås en överenskommelse om inköp av stödutfodring och det blir ofta föremål för förhandlingar, istället för att bolagen är beredda att ta kostnaderna. Villkoren är öppna och otydliga.

Stödutfodring och ökad kantbevakning m.m. är bra, men hade önskat att det skulle ha skrivits in i villkoren. Ramarna måste vara tydliga. Prövningsmyndigheterna måste ge parterna verktygen för att samverka och samexistera. Länsstyrelsen överlämnar till parterna att lösa problemen, trots att det är en tredje part som initierat dessa. Att lösa vardagsfrågorna är väldigt svårt och kan inte göras endast genom årliga samråd. Samebyn hade beträffande en gruvverksamhet årliga samråd, men där vet man inte hur man ska göra när man inte vet vilka skadorna är. Alternativet är en skadeståndstalan enligt miljöbalken och det är inte en sådan samexistens som de prövande myndigheterna åsyftar. I de fall där det saknas sådana villkor måste MPD och länsstyrelsen sätta ner foten ge verktyg.

Oftast är det så svåra frågor i samråden att de utmynnar i förhandlingssituationer. Bolagen är vana att ha förhandlingar, men samebyn menar att det mer handlar om att garantera att markanvändningen tillförsäkras så att den i så stor utsträckning som möjligt liknar den ursprungliga markanvändningen. Samebyn har inte varit med om en situation där man i samrådssammanhang kunnat lindra skadeverkningarna från tillståndsgiven verksamhet. Det är eftersträvsvärt att leva i samexistens, men när verktygen saknas för att uppnå det har det hittills aldrig kunnat lösas. Det allmänna

och myndigheterna måste ta ett större ansvar och kliva in i de svåra processerna. Samebyn och verksamhetsutövarna står i regel så långt ifrån varandra.

Rennäringen och samebyarna vet att när det är en verksamhet som kommer att påverka rennäringens bedrivande så undviker samebyarna att i sina yttranden skriva om villkor utan angriper tillåtligheten. Deras erfarenhet är att om de kommer in med villkorsförslag blir verksamheten en verklighet. Det är en överlevnadsstrategi från samebyns sida. Samebyarna får allt mindre plats, betesutrymme och livsutrymme och det är en utveckling som kan ses från år till år. Ofta är det andra verksamheter som begränsar samebyns möjlighet att anpassa sig. Det är svårt att överblicka konsekvenserna. Det finns ett exempel där beslutande myndighet gått på det villkor som samebyn föreslaget, men då har det tillkommit en annan verksamhet i anslutning.

Angående det förslag till villkor om stödutfodring som bolaget lämnade vid sammanträdet (ab 96) anger samebyn följande. Bolagets villkorsförslag kräver en viss planering, ger utrymme för tolkning och kräver också att det finns förutsättningar att utfodra under längre tid. För att det ska vara realistiskt och görligt måste stödutfodring ske under längre tid. Renen har en biologisk omställningstid för att byta från naturligt bete till foder som omfattar 3-4 veckor för att renen inte ska hamna i en sämre kondition. När man ska utfodra under längre tid måste det också finnas en anläggning som uppfyller djurskyddsbestämmelserna. Det ska finnas foderkrubbor, vatten och platsen ska vara tillräckligt stor. Vidare ska det finnas utrustning för att möjliggöra själva fordrandet. Tanken är god, men kräver en del till det för att det ska vara görligt i praktiken. Bolagets förslag innehåller ingen information om var denna utfodring ska ske, vilket samebyn tolkar som att bolaget anser att samebyn förväntas tillhandahålla någon av samebyns befintliga renskötselanläggningar för detta. Detta anser samebyn inte kan förväntas eller rimligen åläggas en skadelidande part. Villkoret måste förtydligas med att bolaget ska ansvara för samtliga kostnader som föranleds av en stödutfodring (krubbor, anläggningar, maskiner, merarbete osv.). Samebyn anser också att bolagets förslag innehåller sådana otydligheter att det inte kan fungera som ett villkor i syfte att läka den skada som i och med vindkraftsetableringen uppstår på rennäringen och dess markanvändning.

Samebyn vill göra rätten och länsstyrelsen uppmärksam på att det funnits förslag i Västernorrlands län om vad som krävs för att utfodra. Samebyn har blivit kontaktad av länsveterinärerna som ville ha information om foder och krubbor m.m. Samebtinget får ansökningar om katastrofstöd och efterfrågar information om hur samebyarna uppfyller djurskyddsbestämmelserna. Samebyn har en anläggning i Vänjaurbäck där det sker viss utfodring av slaktrenar. Det är tveksamt om denna anläggning skulle kunna användas till den här typen av utfodring. Samebyn önskar att frågan hade diskuterats tidigare. Det måste till mer för att renarna ska överleva. Som renägare sätter man inte igång en stödutfodring på 14 dagar för att sedan övergå till naturbete igen.

Villkorets utformning reser frågor såsom vem av parterna som rätteligen kan avgöra när snöförhållandena är sådana att bete för renar inom samebyns vinterbetesområde är omöjliggjorda. Enligt länsstyrelsen är samebyn en utav de hårdast drabbade

samebyarna i länet, men sannolikt även nationellt i fråga om ingrepp inom samebyns renbetesområde. Sannolikheten att bolaget och samebyn först ska komma överens om vinterbetet är låst på grund av snöförhållanden inom samebyns hela vinterbetesområde, innan bolaget kan acceptera att åta sig att stödutfodra renar, är försvinnande liten och kan enligt samebyn inte fungera som ett åtagande från en verksamhetsutövare gentemot en befintlig nyttjanderättshavare inom samma område. Dessutom anser samebyn att bolagets uppskattning av antalet renar och respektive dagar som motsvarar den skada som uppstår på samebyns rätt att nyttja samma område inom vilket vindkraftsparken planeras att byggas är skönsmässig. Samebyn anser att, för det fall att domstolen finner att den ansökta verksamheten är tillåtlig, ska tillståndet kompletteras med ett villkor om delegering åt en tillsynsmyndighet att besluta om villkor rörande rennäringen enligt 22 kap. 25 § 3 st. miljöbalken. Ett sådant villkor kan enligt samebyn exempelvis lyda enligt följande. ”Mark- och miljödomstolen överlåter med stöd av 22 kap. 25 § tredje stycket miljöbalken till Länsstyrelsen i Västerbottens län att, tills annat bestäms, fastställa de närmare föreskrifter som behövs med hänsyn till rennäringens markanvändning vad avser bl.a. anläggande av hägn, kompensation för merkostnader vid stödutfodring, formerna och omfattningen av stödutfodring med anledning av den aktuella vindkraftsparken”. Länsstyrelsens påstående om att myndigheten inte har något uppdrag att civilrättsligt medla mellan verksamhetsutövare är måhända delvis korrekt, men skulle vid en vidare tolkning av myndighetens uppdrag som tillsynsmyndighet mycket väl kunna inrymma ett ansvar att tillse att verksamhetsutövarens påverkan på ett utpekad allmänt intresse såsom rennäringen blir så marginell som möjligt. Det är möjligen också så s.k. samexistens närmast kan uppnås. Genom att det allmänna genom sina myndigheter tar ansvar för att rennäringen inte successivt går miste om sina grundläggande förutsättningar att bedriva en ekonomiskt, ekologiskt och kulturellt försvarbar renskötsel.

Länsstyrelsen har anfört i huvudsak följande.

Rennäring

Samebyn framför att det allmännas underlåtenhet att ställa tydliga villkor och krav för att skydda rennäringen som ett allmänt intresse, som grundval för den samiska kulturen och för att skydda de enskilda näringsutövarna innebär att det allmänna brister i sitt ansvar för rennäringen i stort.

Länsstyrelsen framhåller det som beskrivs i motiveringen till det aktuella beslutet där MPD gjort bedömningen att eftersom området är utpekad som riksintresse för vindbruk men inte omfattas om något riksintresse för rennäring så finns det inte skäl att på grund av rennäringen neka bolaget tillstånd till den sökta verksamheten.

Länsstyrelsen anser dock att det kan finnas skäl att i mark- och miljödomstolens prövning formulera ytterligare ett villkor gällande rennäringen som under senare tid använts av MPD vid beslut om vindkraftsparker. Det nya villkoret syftar till att tydliggöra hur viktigt det omkringliggande betet i området är för samebyn och att bolaget bör anpassa anläggningsarbetena för vindkraftsparken till den tid på året som renarna inte uppehåller sig i området om de inte kan komma överens med

samebyn om annat. Hur villkoret enligt länsstyrelsens mening kan formuleras framgår under rubriken YRKANDEN i denna dom. Med anledning av bolagets tidigare synpunkter om att villkoret är otydligt föreslår också länsstyrelsen en alternativ formulering som framgår under rubriken YRKANDEN i denna dom.

Nytt villkor gällande rennäringsen

Perioden för anläggningsarbetet av vindkraftsparken kan ha effekter på möjligheten att bedriva rennäring i området.

Det har i senare tillstånd för vindkraft som MPD fattat blivit vanligare med begränsningar i tid för när anläggningsarbetena får utföras om renar finns i anslutning till anläggningsområdet. MPD har öppnat för möjligheten att ändå bedriva anläggningsarbeten under denna period om bolaget och samebyn kommer överens om det. Länsstyrelsen har i det nya förslaget till villkor gällande rennäringsen angett att anläggningsarbeten inte får förekomma när renbete pågår om inte berörd sameby medger det.

Mark- och miljödomstolen har i domen i mål M 1133-14 gått längre och lagt till ett villkor som anger att ”Anläggningsarbeten av omfattande karaktär såsom anläggande av väg, sprängning eller transport och uppförande av vindkrafttorn och turbiner får inte utföras under perioden januari-april”. Länsstyrelsen anser dock att det tidigare förslaget på ytterligare villkor gällande rennäringsen är tillräckliga för att minimera påverkan på rennäringsens bedrivande under anläggningsfasen.

Bolaget har föreslagit ett villkor angående rennäring och samebyn invänt att tanken är god, men att detta inte är tillräckligt. Länsstyrelsen anser att det i samband med villkoret tydligt ska framgå att det är bolaget som ska stå för kostnader för att de anläggningar som krävs för att stödutfodringen ska följa gällande riktlinjer kring djurhälsa etc. Förslaget innebär att förutsättningen för att rennäring och vindkraftsparkens samexistens ytterligare stärkts.

Samebyn har framfört att mark- och miljödomstolen bör delegera till tillsynsmyndigheten att sätta/samråda om villkor för rennäringsen men att det inte ska göras i form av ett utredningsvillkor.

Länsstyrelsen motsätter sig detta förfarande. Länsstyrelsens uppfattning är att frågan om påverkan på rennäringsens bedrivande och eventuella förebyggande åtgärder ska avgöras i prövningen och inte efter att beslutet om tillåtligheten fattats. Rennäringsfrågan och eventuell påverkan på riksintressen för rennäringsen är ofta tungt vägande argument för om vindkraftsparken kan beviljas tillstånd eller inte. Med MPD:s villkor, länsstyrelsens ytterligare villkor och bolagets villkor om stödutfodring anser länsstyrelsen att frågan hanterats tillräckligt och att det inte är lämpligt med delegering till tillsynsmyndigheten för fastställande av ytterligare villkor.

Länsstyrelsen har inget uppdrag enligt civilrättslig lagstiftning att vara en part i förhandlingar av ersättningar när det gäller miljöfarlig verksamhet.

Bolaget yrkan om villkorsändring

Bolaget yrkar på att första meningen i villkor 8 utgår och att villkoret istället formuleras i enlighet med nedanstående förslag: ”Innan vindkraftsanläggningen tas i drift ska varningsskyltar sättas upp med information om risk för iskast och andra nedfallande föremål. Utformningen och placeringen ska ske i samråd med tillsynsmyndigheten. Bolaget ska även i samråd med tillsynsmyndigheten vidta andra försiktighetsåtgärder för att minska risken för personskada på grund av iskast.” Bolaget har i sin utvecklade talan angett att det idag inte finns något tillgängligt anti-icingsystem som är kommersiellt tillgängligt och därför inte utgör något alternativ.

Inledningsvis har länsstyrelsen anfört följande. Länsstyrelsens uppfattning är att om ett bolag väljer att bygga vindkraft i områden där det finns tydligt uttalade risker för isbildning så är en förutsättning att vindkraftsverken utrustas med ett fungerande avisningssystem. MPD har i villkoret inte angett vilken typ av system med anledningen att teknikutvecklingen inom branschen går fort och vi idag vet att det är en lång process innan en vindkraftspark verkligen står inför att påbörja byggfasen. Länsstyrelsen uppfattning är att bästa möjliga teknik ska användas och att det idag inte går att säga vilken det kommer att vara när parken ska uppföras. Att man, trots att man anlägger parker i områden där risk för isbildning finns, inte väljer att installera ett avisningssystem med hänvisning till att bolaget blir begränsat i fråga om vilka verkstyper man kan välja eller att de alternativ som kvarstår blir dyrare, är inte tillräckliga motiv för att avstå om man valt en sådan lokalisering av vindkraftsparken. Länsstyrelsen anser att det viktiga inte är vilken typ av system som används. Syftet med villkoret är att minimera risken för iskast så långt det är möjligt och länsstyrelsen anser att villkoret inte begränsar vilken metod som bolaget använder för att uppnå syftet.

Länsstyrelsen konstaterar slutligen att villkoret har använts generellt i samtliga tillstånd för vindkraft i Västerbottens län sedan mitten av 2013 och inte har överklagats av något annat bolag vilket borde innebära att det är fullt möjligt att efterleva villkoret.

Med anledning av bolagets nya förslag till villkor för avisning anför Länsstyrelsen följande. Länsstyrelsen anser att bolagets förslag på nytt villkor för avisning inte är tillräckligt. Istället föreslår länsstyrelsen en mindre ändring av mark- och miljödomstolens ändrade villkor för avvisningen i domen i mål M 2534-14 med nedanstående lydelse:

Verken ska – för att begränsa risken för iskast – vara försedda med utrustning som vid förekomst av is på rotorbladen stänger verken, tills risken för iskast är försumbar, eller minimerar förekomsten av is på dessa. Kontroll av avisningssystemet ska ske genom att programvarans och systemets funktion i övrigt verifieras årligen. Anteckning om genomförd kontroll ska redovisas i den årliga miljörapporten.

Innan vindkraftsanläggningen tas i drift ska varningsskyltar sättas upp med information om risk för iskast och andra nedfallande föremål. Utformningen och placeringen ska ske i samråd med tillsynsmyndigheten.

Bolaget har anfört i huvudsak följande.*Ändring av villkor 8*

Det överklagade villkoret syftar till att reducera risken för att is som bildats på rotorbladen faller ner och skadar människor. Den första meningen i villkor 8 ålägger bolaget att installera ett fungerande avisningssystem på vindkraftverken.

Isbildning på vindkraftverk kan angripas på två sätt. Med ett så kallat de-icing-system avisas rotorbladen sedan is har bildats och detekterats på bladen. Systemet hindrar emellertid inte själva uppkomsten av is. Det andra sättet att angripa isbildning är genom ett så kallat anti-icingsystem. Systemet tillser att is aldrig bildas på rotorbladen. Något anti-icingsystem finns emellertid inte kommersiellt tillgängligt och utför således ännu inte ett alternativ.

Vad gäller de-icingsystem ger dessa enligt bolagets uppfattning i praktiken upphov till en ökad risk för personskada jämfört om isbildning hanteras enbart genom det automatiska övervakningssystem som samtliga vindkraftverk kommer att utrustas med. Isbildning på rotorbladen medför obalans i rotorn eller en förändrad produktionsförmåga. Det automatiska övervakningssystemet reagerar på denna påverkan genom att stoppa verket. Verket står sedan stilla tills isen faller av, vilket sker när förhållanden gynnsamma för isbildning inte längre föreligger. Inte förrän obalansen har upphört kan verken återigen sättas i drift. Is kan således komma att kastas endast under den korta tidsrymden efter det att viss is har börjat bildas, men innan verket stoppats.

På liknande sätt stannar ett vindkraftverk utrustat med ett de-icingsystem sedan is bildats på verkets blad. Därefter avisas bladen och verket återstartar, trots att gynnsamma förhållanden för isbildning fortfarande kan föreligga. Detta innebär att risk för isbildning kvarstår och därmed även risk för iskast innan nybildad is detekterats och verket återigen stoppats. Ju fler gånger ett verk stängs av och på under förhållanden gynnsamma för isbildning, desto fler tillfällen med risk för iskast. Det torde således vara säkrare att låta verken stå stilla tills isen på rotorbladen smälter bort på naturlig väg, vilket sker när risk för isbildning inte längre föreligger. Detta säkerställs genom det automatiska övervakningssystemet.

Förutom att utrusta varje vindkraftverk med ett automatiskt övervakningssystem som bland annat reagerar på isbildning har bolaget åtagit sig att sprida information via skyltar och utskick till berörda och närliggande markägare, jaktlag och snöskoterklubbar. Vid ett möte med tillsynsmyndigheten länsstyrelsen den 28 maj 2014 beslutades att ett projekt mellan tillsynsmyndigheten och bolaget ska inledas avseende säkerhet vid risk för isbildning. Målet är att finna effektiva och projektspecifika skyddsåtgärder. Sådana projektspecifika åtgärder kan till exempel vara smarta skyltar som endast tänds när det föreligger faktisk risk för iskast eller identifiering av riskgrupper i det specifika projektområdet. I enlighet med föreslaget tillägg till villkor 8 åtar sig bolaget att vidta lämpliga skyddsåtgärder som bestäms i samråd med tillsynsmyndigheten. Detta möjliggör även att bästa möjliga teknik alltid kan tillämpas.

Det villkor 8 som bolaget föreslår är, tillsammans med bolagets övriga åtaganden, tillräckligt för att risken för personskador vid iskast ska minimeras.

Bolaget har åtagit sig att installera automatiska övervakningssystem på samtliga vindkraftverk, som säkerställer att vindkraftverken stannar vid obalans i rotorn på grund av isbildning. Enligt bolagets uppfattning utför detta bästa möjliga teknik med avseende på att minimera risken för skador på grund av iskast.

Huruvida länsstyrelsen delar denna uppfattning framgår inte. Länsstyrelsen anser istället att den närmare innebörden av villkor 8 inte ska framgå av villkorsformuleringen. Eftersom det idag inte går att säga vilken teknik som kommer att vara den bästa möjliga när parken ska uppföras så ska villkoret, enligt länsstyrelsen, tolkas utifrån de tekniska förutsättningarna när vindkraftsanläggningen uppförs.

Högsta domstolen har i ett antal avgöranden tydligt uttalat att ett tillståndsvillkor fyller funktionen att omsätta generellt tillämpliga och allmänt hållna regler till mer preciserade krav på den särskilda verksamhetsutövaren. Villkoret måste vara så preciserat att det kan konstateras om en överträdelse har skett och om den kan läggas till grund för sanktioner (se NJA 2006 s. 310 och 2010 s. 516). Det framgår också av förarbetena till miljöbalken att tillståndsmyndigheterna i sin verksamhet ska beakta att villkor utformas så att de kan utgöra grund för att konstatera om en överträdelse har begåtts och i så fall också kan ligga till grund för påföljder enligt miljöbalkens sanktionssystem (prop. 1997/98:45 del 1 s. 523 f. och del 2 s. 204).

Den nuvarande villkorsutformningen uppfyller alltså inte grundläggande rättssäkerhetskrav och villkoret måste därför ändras så att det mer tydligt framgår vilka krav som bolaget är skyldigt att uppfylla. Bolaget anser att den utformning som framgår av bolagets yrkande är ändamålsenligt och rättsäker och därför kan föreskrivas istället.

Länsstyrelsens påstående att villkorsutformningen aldrig har överklagats av något annat bolag är felaktigt, se t.ex. mark- och miljödomstolens mål M 2534-14. Oavsett detta har bolaget svårt att förstå relevansen i denna invändning. Andra verksamhetsutövares eventuella inställning till villkorsutformningen saknar helt betydelse för bedömningen.

Rennäring

Enligt bolagets tidigare redovisade uppfattning kommer den ansökta verksamheten inte medföra någon påverkan av betydelse på rennäringen. I den rennäringanalys som bolaget låtit genomföra föreslås vissa åtgärder för att reducera risken för negativa konsekvenser för rennäringen. Flera avser förhållningssätt, informationsutbyte och dialog. Vidare understryks i rennäringanalysen vikten av säkerhet för återställande av marken.

Mot bakgrund av vad bolaget har anfört i tillståndsansökan med ovan angivna kompletteringar och yttranden (se särskilt kompletteringen den 9 oktober 2012, avsnitt 3, samt den rennäringanalys som bolaget låtit upprätta (se kompletteringen den 5 juli 2012), vidhåller bolaget sin inställning att det finns mycket goda

förutsättningar för samexistens mellan den ansökta verksamheten och rennäringen och att det inte finns någon påtaglig risk för betydande konflikt med rennäringstresset. Det saknas därför skäl att på grund av rennäringen neka bolaget tillstånd till den ansökta verksamheten.

Bolaget motsätter sig att ett ytterligare villkor föreskrivs med den utformning som länsstyrelsen föreslår.

Länsstyrelsen anför att villkoret syftar till att förtydliga hur viktigt det omkringliggande betet i området är för samebyn och att bolaget bör anpassa anläggningsarbetena till den tid på året som renarna inte uppehåller sig i området. Länsstyrelsen preciserar inte vilket ”område” som det skulle vara relevant att utfå ifrån vid tillämpningen av det föreslagna villkoret. Även oaktat denna oklarhet kan bolaget konstatera att ett villkor av detta slag skulle få mycket stora konsekvenser såvitt avser tid och kostnad för uppförandet av vindkraftsanläggningen. Bolaget har ingen kontroll över när renbete kommer att bedrivas vid eller omkring Hornmyran och kan inte heller räkna med att samebyn frivilligt kommer att medge några anläggningsarbeten. I princip skulle bolaget bli tvunget att planera utifrån förutsättningen att inga anläggningsarbeten kan bedrivas under vinterbetessäsongen och det är tveksamt om det överhuvudtaget skulle vara möjligt att realisera projekter under de förutsättningarna. Bolaget anser att det bör vara till fördel för rennäringen om anläggningsarbetena kan genomföras under en så kort sammanhängande period som möjligt, istället för att sträcka sig över flera säsonger, vilket kan bli konsekvensen av att tvingas planera för eventuella stopp i anläggningsarbetena under vintersäsongen.

Bolaget erinrar också om att verksamhetsområdet och dess närområden bedöms vara av mindre betydelse för rennäringen varför verksamheten inte bedöms medföra någon påverkan av betydelse på rennäringen, se kompletteringen den 9 oktober 2012 samt bolagets yttrande från den 22 juni 2015.

Bolaget har ingen anledning att ifrågasätta vad samebyn anför beträffande renskötselrätten. Bolaget anser dock inte att denna fråga har någon direkt betydelse för tillståndsprövningen eftersom vindkraftsanläggningen inte innebär att renskötselrätten upphör inom verksamhetsområdet. Verksamheten innebär inte heller att samebyns möjligheter att bedriva renskötsel försvåras avsevärt.

Bolaget tycker också att det är svårt med otydliga villkor. Vindkraftsanläggningen kommer att vara en affärsdrivande verksamhet och det viktiga är att ha en förutsägbarhet på vad det kommer att innebära i form av åtgärder. Bolaget har inget principiellt emot en delegation med tillsynsmyndigheten. Viktigt för bolaget är att man i sådant fall är konkret och kan ange i en sådan delegation vad ramarna innebär.

Länsstyrelsens förslag har varit att lägga till ett villkor om att bolaget inte skulle få utföra arbeten om det finns renar i området. Det är ett stort problem med ett sådant villkor för att då finns inte möjlighet att förutse och planera arbeten. Man skulle då kunna bli tvunget att plötsligt avbryta arbetena, vilket skulle vara förenat med

mycket höga kostnader. Bolaget ser att vad gäller anläggningsfasen skulle det kunna bli ett visst betesbortfall under den tid anläggningsarbetena pågår. Det som då återstår är att bidra med stödutfodring och det är ett erbjudande som skulle kunna föreskrivas som ett slutligt villkor. Bolaget godtar att svara för kostnaden för de anläggningar som behövs för eventuell stödutfodring om mark- och miljödomstolen anser att det finns skäl att föreskriva villkor om det. Bolaget har följande förslag till villkor. ”Om det uppstår snöförhållanden som omöjliggör bete inom andra delar av samebyns vinterbetesområden, samtidigt som området vid Hornmyran inte kan användas för reservbete på grund av pågående anläggningsarbeten, ska bolaget erbjuda samebyn stödutfodring. Stödutfodringen ska motsvara utfodring av 1 500 renar under det antal dagar som området inte kan utnyttjas för renbete, dock som högst 14 dagar. Stödutfodringen ska erbjudas på lämplig plats som bestäms i samråd med samebyn. Bolaget ska stå för kostnaden för de anläggningar som krävs för att stödutfodringen ska följa gällande krav avseende djurhälsa.”

Samebyn har inte framfört något förslag till alternativ villkorsutformning och bolaget har uppfattat att samebyn generellt ställer sig tveksam till kompensation i form av stödutfodningsåtgärder. Därmed saknar bolaget förutsättningar att framföra ett justerat villkorsförslag som bättre tillgodoser samebyns synpunkter.

Värdetrakter

Den planerade vindkraftparken ligger inom värdetrakten Hornmyrskogen-Vargen. Bolaget hänvisar till miljöprövningsdelegationens beslut vari det anförs att värdetrakten inte är en av de prioriterade värdetrakterna i länsstyrelsens strategi och det har inte påvisats att det finns några särskilda värdekärnor på den plats där bolaget nu vill etablera vindkraft. Värdetrakten kan således inte ges större tyngd än riksintresset för vindkraft i det här fallet.

Vidare bör betonas att värdetrakterna inte utgör riksintressen för naturvården och inte heller är föremål för något formellt skydd enligt miljöbalken. Något hinder i detta avseende mot att bevilja tillstånd till den ansökta verksamheten, som tillgodoser ett riksintresse, föreligger därför inte.

Vid sammanträdet föreslog bolaget ett ytterligare villkor avseende stödutfodring med följande formulering. ”Om det uppstår snöförhållanden som omöjliggör bete inom andra delar av samebyns vinterbetesområden, samtidigt som området vid Hornmyran inte kan användas för reservbete på grund av pågående anläggningsarbeten, ska bolaget erbjuda samebyn stödutfodring. Stödutfodringen ska motsvara utfodring av 1 500 renar under det antal dagar som området inte kan utnyttjas för renbete, dock som högst 14 dagar. Stödutfodringen ska erbjudas på lämplig plats som bestäms i samråd med samebyn.” Villkorsförslaget kvarstår och kan föreskrivas för det fall mark- och miljödomstolen anser att det finns skäl för ett sådant villkor. Samtidigt kan bolaget konstatera att samebyn vid sammanträdet framförde att det finns praktiska svårigheter med tillämpningen av det föreslagna villkoret. Vid sammanträdet framfördes inte något förslag till alternativ villkorsutformning från samebyns sida och bolaget uppfattade att samebyn generellt ställer sig tveksam till kompensation i form av stödutfodningsåtgärder. Därmed saknar

bolaget förutsättningar att framföra ett justerat villkorsförslag som bättre tillgodoser samebyns synpunkter.

Buller

Beträffande ljudutbredning konstaterar bolaget, i enlighet med vad som tidigare anförts, att Naturvårdsverkets angivna riktvärde, innebärande att ljud från vindkraftverk inte bör överskrida ekvivalent ljudnivå om 40 dB(A) utomhus vid bostäder, kommer att kunna innehållas. Beräkningar visar att ljudnivån kommer att ligga under 40 dB(A) vid alla berörda bostadshus, och det högsta beräknade värdet som beräknats är 35,9 dB(A) vid det hus som ligger närmast utredningsområdet. Verksamheten kommer således inte att ge upphov till buller av sådan omfattning att det skulle medföra att verksamheten inte kan tillåtas utifrån den aspekten.

Vissa klaganden har anfört att fenomenet inversionsförstärkning i kallt klimat kan medföra en ökning av ljudnivån med 20-30 dB(A), och i vissa fall upp till 58 dB(A). Det skulle i så fall innebära en väsentlig höjning av ljudnivån och bolaget bestrider att det finns något vetenskapligt stöd för detta påstående. Bolaget hänvisar i denna fråga till sitt yttrande till miljöprövningsdelegationen den 28 januari 2013 med tillhörande bilaga.

Bullerpåverkan från vindkraftverk i kalla klimat har utretts särskilt. De bullernivåer som vindkraftverken kommer att ge upphov till har beräknats och bedömts enligt vedertagna beräkningsmetoder och riktlinjer.

Vad gäller vindskyddade lägen har det inte gjorts någon särskild utredning och frågan har inte varit så uppmärksam. När ansökan lämnades in 2011 fanns inga krav på någon särskild analys gällande vindskyddade lägen. Det rör sig om tre bostäder som har värden som överskrider 35 dB(A). De tre bostäderna ligger precis på marginalen för det värde som gäller för vindskyddade lägen. Bostäderna ligger i skogsmark och även om det inte utretts finns en viss maskerande effekt från omgivande skog.

Bolaget har under processen hos mark- och miljödomstolen tagit fram en utredning som visar att ingen av de tre bostäder som ligger närmast vindkraftsparken, där den ekvivalenta ljudnivån enligt genomförda beräkningar överstiger 35 dB, kan anses lita i vindskyddat läge. Däremot visar utredningen att två byggnader, i bullerberäkningen benämnda H47 och H48, bedöms befinna sig i ett vindskyddat läge i vissa vindriktningar, dock inte i medvind från vindkraftsanläggningen. Högsta ljudnivå vid dessa två byggnader enligt bullerberäkningen är 25,2 respektive 26,6 dB. Byggnaderna är belägna på fastigheterna X och Lycksele Horn-myrskogen 3:1. Båda fastigheterna är taxerade som obebyggda lantbruksenheter. Vid en husundersökning som HOVAB genomförde 2010, innan tillståndsansökan gavs in, bedömdes båda byggnaderna vara övergivna. Med hänsyn till de redovisade uppgifterna anser bolaget att det saknas skäl att särskilt reglera bullernivåerna i förhållande till byggnaderna i vindskyddade lägen i tillståndet.

Säkerhet

Bolaget har utrett vilka säkerhetsrisker som vindkraftsetableringen kan medföra, se avsnitt 7.9 och 8.16 i MKB.

Bolaget vill understryka att det ligger i verksamhetsutövarens eget intresse att undvika isbildning på rotorbladen och att samtliga vindkraftverk kommer att vara försedda med ett övervakningssystem som reagerar på bland annat obalans på grund av isbildning och automatiskt stoppar verken vid behov. Risken för skador på grund av iskast är mycket liten. Bolaget hänvisar i övrigt till sitt eget överklagande i målet.

Vindkraftetableringen omfattas inte av något krav på inhägnad och det kommer således inte att uppföras staket runt verksamhetsområdet. För att uppnå ökad säkerhet och minimera risken för brand och iskast avser bolaget att vidta andra säkerhetsåtgärder. Bland annat kommer vindkraftverken att vara försedda med åskledare och bolaget kommer att uppföra varningsskyltar.

Bolaget vill även påtala att bolaget inte har sådan rådighet över marken att det är möjligt att säkerställa att människor inte vistas inom verksamhetsområdet vid risk för iskast. Bolaget kan endast upplysa om riskerna. Vidare bör noteras att det är fråga om en stor yta som i praktiken är omöjlig att övervaka kontinuerligt.

För att minimera riskerna för luftfartsverksamhet krävs att vindkraftverken förses med hindermarkering i enlighet med Transportstyrelsens föreskrifter (TSFS 2010:155)1. Krav och utformning beskrivs närmare i avsnitt 7.6 och 8.5 i MKB.

Det är låga risknivåer kopplade till vindkraft. Det rör sig nästan uteslutande om arbetsplatsolyckor som finns i statistiken. Frågeställningarna som lyfts om säkerhet och teknik rör frågan om kraven i EU:s maskindirektiv kommer att uppfyllas. Det har funnits invändningar att bolaget inte redovisat detaljer kring tekniska säkerhetskrav. Bolaget har inte gjort det eftersom detta är något som det ankommer på tillverkaren att redovisa. Bolaget köper in och installerar CE-märkt utrustning och då ska man som användare kunna utgå att den är säker för rimlig användning. säkerhetsåtgärder kommer att vidtas såsom åskledare, varningsskyltar och system som känner av obalans i rotor.

Bostäder i vindskyddade lägen

Bolaget har i en rapport redovisat och bedömt risken för att buller från vindkraftsanläggningen kan komma att påverka bostadshus i s.k. vindskyddade lägen enligt definitionen i Naturvårdsverkets riktvärden för ljud från vindkraft.

Utredningen är baserad på meteorologiska data, terränghöjdsdata samt flödesmodellering och bygger på konservativa antaganden. Som framgår av rapporten visar utredningen att ingen av de tre bostäder som ligger närmast vindkraftsparken, där den ekvivalenta ljudnivån enligt genomförda beräkningar överstiger 35 dB, kan anses ligga i vindskyddat läge. Däremot visar utredningen att två stycken byggnader, i bullerberäkningen benämnda H47 och H48, bedöms befinna sig i ett vindskyddat läge i vissa vindriktningar, dock inte i medvind från vindkraftsanlägg-

ningen. Högsta ljudnivå vid dessa två byggnader enligt bullerberäkningen är 25,2 respektive 26,6 dB.

Byggnaderna är belägna på fastigheterna X och Y. Båda fastigheterna är taxerade som obebyggda lantbruksenheter. Vid en husundersökning som bolaget genomförde 2010, innan tillståndsansökan gavs in, bedömdes båda byggnaderna vara övergivna.

Med hänsyn till ovan redovisade uppgifter anser bolaget att det saknas skäl att särskilt reglera bullernivåerna i förhållande till byggnaderna i vindskyddade lägen i tillståndet.

Djur- och fågelliv

I ett antal yttranden har anförts att verksamhetsområdet har höga naturvärden och att området nyttjas av flertalet fågelarter, däribland kungsörn. Det är visat i ansökan med tillhörande MKB att riskerna för påverkan på kungsörn och andra rovfåglar inte är av sådan omfattning att vindkraftparken utifrån den aspekten inte kan tillåtas. Därtill är det visat i den utredning som bolaget låtit göra avseende naturvärden och fauna på platsen att det inte föreligger någon beaktansvärd risk för skada på fridlysta arter som anges i 4 § artskyddsförordningen (2007:845).

Som framgår MKB bedöms vindkraftparkens konsekvenser för djur- och naturliv i området vara små. Etableringen bedöms inte heller ha någon negativ påverkan på något Natura 2000-område och strider inte heller i något annat avseende mot de skyldigheter som Sverige har enligt art- och habitatdirektivet.

Efterbehandling

Verksamhetsutövarens ansvar för efterbehandling omfattar hela vindkraftsanläggningen, inklusive hanteringen av fundament. Efter drift av parken kommer vindkraftparken monteras ner. Det är inte rimligt i förhållande till miljönyttan att betongfundamenten avlägsnas i sin helhet. Den miljömässigt optimala efterbehandlingsåtgärden är att fundamenten bilas ner i den omfattning som bedöms vara nödvändigt.

Det säkerhetsbelopp som bolaget har föreslagit är baserat på genomförda beräkningar som redovisats i tillståndsansökan.

Lokalisering

Lokaliseringen av den planerade vindkraftparken har föregåtts av en lokalisering-utredning, se avsnitt 2 i MKB. Det planerade verksamhetsområdet ligger till stor del inom riksintresseområde för vindbruk. Därtill är hela området utpekade som lämpligt för vindkraft i Lycksele kommuns vindkraftplan, som är ett tillägg till kommunens översiktsplan. Detta faktum innebär att området ska prioriteras vad gäller vindkraftsetablering. Etableringen bedöms inte ha någon negativ påverkan på något Natura 2000-område på ett betydande sätt.

MKB:n

Bolaget vidhåller att MKB:n har upprättats i enlighet med bestämmelserna i 6 kap. miljöbalken och uppfyller de krav som ställs enligt miljöbalken varför den bör godkännas.

Samrådsunderlag

Bolaget hänvisar till avsnitt 1.4 i MKB:n samt bilaga 1 till denna och vidhåller att samråd har genomförts enligt miljöbalkens krav. Information till närboende och relevanta myndigheter under samrådsprocessen har varit adekvat och korrekt. Vidare framgår av samrådsredogörelsen att de synpunkter som framkom under samrådet har beaktats vid upprättandet av MKB.

Skuggbildning

I praxis finns värden som man regelmässigt utgår ifrån gällande vad som är tillåtet. Teoretiskt är den högsta skuggtiden vid någon bostad 23,3 timmar per år, vilket är under 30 timmar per år som är tillåtet enligt praxis. Faktisk skuggtid visar 30 min per dag. Den högsta beräknade är 0,4 timmar. Det här är vad som räknas fram om samtliga vindkraftverk går som beräknat. Bolaget ser inga problem att uppfylla det skuggvillkor som har föreskrivits.

Frågor som inte omfattas av tillståndsprövningen

Av 1 kap. 3 § miljöbalken framgår att det är bestämmelserna i arbetsmiljölagen som tillämpas såvitt gäller skydd mot ohälsa och olycksfall i arbete samt i sådana hänseenden i övrigt som huvudsakligen avser arbetsmiljön. Arbetsmiljöfrågor prövas således inte inom ramen för prövningen enligt miljöbalken.

Bolaget vill betona att maskindirektivet 2, i likhet med alla andra EU-direktiv, inte är direkt tillämplig i nationell rätt och direktivet avser för övrigt inte heller verksamhetsutövare som bolaget då bolaget för egen del inte är tillverkare eller importör av vindkraftverk i den mening som avses i maskindirektivet. Vidare omfattar den aktuella prövningen enligt miljöbalken inte huruvida bestämmelserna i exempelvis maskindirektivet uppfylls.

Bolaget är inte skyldigt att inom ramen för denna prövning redovisa svar på frågor om vindkraftutbyggnaden i Sverige som är av politisk art.

Inte heller rådighetsfrågor omfattas av tillståndsprövningen. Det saknas därmed anledning för bolaget att vid denna prövning redovisa vilka avtal som föreligger med markägare. Frågor som rör anspråk på ersättning på grund av skada (inklusive värdeminskning och andra rena förmögenhetsskador) som tredje part eventuellt drabbas av på grund av verksamheten, ligger också utanför prövningen.

Laglighetsprövningen av Lycksele kommuns yttrande om tillstyrkan faller inte inom ramen för denna prövning utan yttrandet om tillstyrkan ska godtas såsom uppfyllande av den förutsättning för bifall till ansökan som följer av 16 kap. 4 § miljöbalken.

Bolaget avser inte att utförligt bemöta Fsl:s påstående om skador på privat egendom. Även om frågan inte prövas i sak i målet vill bolaget ändå framför att bolaget inte förutser att några markägare kommer att drabbas av ekonomiska skador av någon betydelse.

Yrkanden

Sammanfattningsvis bestrider bolaget privatpersonernas, Fsl:s, K E R och L R, samebyns och länsstyrelsens yrkanden.

DOMSKÄL

Verksamhetens tillåtlighet

Samrådet inför tillståndsansökan

Fsl och privatpersonerna har framfört synpunkter på att alla berörda inte kallats till samråd inför bolagets tillståndsansökan, att bolaget inte redovisat tillräcklig information vid samrådsmötet och att ny kunskap tillkommit så att samrådet inte ska anses giltigt.

Av handlingarna i målet framgår att annonser med inbjudan till samråd infördes i Västerbottens-Kuriren och Västerbottens Folkblad den 29 maj 2010 och i Lyckselebladet den 3 juni samma år. Samtliga fastighetsägare inom tre km från den planerade vindkraftsanläggningen informerades om samrådet med inbjudan per post. Inför samrådsmötet hölls projektbeskrivning och utkast till MKB (samrådsunderlaget) tillgängligt på Nordisk Vindkrafts hemsida. Vid samrådsmötet fanns utställningsmaterial tillgängligt och medverkande från Nordisk Vindkraft och konsulten Enetjärn Natur fanns på plats för att svara på frågor.

Av 6 kap. 4 § miljöbalken framgår att den som avser att bedriva en verksamhet ska samråda med bland andra de enskilda som kan antas bli särskilt berörda om verksamheten ska antas medföra en betydande miljöpåverkan. Samrådet ska genomföras i god tid och i behövlig omfattning innan en ansökan om tillstånd görs och MKB:n upprättas. Samrådet ska avse verksamhetens eller åtgärdens lokalisering, omfattning, utformning och miljöpåverkan samt MKB:ns innehåll och utformning. Före samrådet ska den som avser att bedriva verksamheten lämna uppgifter om den

planerade verksamhetens eller åtgärdens lokalisering, omfattning och utformning samt dess förutsedda miljöpåverkan. Uppgifterna ska lämnas till bland andra de enskilda som särskilt berörs. Samrådet har redovisats i den till miljökonsekvensbeskrivningen bifogade samrådsredogörelsen.

Mark- och miljödomstolen bedömer att inbjudan till samrådet skett på ett tillfredsställande sätt och att de berörda i tillräcklig utsträckning getts möjlighet att ta del av relevant information inför och under samrådsmötet. Vad gäller att samrådet skulle anses ha skett för långt bak i tiden konstaterar domstolen att det inte finns någon tidsgräns för ett samråds giltighet.

MKB:n

Klagandena har invänt att MKB:n inte beskriver kända skadliga konsekvenser och att den är för gammal. Klagandena har även menat att MKB:n borde ha tillsänts sakägarna.

De krav som ställs på en MKB:s innehåll regleras i huvudsak i 6 kap. 7 § miljöbalken. Vid en genomgång av den MKB som legat till grund för MPD:s beslut finner mark- och miljödomstolen att den på ett tillfredsställande sätt beskriver de effekter som den planerade verksamheten kan medföra på omgivningen. I likhet med vad domstolen ovan beskrivit beträffande samråd saknas även tidsgräns för en MKB:s giltighet. Domstolen konstaterar också att när en MKB upprättats ska den enligt

6 kap. 8 § miljöbalken kungöras tillsammans med kungörelsen av ansökan, vilket också har skett. Det finns inget krav på att MKB:n ska skickas ut till berörda.

Intresseavvägning

Lycksele kommun har pekat ut hela det område där vindkraftparken avses att uppföras som ett lämpligt område för etablering av vindkraft. Stora delar av det område som upptas av den planerade vindkraftparken är belägna inom område som pekats ut som riksintresseområde för vindbruk. MPD har i sitt beslut konstaterat att det inte finns något områdesskydd som överlappar den planerade lokaliseringen, men att det planerade naturreservatet Hornmyrskogen, den skogliga värdetrakten

Hornmyrskogen-Vargen och Natura 2000-biflöderna till Öreälven till viss del kan komma att påverkas. Mark- och miljödomstolen delar emellertid länsstyrelsens uppfattning att påverkan på naturvärdena inte blir av den omfattningen att tillstånd ska nekas på den grunden, särskilt med beaktande av att området delvis utgör riksintresse för vindbruk.

Mark- och miljödomstolen bedömer också att den genomförda naturvärdesinventeringen ger stöd för bedömningen att inga skyddsvärda djur- eller växtarter kommer att påverkas i den omfattning som skulle motivera att verksamheten inte skulle tillåtas.

Den planerade verksamheten kommer inte att bedrivas i ett område som är av riksintresse för rennäringen. Däremot har Vapstens sameby vinterbetesmarker inom och i anslutning till projektområdet. Det finns två lokala flyttleder på ett närmsta avstånd om drygt en kilometers avstånd. En del av den flyttled som sträcker sig öster om den planerade parken, ca 3 km från verksamhetsområdet, är utpekad som riksintresse för rennäringen. Av den till ansökan bifogade rennäringanalysen framgår på vilket sätt området nyttjas av samebyn och på vilket sätt verksamheten kan komma att påverka rennäringen. Vindkraftparkens sydvästra del ligger inom ett område som är utpekad som ett riksintresse för vindkraft och området är även utpekad som lämpligt för vindbruk i kommunens vindkraftplaner.

Domstolen delar MPD:s bedömning att vid en avvägning mellan de två intressena i och kring den planerade parken har vindkraften, som är ett utpekad riksintresse, i detta fall företräde. Med de justerade villkor som föreskrivs i denna dom tillsammans med en delegation till tillsynsmyndigheten att föreskriva ytterligare villkor, finner domstolen att påverkan på rennäringen inte är sådan att samexistens omöjliggörs.

”Markrådighet”

Det beslut som MPD har meddelat och som nu är föremål för prövning vid mark- och miljödomstolen har fattats med stöd av 9 kap. miljöbalken och 21 kap. 11 § miljöprövningsförfordningen (2013:251). Vid prövningen av tillstånd till miljöfarlig

verksamhet uppställs inga krav på att en verksamhetsutövare genom äganderätt eller upplåtelse ska disponera det berörda området för att kunna bli beviljad ett tillstånd. Det saknas också hänvisning till eller krav på att prövning även ska ske enligt jordabalkens bestämmelser. Dessa frågor behandlas därför inte av mark- och miljödomstolen.

Kommunal tillstyrkan

Enligt 16 kap. 4 § miljöbalken får tillstånd till en anläggning för vindkraft endast ges om den kommun där anläggningen avses uppföras har tillstyrkt det. Kommunfullmäktige i Lycksele kommun har den 25 februari 2013 tillstyrkt ansökan för den aktuella vindkraftsparken. Påståendet om att bolaget utgett otillbörlig ekonomisk ersättning till kommunen för tillstyrkan är inte en fråga som domstolen har att pröva i förevarande fall.

Mark- och miljödomstolens sammanfattade bedömning

Det underlag som finns i målet ger enligt mark- och miljödomstolen bedömning sammantaget en tillräcklig beskrivning av den planerade vindkraftsparkens samlade miljöpåverkan. Det finns inte på denna grund skäl att avvisa ansökan. Det har inte heller förekommit sådana formella eller materiella brister i ansökan eller miljökonsekvensbeskrivningen som utgör grund för att avvisa ansökan. Domstolens finner vidare, i likhet med MPD, att verksamheten är tillåtlig. De enskilda klagandenas och Fsl:s samt samebyns yrkanden om att upphäva det beviljade tillståndet ska därför avslås. Domstolen återkommer i det följande i detalj till de invändningar mot företagets tillåtlighet som anförts.

Miljöpåverkan

Hinderbelysning

Fsl och privatpersonerna har anfört att fem av de planerade verken kommer att ha högintensivt vitt roterande varselljus med en ljusstyrka på 100 000 candela som under årets mörka tid bildar roterande ljuspelare som slår i lufthavet och dominerar ljusmiljön och skadar fastighetsvärden, sociala värden och jaktliga intressen på upp till nio kilometer från etableringsområdet.

Domstolen har uppfattat Fsl:s och privatpersonernas yttranden som att störningen till följd av hinderbelysningen är ett av skälen till att MPD:s beslut ska upphävas. Något yrkande om ändring av det fastställda villkoret har inte framförts av någon part. Av miljökonsekvensbeskrivningen framgår att ljuset inte kommer att kunna blända eller lysa upp omgivningen då ljusintensiteten är svag och ljuset är avskärmat under horisontalplanet.

Mark- och miljödomstolen anser inte att den störning som kan uppstå till följd av hinderbelysningen är skäl att upphäva MPD:s beslut.

Efterbehandlingskostnader

Klagandena har menat att det skulle ankomma på markägarna att stå för saneringen den dag betongfundamenten till vindkraftverken ska avlägsnas och för det fall att markägaren inte har ekonomiska förutsättningar att vidta saneringsåtgärderna kommer kostnaden att belasta det allmänna.

Mark- och miljödomstolen konstaterar att det ankommer på verksamhetsutövaren att vidta de efterbehandlingsåtgärder som kan behövas. För det fall att bolaget skulle komma på obestånd reglerar MPD:s tillståndsbeslut att en ekonomisk säkerhet om 338 072 kr per vindkraftverk ska ställas för efterbehandling. Domstolen finner inte skäl att ändra storleken på den ekonomiska säkerheten. Det kan påpekas att om det under drifttiden skulle visa sig att den föreskrivna säkerheten är för låg så kan tillsynsmyndigheten, med stöd av 24 kap. 5 § p. 12 miljöbalken, begära att villkoret ändras.

Buller

Den fråga som domstolen har att pröva är om bolaget har visat att de kan uppfylla det av MPD fastställda begränsningsvärdet avseende buller eller om det finns skäl att tro att villkoret inte säkerställer att olägenhet inte uppkommer för människors hälsa och miljön så att beslutet ska upphävas.

Privatpersonerna, Fsl och samebyn har yrkat att mark- och miljödomstolen ska upphäva det beviljade beslutet bland annat till följd av risken för störning till följd av

buller. De har också yrkat att, det innan mark- och miljödomstolen fattar beslut ska tas ljudprov på ett ställe där det är samma klimat och samma förutsättningar, t.ex. i Stor-Rotliden.

Det av MPD fastställda villkoret, med ett begränsningsvärde på 40 dB(A) för den ekvivalenta ljudnivån utomhus vid bostäder, överensstämmer med praxis från mark- och miljööverdomstolen (MÖD) i fråga om vindkraftsetableringar (MÖD M 8236-12). MPD har även föreskrivit hur bullernivån ska kontrolleras. Enligt mark- och miljödomstolens bedömning har bolaget genom sin bullerutredning och vad som redovisats vid sammanträdet visat att det finns goda faktiska och tekniska möjligheter att efterleva det uppställda villkoret. Även med hänsyn till den forskning som bolaget refererat till som genomförts bland annat vid Dragaliden under olika klimat- och väderförhållanden (variation i snötäcke, inversion m.m.), som visat att uppmätta bullernivåer kan bli högre än beräknade bullernivåer, har bolaget visat att de med god marginal har möjlighet att innehålla det fastställda villkoret.

Privatpersonerna, Fsl och samebyn har anfört att boendemiljön runt den planerade vindkraftsparken är att betrakta som ett sådant område där låga ljudnivåer ska eftersträvas enligt Naturvårdsverkets riktvärden för ljud från vindkraft. Riktvärdet innebär att ljud från vindkraftverk inte bör överskrida 35 dBA i områden där ljudmiljön är viktig, där bakgrundsljudet är lågt och låga ljudnivåer eftersträvas.

Domstolen konstaterar att de miljöer som avses i naturvårdsverkets föreskrifter är exempelvis fjäll, skärgårdar och i områden för friluftsliv. Det har i målet inte framkommit att de områden som berörs av buller från den tänkta etableringen har utpekats som tyst område i översiktsplan eller på annat sätt utpekats i den kommunala planeringen som ett område som ska skyddas såsom tyst område. Domstolen bedömer att det faktum att området inte är utsatt för bakgrundsljud och att förändringen av de boendes ljudmiljö till följd av vindkraftetableringen kan upplevas större än i en redan bullerstörd miljö, inte medför att lägre begränsningsvärde ska föreskrivas.

När det gäller invändningen om risken för amplitudmodulerat ljud konstaterar domstolen att frågan har behandlats av mark- och miljööverdomstolen i målen M 1067-15 och M 1064-15. MÖD har i dessa domar konstaterat att den forskning som för närvarande pågår kring amplitudmodulerat ljud från vindkraftverk ännu inte har föranlett någon ändring i Naturvårdsverkets vägledning för buller från vindkraftverk eller utmynnat i andra vägledande råd eller liknande från annan myndighet. Domstolen finner att det inte heller har framkommit andra skäl att i detta mål föreskriva om lägre begränsningsvärden vid förekomst av amplitudmodulerat ljud.

Invändningar har även framförts att de lokala förutsättningarna är sådana att vindskyddade lägen kan förekomma i det område som påverkas av buller från planerad vindkraftpark och, så som det får förstås, att detta skulle utgöra skäl till upphävande av beslutet, då bullervillkoret under sådana förutsättningar inte skulle vara tillfyllest. Bolaget har efter sammanträdet genomfört en utredning för att bedöma förutsättningar för förekomst av vindskyddade lägen i påverkansområdet. Utredningen visar att vindskyddade lägen sannolikt inte förekommer för idag bebodda fastigheter. Domstolen finner därmed inte skäl att på denna grund upphäva beslutet eller sänka begränsningsvärdet.

När det gäller lågfrekvent buller har frågan inte utretts särskilt i målet. Bolaget har anfört att risken är liten att lågfrekvent buller från vindkraftparken ska orsaka störning. På samma sätt som beträffande amplitudmodulerat ljud finns idag inga belägg för att lågfrekvent buller generellt är ett problem från vindkraftverk. Folkhälsomyndigheten har utarbetat allmänna råd som bland annat innehåller riktvärden för lågfrekvent buller inomhus. För det fall lågfrekvent buller från den planerade verksamheten skulle orsaka störning anser domstolen att det bör finnas möjlighet att hantera frågan tillsynsvägen. Domstolen finner inte skäl att i detta mål föreskriva ytterligare skyddsåtgärder till följd av risken för lågfrekvent buller.

Fsl har invänt bland annat att korrektion av källstyrkan behöver ske vid bullerbekräkningen. Bolaget har vid sammanträdet redovisat att de utgått från källdata för vindkraftverk från Vestas, som uppges ha genomfört omfattande mätningar för att

komma fram till lämnade garantivärden. Domstolen finner bolagets bemötande tillfredsställande och finner inte skäl att kräva att bolaget vid beräkningarna ska lägga in säkerhetsmarginaler på annat sätt än vad som redovisats i målet.

Beträffande yrkandet om att bolaget ska genomföra ett ljudprov finner domstolen att bolaget har utrett bullerfrågan på det sätt som följer av praxis vid prövning enligt miljöbalken. Att mäta ljudförhållandena vid andra platser än de som redovisats i bolagets bullerutredning är enligt domstolens mening inte erforderligt. Yrkandet om ytterligare ljudmätningar ska därför avslås.

Sammanfattningsvis finner domstolen att bolaget har visat att det har goda faktiska och tekniska möjligheter att innehålla det i beslutet fastställda bullervillkoret. Det är bolaget som under driftfasen ansvarar för att föreskrivna begränsningsvärden beträffande buller kan innehållas. Domstolen finner sammanfattningsvis att det inte framkommit omständigheter gällande buller som utgör skäl att upphäva det meddelade beslutet och inte heller skäl att ställa strängare krav för den ekvivalenta ljudnivån utomhus vid bostäder än vad som följer av nu gällande praxis.

Motstående intressen

Påverkan på rennäringen

Områdets betydelse för rennäringen

Mark- och vattenområden som har betydelse för rennäringen ska, enligt 3 kap. 5 § 1 st. miljöbalken, så långt möjligt skyddas mot åtgärder som påtagligt kan försvåra näringens bedrivande. Enligt andra stycket ska områden som är av riksintresse för rennäringen skyddas mot åtgärder som avses i första stycket. Bestämmelsen avser, att ge ett grundskydd för rennäringen mot åtgärder i samhällsbyggandet och i annan verksamhet som innebär oåterkalleliga ingrepp i de avsedda mark- eller vattenområdena eller som i andra avseende påtagligt försvårar näringarnas bedrivande.

Betydelsen av olika markområden varierar starkt. Att rennäringen så långt möjligt ska skyddas innebär att en intresseavvägning mellan olika verksamheter ska göras i de områden som inte är av riksintresse för rennäringen, vilket är fallet i detta mål.

Bolaget har till sin MKB bifogat en, av oberoende konsult framtagen, rennäringanalys. Bolaget har därefter uttryckt att området används som reservbete när övriga vinterbetesområden närmare kusten blir låsta och bedömt att påverkan på rennäringen blir begränsad. Bolaget har i sina kompletteringar vid handläggningen hos miljöprövningsdelegationen angett att mot bakgrund av att bl.a. avstånden till de områden som används för rennäring har någon påtaglig risk för konflikt med rennäringensintresset inte identifierats. Samebyn instämmer inte i bolagets beskrivning av hur området utnyttjas utan anser att området bör beskrivas som ett vinterbetesområde och inte som ett reservbetesområde samt att området rymmer särskilt viktiga betesresurser.

Domstolen har utifrån rennäringanalysen och övrig dokumentation i målet svårt att finna stöd för bolagets bedömning att området utgör ett reservbetesområde och finner inte skäl att ifrågasätta att området används på det sätt samebyn beskriver och som även framgår av bolagets redovisade rennäringanalys. Domstolen finner att oavsett om området nyttjas på kontinuerlig basis eller ej så ska det vara möjligt för samebyn att faktiskt nyttja området när behov uppstår. Området får anses ha betydelse för rennäringen och ska därmed så långt möjligt skyddas mot åtgärder som påtagligt kan försvåra näringens bedrivande.

Är fastställda villkor tillräckliga för att tillgodose rennäringens intressen?

Samebyns yrkande om att MPD:s beslut ska upphävas får, tillsammans med vad som anförts vid sammanträdet, anses innefatta ett yrkande om att tillståndet i vart fall ska förenas med andra eller justerade villkor till fördel för samebyn. Samebyn har, för det fall domstolen finner verksamheten tillåtlig, föreslagit att ett villkor ska föreskrivas med delegation för tillsynsmyndigheten att besluta om villkor rörande rennäringen enligt 22 kap. 25 § 3 st. miljöbalken.

Domstolen har förståelse för samebyns uppfattning att det kan föreligga svårigheter för den som drabbas av intrång i rennäringen att i samråd med verksamhetsutövaren enas om vilka skyddsåtgärder som är lämpliga att vidta. Detta särskilt då samebyn och bolaget har olika uppfattning i fråga om hur området används av rennäringen

idag och därmed även vilken påverkan som kan uppstå. Domstolen anser inte att det av villkor 13, tillräckligt tydligt framgår vilken rätt till försiktighetsåtgärder som rennäringens intresset har och inte heller vilken skyldigheter som bolaget har. Mark- och miljödomstolen finner av dessa skäl anledning att justera villkor 13.

Ändring av villkor 13

Bolaget har vid sammanträdet redovisat vilka potentiella problem för rennäringen som kan uppstå till följd av verksamheten. Bland annat angavs störning från byggnadsarbeten, minskad betesro (p.g.a. ljud, ljus och rotation), merarbete vid risk för ökad spridning av renar, undvikelse som ger betesförlust, ökad mänsklig aktivitet och ökad total belastning på samebyns marker. Bolaget har också lämnat förslag på ”mildrande åtgärder” såsom stödutfodring, vallning, tillfälliga avbrott i byggarbetet under byggfasen och för driftskedet avstående från snöröjning av vintervägar, avspärrning av vägar för allmän trafik, automatiserad teknisk övervakning och underhåll utanför vintersäsongen för driftskedet. Bolaget ser inte dessa åtgärder som åtaganden då de inte är tillräckligt preciserade. Bolaget har motsatt sig länsstyrelsens villkorsförslag om att anläggningsarbeten inte får förekomma när renbete pågår utan berörd samebys medgivande, bland annat på grund av den tid, de kostnader och den oförutsägbarhet som villkoret kan medföra.

Samebyn har å sin sida anfört att de ser förslagen på ”mildrande åtgärder” som åtaganden, men hade önskat att t.ex. stödutfodring och ökad kantbevakning skulle ha skrivits in i villkoren. Samebyn har dock under målets handläggning inte preciserat några ytterligare villkor om skyddsåtgärder för rennäringen, men har framfört att någon form av delegation till tillsynsmyndigheten vore lämpligt. Förslag på formulering har även lämnats. Samebyn har angett att bolagets förslag till villkor innehåller sådana otydligheter att det inte kan fungera som villkor. Så som domstolen uppfattade frågan accepterade samebyn inte bolagets förslag utan förslaget hade behövt noggrannare beredning. Samebyn har uttryckt att det villkor länsstyrelsen föreslagit om att anläggningsarbeten av omfattande karaktär inte får utföras när renbete pågår utan medgivande från samebyn, är ett bra villkor.

Länsstyrelsen har i skriftväxling efter sammanträdet uttryckt att de inte anser att frågan blev ordentligt utredd under sammanträdet och även justerat sitt villkorsförslag med anledning av de svårigheter som bolaget påtalat med villkorets utformning. Domstolen uppfattar dock att länsstyrelsen slutligen anser att frågan hanterats tillräckligt efter sammanträdet. Länsstyrelsen motsätter sig förfarandet med delegation med motivering att länsstyrelsen inte har uppdrag enligt civilrättslig lagstiftning att vara en part i förhandlingar av ersättningar när det gäller miljöfarligt verksamhet.

Bolaget har angett att de principiellt inte har något emot en delegation i någon form, men att det är viktigt för bolaget att man i så fall är konkret och att ramarna framgår. Bolaget har vidare framfört att vindkraftparken kommer att vara en affärsdrivande verksamhet som är i behov av förutsägbarhet angående vilka åtgärder som de kan behöva vidta. Domstolen bedömer att rennäringsen inte självklart kan bedrivas med den framförhållning som bolaget behöver då nyttjandet av vinterbetesland beror på de väder- och vinterförhållanden som uppstår och självklart inte går att förutse med någon större framförhållning.

Domstolen konstaterar inledningsvis att frågan om företags påverkan på rennäringsen enligt domstolens mening fått en godtagbar belysning under sammanträdet och att underlaget är tillräckligt för att fatta beslut i frågan. Domstolen finner dock att även rennäringsen torde ha ett behov av framförhållning avseende möjligheterna att nyttja vinterbeteslandet som berörs av den planerade vindkraftparken. Den sameby som ska bedriva rennäringsen i området ska i god tid veta att tillräckliga skyddsåtgärder kommer att vidtas av verksamhetsutövaren. Domstolen anser av dessa skäl att det krävs att samråd genomförs på det sätt som miljöprövningsdelegationen har angett i villkor 13 för att samebyns och bolagets olika behov ska kunna samordnas.

Domstolen bedömer att rennäringsens rättigheter tydligare ska framgå av villkoret, vilket motiverar tillägget att bolaget ska vidta och bekosta skäligen åtgärder för att verksamheten inte påtagligt ska försvåra bedrivandet av rennäringsen under den

period då vinterbete pågår. Vad som kan vara skäligen åtgärder är enligt domstolens bedömning i detta fall inte möjligt eller lämpligt att fastslå i särskilda villkor. Domstolens bedömning är att villkoret innebär en skyldighet att vidta skyddsåtgärder som kan innebära en inskränkning i verksamheten till fördel för rennäringens intresset. Det kan även innebära verksamhetsutövaren ska beskosta åtgärder för att möjliggöra bedrivande av rennäring i området för den sameby som har rätt att nyttja området. Den typ av inskränkning som till exempel kan vara skäligen motsvarar de förslag på mildrande åtgärder som föreslagits av bolaget. På det sätt bolaget har beskrivit samebyns nyttjande av vinterbeteslandets, kan en skäligen inskränkning också vara att verken stängs av under ett antal dagar om detta visar sig vara en lämpligen skyddsåtgärd för att rennäringen ska kunna bedrivas.

För det fall bolaget och samebyn vid samråd inte kan enas om vilka åtgärder som är skäligen bör nu föreskrivas en möjligen att hänskjuta frågan till tillsynsmyndigheten, som genom delegation, med stöd av 22 kap. 25 § tredje stycket miljöbalken, kan fastställa villkor om vilka åtgärder som ska vidtas.

I första hand är det rimligt att bolaget och samebyn försöker enas om vilka åtgärder som är skäligen, men domstolen anser att tillsynsmyndigheten ska ges möjligen att delta vid samråden för att få kunskap om de faktiska förhållandena och därmed bättre möjligen att fatta beslut om lämpligen åtgärder. Då det innan vindkraftparken uppförts är svårt att avgöra vilka åtgärder som är lämpligen är det i detta fall motiverat att länsstyrelsen erhåller delegation att fatta beslut om villkor för åtgärder som säkerställer att rennäringens bedrivande inte påtagligt försvåras. Domstolen finner det även lämpligen att samråden inför och under anläggningsfasen dokumenteras av bolaget i ett protokoll som tillställs tillsynsmyndigheten.

Domstolen har genom 22 kap. 25 § tredje stycket miljöbalken möjligen att överlåta till en tillsynsmyndigen att besluta om villkor av mindre betydelse. Av mark- och miljööverdomstolens dom M 825-11 framgår att rennäringen omfattas av 2 kap. miljöbalken. Domstolen finner att utformningen av skyddsåtgärder för rennäringens intresset i detta fall, är en sådan fråga som kan överlåtas till tillsynsmyndigheten. Till-

synsmyndigheten har inte heller invänt att delegation inte skulle vara möjligt på grund av frågans betydelse. En delegation ligger i linje med avgöranden där mark- och miljööverdomstolen genom delegation överlåtit till tillsynsmyndigheten att fastställa provisoriska föreskrifter gällande hägn, stödutfodring och transport av renar (M 824-11 och M 825-11). Länsstyrelsen i Västernorrland har med stöd av denna delegation beslutat om provisoriska föreskrifter (beslut 2012-10-22, 55-7188-12). Domstolen finner också skäl att uppmärksamma att mark- och miljööverdomstolen i dom meddelad 2 mars 2016 (M-1064) i villkor bemyndigade tillsynsmyndigheten, att vid oenighet mellan bolag och fastighetsägare, bestämma vilka åtgärder som skulle vidtas för respektive fastighet.

Länsstyrelsen har yrkat att ett villkor ska föreskrivas som innebär att anläggningsarbeten inte får förekomma när renbete pågår utan samebyns medgivande. Samebyn har angett att villkoret är påkallat för det fall tillstånd meddelas. Bolaget har motsatt sig villkoret med motivering att bolaget inte har någon kontroll över när renbete kommer att bedrivas i eller omkring Hornmyran. Bolaget anser att de inte kan räkna med att samebyn frivilligt kommer att medge några anläggningsarbeten vilket enligt bolaget skulle innebära att anläggningsarbetena måste planeras utanför vinterbetes-säsongen. Domstolen finner det rimligt att anta att bolaget för sina anläggningsarbeten tar fram en tidsplan för genomförandet. I samband med att tidsplanen fastställs finner domstolen det rimligt att bolaget i samråd med samebyn beslutar vilka åtgärder som behöver vidtas för det fall att rennäringen kommer att bedrivas i och i närheten av vindkraftsområdet under anläggningsskedet. Ett medgivande i detta skede bör skapa framförhållning för båda parter. Villkor 13 justeras på sätt som följer av domslutet.

Med dessa ändringar och tillägg skyddas rennäringen enligt domstolens bedömning så långt möjligt i den intresseavvägning som ska göras inom ramen för detta överklagande.

Jaktliga värden

MÖD har i dom den 29 september 2015 prövat klagorätsfrågor i föreliggande mål. Domstolen gjorde bedömningen att de störningar som vindkraftparken skulle kunna

orsaka på jaktens bedrivande inte skulle medföra talerätt. Mark- och miljödomstolen bedömer att det försvårande av jaktens bedrivande som företaget kan komma att medföra inte heller är skäl att upphäva det beviljade tillståndet.

Närliggande fastigheter

L R och K E R (ägare till fastigheten K) har yrkat att tillståndet ska upphävas och har i andra hand yrkat att tillstånd inte ska meddelas för verken T4, T5 och T10. Den del av fastigheten (skifte 2) som är belägen närmast vindkraftparken är ett obebyggt skogsskifte med en areal av ca 63 ha och avståndet från skiftesgränsen till den tilltänkta platsen för närmaste verk (T 5) är ca 100 m. Bostadshuset är beläget ca 3 km från vindkraftparken. Den påverkan som kan uppkomma på fastigheten är inte sådan att den utgör skäl att upphäva eller inskränka tillståndet på det sätt som yrkats.

Säkerhetsfrågor

Iskast och avisningssystem

Vad klagandena anfört om risken för iskast föranleder inte mark- och miljödomstolen att bedöma att verksamheten inte skulle vara tillåten på den grunden. Även om risken för skada på människor och djur till följd av iskast är liten anser domstolen att det ska finnas ett system installerat på verken för att motverka tillbud.

Det av bolaget föreslagna villkoret är, enligt domstolens uppfattning, för vagt utformat för att tillsynsmyndigheten ska kunna följa upp att tillräckliga åtgärder vidtas för att motverka iskast. Domstolen delar emellertid bolagets uppfattning ifråga om att villkor 8, i den lydelse som MPD föreskrivit, har brister ifråga om möjlighet för bolaget att uppfylla det.

Mark- och miljödomstolen föreskriver därför att villkor 8 ska ges den lydelse som framgår av domslutet.

Staket

Klagandena har menat att det finns en skyldighet att uppföra staket i verkens ras- och utkastområden, vilket skulle inverka menligt på rennäringen, markägarna och naturreservatet Dakota-Rönnås. I sammanhanget har klagandena menat att tillståndet saknar villkor som tydliggör att säkerheten ska säkerställas enligt skyddsklausuler i artikel 11 i direktiv MD 2006/42/EG och att Vestas skyddsmanual redovisar att hela verksamhetsområdet ska hägnas in. Bolaget har bemött frågan och har menat att vindkraftsetableringen inte omfattas av något krav på inhägnad och att det således inte kommer att uppföras staket runt verksamhetsområdet.

Domstolen finner att det inte föreligger någon lagstadgad skyldighet att uppföra staket kring området. Mark- och miljödomstolen bedömer att det föreskrivna villkoret 8 medför att det inte kommer att finnas någon beaktansvärd risk för skador på människor eller djur till följd av iskast. Det saknas av den anledning skäl både att föreskriva villkor om att staket måste uppföras och grund för att upphäva beslutet.

Vad gäller artikel 11 reglerar den vad en medlemsstat ska göra om t.ex. en s.k. CE-märkt maskin kan äventyra hälsa och säkerhet för personer samt i förekommande fall husdjur och egendom. Kraven i direktivet ingår inte i den prövning som här sker enligt miljöbalken.

Yrkanden framställda efter domstolens sammanträde

Privatpersonerna och Fsl har yrkat att ärendet beträffande vindkraftsparken Hornmyr ska överlämnas till polis och nationella korruptionsgruppen. Fsl har även yrkat att tillstånden för Vargträsk och Vinliden ska ogiltigförklaras, att länsstyrelsen ska underrättas om att inte handlägga Fjällberg och att detta ärende ska överlämnas till polis.

Dessa yrkanden har framställts efter fullföljdstidens utgång och kan redan på grund härav inte prövas av domstolen. Yrkandena ska därför avvisas.

Rättegångskostnader

Privatpersonerna och Fsl har yrkat ersättning för rättegångskostnader.

Enligt 5 kap. 1 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar ska vid handläggningen av mål som överklagats till mark- och miljödomstol lagen (1996:242) om domstolsärenden tillämpas, om inte annat föreskrivits i lag. Dock ska bestämmelsen i 32 § om rättegångskostnadsansvar inte tillämpas. Då ersättning för rättegångskostnader således inte kan utgå ska dessa yrkanden avvisas.

Övrigt

De ytterligare yrkande som klagandena må ha framställt, utöver de ovan nämnda, föranleder ingen annan bedömning från mark- och miljödomstolens sida än den miljöprövningsdelegationen gjort. Dessa yrkanden bör därför avslås.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga 2 (DV 427)

Överklagande senast den 12 juli 2016.

Nils-Gunnar Elisson

Åsa Larsson

I domstolens avgörande har rådmannen Nils-Gunnar Elisson och tekniska rådet Åsa Larsson samt de särskilda ledamöterna Anders Lindström och Carina Edblad deltagit.